

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра пасторального богослов'я

Магістерська робота

ДУХОВНЕ НАСТАВНИЦТВО У СВЯТІЙ ТАЙНІ СПОВІДІ:
БОГОСЛОВСЬКО-ПАСТОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Студент 6-го курсу: Степан Мельничук

Науковий керівник: о. Михайло Лесів
доктор східнохристиянського богослов'я

Рецензент: о. Михайло Плоцідем
доктор пасторального богослов'я

Львів 2021

ЗМІСТ	
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 БІБЛІЙНІ ОСНОВИ ТА ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТАЇНСТВА ПОКАЯННЯ.....	9
1.1. Біблійні основи таїнства Покаяння	9
1.1.1. <i>Старий Завіт.....</i>	9
1.1.2. <i>Новий Завіт.....</i>	12
1.2. Історія формування таїнства Покаяння	15
1.3. Регламентация таїнства Покаяння у ККСЦ.....	23
РОЗДІЛ 2 РОЗУМІННЯ ДУХОВНОГО НАСТАВНИЦТВА ТА ЙОГО РОЗВИТОК В ЖИТТІ ЦЕРКВИ.....	29
2.1. Розвиток духовного керівництва в Церковній традиції.....	29
2.1.1. <i>Духовне керівництво в Святому Письмі.....</i>	29
2.1.2. <i>Зародження духовного наставництва у Східній Церкві .....</i>	32
2.1.3. <i>Розвиток духовного наставництва на християнському Заході.....</i>	35
2.2. Поняття духовного наставництва та його практика в таїнстві Сповіді....	40
2.2.1. <i>Означення духовного наставництва в традиції Східної та Західної Церкви.....</i>	41
2.2.2. <i>Духовне наставництво та Сповідь.....</i>	45
РОЗДІЛ 3 МОРАЛЬНО-ПАСТОРАЛЬНІ АСПЕКТИ СПОВІДІ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИКИЦІ УГКЦ.....	50
3.1. Пасторальні виклики в таїнстві сповіді	50
3.1.1. <i>Місце духовного наставництва у Сповіді .....</i>	50
3.1.2. <i>Відмінності у сповіді чоловіків та жінок .....</i>	52
3.1.3. <i>Практика сповідництва осіб зі скрупулами.....</i>	54
3.1.4. <i>Сповідь молодих осіб .....</i>	57
3.2. Проблематики морального характеру.....	59
3.2.1. <i>Душпастирська допомога особам з нетрадиційною орієнтацією....</i>	59
3.2.2. <i>Духовне наставництво осіб, які вчинили аборт.....</i>	62
3.2.3. <i>Сповідь важкохворих осіб.....</i>	64
3.2.4. <i>Сповідь осіб з депресією.....</i>	66
ВИСНОВОК	71
ДОДАТКИ.....	76
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	93

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква

ККСЦ – Кодекс Канонів Східних Церков

о. – отець

апп. - апостолів

ст. століття

р. – рік

рр. – роки

м. – місто

св. – святий

свв. - святих

кін. – кінець

поч. – початок

бл. – близько

кан. – канон

і т. д. – і так далі

та ін. – та інші

ВСТУП

Увійшовши в світ, гріх порушив зв'язок між Богом та людиною. Бог, як милосердний Батько, йде на зустріч людині, щоб вона мала змогу відновити цей зв'язок. Людина отримує нагоду розкаятися за вчинені гріхи. У Старому Завіті, народ приносив мирні жертви за гріхи. З початків Нового Завіту, Іван Хреститель проповідує хрещення покаяння на відпущення гріхів (Мк 1:4). Іван приготував дорогу для Христа, який прийшов кликати не праведних, а грішних (Мк 2:12). Вся діяльність Ісуса була спрямована до грішників та відкинутих. Ісус, також був наставником для багатьох осіб, які слідували за Ним. Він навчав апостолів, давав повчання та настанови, як правильно жити. Можна сказати, що Ісус вчив, як бути доброю людиною, щоб успадкувати Царство Боже. Після свого воскресіння Христос передає владу відпускати гріхи апостолам (Йо 20:21-23). Від апостолів, дана влада поширилась на єпископів, а від них це право отримує священник.

Прощення гріхів відбувається в таїнстві Покаяння, яке за своїм змістом, дає людині глибше пізнати свою гріховність, а з іншого боку, воно є виявом Божого милосердя. Що глибше ми переживаємо гріх, відчуваємо душевний біль від нього, тим більшу радість ми відчуємо під час зустрічі з Богом. Якщо наше переживання гріха є поверховим, такими будуть наші стосунки з Богом. Сповідь можна прирівняти до дзеркала, яке відображує наше духовне та людське життя¹.

Хоча Сповідь є самостійним таїнством, нерідко воно пов'язується з духовним проводом. Сповідь і духовне наставництво у своїй суті провадять людину до Бога, хоча і їхні предмети є відмінні. Зустрічаються випадки, коли людина приходить до Сповіді просто перерахувати гріхи та піти геть. В такому випадку цінність Сповіді не зменшується, але користі для вдосконалення у духовному житті не буде. Якщо в монастирях чи семінаріях закликається до духовного наставництва, то миряни зазвичай є мало обізнані. Тому, Сповідь стає

---

¹ Див. Августин Ю. *Таїнство сповіді*. Львів 2017, 13-18.

доброю нагодою, щоб поговорити з людиною, допомогти побачити свої гріхи крізь призму своїх відносин з іншими та собою.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що сьогодні в Українській Греко-Католицькій Церкві ми спостерігаємо занепад духовного наставництва. Проте, варто зазначити, що з іншого боку воно продовжує відбуватися в Святій Тайні Сповіді. Таїнство Сповіді, окрім прощення гріхів, стало місцем, де людина може відкрити свої переживання і труднощі з якими вона стикається. З духовної розмови, воно переростає в духовне наставництво. Дана тема, також буде актуальною, оскільки буде представляти сучасний підхід до практики таїнства Покаяння в УГКЦ. Дана тема не є ґрунтовно досліджена та представлена, зокрема є дуже мало україномовних джерел, які висвітлюють цю проблему.

Проблематика дослідження полягає у висвітленні ролі священника, як духовного наставника в святій Тайні Покаяння. Та виокремленні основних чинників: морально-пасторальних проблем, які виникають під час здійснення таїнства Сповіді.

Метою даного дослідження полягає у дослідженні проблем, які можуть виникати під час здійснення Сповіді та шляхи їх подолання за допомогою духовного наставництва.

Завданням даного дослідження є:

1. Представити розуміння Таїнства Сповіді в богословсько-історичному та канонічному аспектах;
2. Дослідити практику духовного наставництва у Святому Письмі;
3. Представити історичний контекст духовного наставництва у традиції Східної та Західної Церкви.
4. Дослідити зв'язок та можливість поєднання Сповіді та духовного проводу;
5. Зробити аналіз сучасних пасторальних практик у здійсненні Сповіді в Українській Греко-Католицькій Церкві

Об'єктом даного дослідження виступає таїнство Покаяння та роль священника в ньому.

Предметом даного дослідження є місце духовного наставництва у святій тайні Сповіді.

Методи: За допомогою методу аналізу буде досліджено історію формування і біблійні основи таїнства Сповіді та духовного наставництва у традиції Східної та Західної Церкви. Також, буде проаналізовано канони, щодо регулювання таїнства Покаяння. Використовуючи метод синтезу, буде систематизовано загальні поняття, щодо духовного наставництва та його застосування в таїнстві Сповіді. За допомогою методу узагальнення, буде підсумовано думки богословів та Отців Церкви, щодо здійснення духовного наставництва у Сповіді. Методом інтерв'ювання, буде досліджено сучасну практику Сповіді та здійснення духовного проводу в Українській Греко-Католицькій Церкві. Компаративний, за допомогою цього методу, буде порівняно думку священників УГКЦ, щодо морально-пасторальних аспектів таїнства Сповіді.

Межі даного дослідження тематичні, оскільки охоплюють питання духовного наставництва та Сповіді в різних історичних епохах. Історичні, охоплюють сучасний стан Сповіді та її поєднання з духовним наставництвом в практиці УГКЦ.

Огляд основних джерел та літератури:

Одним із основних джерел на які буде опиратися магістерська праця є збірка публікацій за редакцією Юзефа Августина *«Мистецтво Сповіді»*, яка була видана у Львові в 2014 р. Дана збірка вміщає в собі досвід сповідників і слугує порадином для вирішення певних питань, які пов'язані з практикою та розумінням таїнства Сповіді, для сповідників та вірних.

Ще одним джерелом, яке послужить для ґрунтовнішого дослідження біблійних та історичних аспектів формування таїнства Сповіді є матеріали V Міжнародної Богословської Конференції Російської Православної Церкви *«Православное учение о Церковных Таинствах»*, Том 3 *«Брак; Покаяние; Елеосвящение; Таинства и тайнодействия»*, яка пройшла в Москві 13-16 листопада 2007 р. та видана в 2009 р.

Важливим документом у дослідженні даної магістерської праці буде Апостольська адгортація Івана Павла II *Reconciliation and Penance*, яка стала підсумком VI асамблеї Синоду Єпископів, який відбувався з 29 вересня по 29 жовтня 1983р. Дана асамблея була присвячена питанню «Покаяння і примирення у місії Церкви в наш час».

Також в контексті даного дослідження буде використано монографічну працю владики Володимира Груци «*Святе таїнство Покаяння у світлі Христового Воскресіння*» видана у м. Львів в 2013 р. Для дослідження регулювання таїнства Сповіді буде використано *Кодекс Канонів Східних Церков* виданий Іваном Павлом II в 1990 р. Також буде використано *Інструкцію застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков* видана Конгрегацією у справах Східних Церков у Львові в 1998 р.

Стосовно теми духовного керівництва будемо послуговуватися Апостольським зверненням Івана Павла II *Pastores dabo vobis* видане в 1992 р., в якому Папа наголошує на потребі духовного керівництва. Дане Апостольське звернення є розміщене в збірнику «*По чину Мелхиседека*» виданий у Львові в 2018 р.

Також, для дослідження теми духовного наставництва звідки воно походить та для чого необхідне, буде використано збірку публікацій «*Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*» видану під редакцією Юзефа Августина у Кракові в 2007 р. Стосовно тематики Сповіді та духовного наставництва, буде використано посібник для сповідників та духовних наставників «*Священик – служитель Божого милосердя*» виданий Конгрегацією у справах духовенства у Львові в 2018 р.

Для сучасного погляду на практику Сповіді в УГКЦ буде проведено п'ять інтерв'ю: о. Аліпій Федун – ієромонах студійського уставу, настоятелем монастиря св. Йосифа у Львові; о. Зеновій Хоркавий з 28-річним душпастирським досвідом, який здійснює служіння у храмі Пресвятої Богородиці Володарки України в м. Львові. Також буде проведено інтерв'ю з о. Ігорем Хомічаком з 3-річним душпастирським досвідом, який виконує служіння

студентського капелана та є співробітником при храмі Блаженного свщмч. Олексія Зарицького. о. Ігор Грет 2 роки священства, здійснює служіння співробітника храму свв. апп. Петра і Павла в м. Новояворівськ та є медичним капеланом. Останнім в кого буде взято інтерв'ю є о. Орест Демко, який є душпастирем в смт. Дашава, Стрийська єпархія та є віце-ректором Єпархіального Інституту душпастирства подружжя та сім'ї в Стрийській Єпархії УГКЦ. У семінарії з 2005-2014 рр., виконував обов'язки віце-ректора та викладача УКУ.

Структура магістерської праці складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку джерел і використаної літератури.

У **першому розділі** буде проаналізовано біблійні підґрунтя таїнства Сповіді. Також буде представлено історичний аналіз формування Сповіді. Для розуміння регулювання таїнства Сповіді, буде проаналізовано *Кодекс Канонів Східних Церков* та деякої аналітичної літератури.

У **другому розділі** буде проаналізовано здійснення духовного наставництва у Святому Письмі. Також буде представлено історичне формування духовного наставництва в Традиції Церкви. Буде проаналізовано поняття духовного наставництва в Святих Отців та Документах Церкви. А також досліджено місце духовного наставництва у таїнстві Сповіді.

У **третьому розділі** на основі методу інтерв'ювання буде представлено сучасну душпастирську практику УГКЦ в здійсненні таїнства Покаяння та можливість поєднання його з духовним наставництвом. Проаналізовано пасторально-моральні проблеми, які виникають під час таїнства Сповіді.

Цінність даного дослідження полягає в тому, що воно може бути застосоване у подальших дослідженнях та роздумах над даною темою. Вона буде корисна тим хто здійснює служіння таїнства Сповіді, а також кандидатам, які готуються до священства.

РОЗДІЛ 1

БІБЛІЙНІ ОСНОВИ ТА ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТАЇНСТВА ПОКАЯННЯ

1.1. Біблійні основи таїнства Покаяння

Покаяння, як таїнство установилося в Новому Завіті. Проте, варто сказати, що потреба в покаянні, виникає з моменту гріхопадіння людини. Людина, як вінець творіння, була створена для того, щоб брати участь в Божому житті. Та все ж вона добровільно відмовляється від любові Бога, керуючись гордістю, відходить від Нього. Гріхопадіння прародичів поширилося на всіх людей і тим самим, гріх увійшов в світ. У гріхопадінні, людина втратила свою цілісність, наслідком цього стали душевні та фізичні страждання, хвороби і смерть. Бог з великого милосердя йде шукати людину, яка потрапила в тенета гріха та дає їй можливість навернутися. Ісус Христос приходить до людини, як Добрий Пастир та кладе своє життя за людину, щоб вона могла повернутися до життя вічного. Христос зціляє людину, бере її страждання на себе. Під час Свого життя на землі, Він відпускав гріхи та оздоровляв недужих. Після зіслання Святого Духа на апостолів, Церква перейняла місію Христа та продовжує її в таїнствах Покаяння та Єлеопомазання. В таїнстві Покаяння, кожен священник примирює людину з Церквою, даючи їй розрешення¹.

1.1.1. Старий Завіт

Протягом усього свого життя, людина чи народ падали в гріх та відходили від Бога. Відчуття гріховності перед Богом, спонукало людину відновити втрачені стосунки, для цього вони приносили жертви. В Старому Завіті, ідея Бога

---

¹ Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 447 – 450.

окреслюється, ідеєю Завіту. Його описують, як доброго Батька, люблячого Нареченого, Він завжди має намір на прощення та примирення, та готовий відновити свій Союз². Завіт, який був укладений, мав також тісний зв'язок з різними жертвами за вчинений гріх (Лев 4-5). Ритуальні жертви, здійснювалися священиками від особи всього народу (Лев 6), Арон мав оголошувати всі гріхи народу, які покладалися на «козла відпущення», а згодом відносив їх в пустелю (Лев 16:20-22)³. Жертвоприношення та ритуальні обряди, мали послужити внутрішнім збудження до покаяння, а не механічними діями, оскільки кожна особа з народу брала участь в принесенні жертв, тим самим це підштовхувало її до роздумів над законом⁴.

В книгах Старого Завіту описуються форми зовнішнього вираження покаяння. Перш за все, що виражало зовнішнє смирення, були *покаянні дії*, які полягали у відмові від їжі та води, що нагадує практики посту. Такими прикладами є Давид, який накладав на себе піст після того, як згрішив з Версавією та молився про зцілення немовляти, постом була підкріплена покаянна молитва ізраїльтян, яку здійснив Самуїл (1 Сам 7:6), також постив Ахав, коли дізнався про страшний вирок (1 Цар 21:27-29). Ще однією з форм зовнішнього покаяння було рвання свого одягу та носіння веретища (Йоїл 1:13; 1 Цар 21:27; Йона 3:6,8), сидіння та лежання в попелі (Іс 58:5; Дан 9:3; Ест 4:3). Зовнішній вияв гріха перед Богом, був одним з найважливіших проявів покаяння, це міг здійснювати весь народ або окрема особа⁵.

Пророк Натан, викривши царя Давида в перелюбі, передвіщає вчення пророків про покаяння⁶. В Другій книзі Самуїла є представлено, як Давид укладає 50 псалом, який став одним з найяскравіших текстів Святого Письма, що виражає вчення про покаяння. Його молитва є звернена до внутрішнього світу людини, яка згрішила. Він просить в Бога прощення гріхів, але також очищення

---

² Див. International Theological Commission. *Penance and Reconciliation*. 1982, В, I // vatican.va (30.03.2020).

³ Див. Хаффнер П. *Тайна таїнств*. Москва 2007, 103.

⁴ Див. Юрєвич Д. *Біблійские основания таинства Покаяния // Православное учение о Церковных Таинствах*. V Международная Богословская Конференция Русской Православной Церкви. Москва 2009, 179.

⁵ Див. Юрєвич. *Біблійские основания таинства Покаяния*, 181.

⁶ Див. Gibley J. – Grelot P. *Покаяние/Обращение // Леон-Дюфура К. (ред.). Словарь библейского богословия*. Київ 2003, 814.

душі від нечистоти, яка ввійшла в його природу через гріх. Після усвідомлення гріха та внутрішнього розкаяння, Давид призиває Божу благодать з надією на очищення, а також бажає вкоренитися в добрих справах⁷. Є припущення, що саме через щире покаяння Давид залишився живим. Цей уривок не можна назвати сповіддю, оскільки Натан сам приходить до Давида. Натан представляється, як посланник, викривач і свідок покаяння, а не як священик, який приймає покаяння⁸.

Заклик до покаяння стає одним з найголовніших елементів проповіді пророків (Єр 25:3-6). З 8 ст. до Р.Х., заклики до навернення є спрямовані до всього народу, який порушив Завіт⁹. Старий Завіт приготував до Христового приходу. В пророків бачимо, що навернення та покаяння є даром благодаті, тільки Бог може зцілити людину в найпотаємніших глибинах та дати їй нове серце (Єр 31:33; Єз 36:26)¹⁰. Пророк Йоїл, також бачив навернення в переміні серця (Йоїл 2:12-13). В пророка Даниїла момент розкаяння був пов'язаний з добрими справами¹¹.

Та все ж розуміння прощення гріхів в Старому і Новому Завітах відрізняється. В Посланні до Євреїв виражається ця різниця: «Бо коли кров волів і козлів та попіл із телиці, як покропить нечистих, освячує, даючи їм чистоту тіла, то скільки більше кров Христа, - який Духом вічним приніс себе самому Богові непорочним, - очистить наше сумління від мертвих діл, на служіння Богові живому! (Євр 9:13-14)». В Старому Завіті священик міг сказати, що гріхи прощені, але справжнє прощення відкрилося у всій повноті лише в Новому Завіті¹².

---

⁷ Див. Юревич. *Біблійські основи таїнства Покаяння*, 184-186.

⁸ Див. Золотов В. *Исповедь в христианстве: библейская перспектива*. Дипломная работа. Українська євангельська теологічна семінарія 2009 // esxatos.com (01.04.2020).

⁹ Див. Giblet – Grelot. *Покаяние/Обращение*, 814-815.

¹⁰ Див. *Repance and Reconciliation*, В, I.

¹¹ Див. Хаффнер. *Таїна таїнств*, 104

¹² Там само, 103-104.

1.1.2. Новий Завіт

В Новому Завіті, тему навернення продовжує Іван Хреститель, його роль пов'язана з «хрещенням на відпущення гріхів (Мр 1:4)». Іван виступав у пустелі, як проповідник хрещення покаянням. Людина, яку хрестять показує свою готовність навернутися та отримує прощення гріхів. Для хрещеника, хрещення дає певність навернення та визнання його Богом. Проте, немає однозначної думки, що саме було важливе для прощення – хрещення чи навернення¹³.

В Івана Хрестителя, вчення про покаяння має певну особливість, порівняно із старозавітнім. Іван говорить про необхідність звернутися до Бога, оскільки Царство Небесне наблизилось (Мт 3:2), але це Царство влаштоване Христом¹⁴. Він відіграє роль посланця чи предтечі, приготує дорогу для Ісуса, ідентифікуючи Його, як «Аганця Божого, який світу гріх забирає (Йо 1:29)»¹⁵. Також, в Євангелії від Матея бачимо, що вчення про покаяння увібрало в себе, деякі складові старозавітного покаяння, а саме: окрім жалю за гріхи та навернення до Бога, юдеї приходили до Івана «сповідаючись у своїх гріхах (Мт 3:6)». Іван, виражаючи зовнішнє покаяння, через одягання в грубий одяг та дотримання посту, давав іншим приклад (Мт 3:4). Св. Іван Хреститель, говорячи до фарисеїв та садукееїв, закликав, що результатом покаяння має бути виконання добрих справ: «Принесіть же плід, гідний покаяння (Мт 3:8)»¹⁶. В Івана є згадування про благодатне очищення того, хто розкаюється (Мт 3:11). Хрещення Івана закликала до покути, натомість, хрещення встановлене Ісусом змиває всі гріхи, мов вогонь та дає Святого Духа і робить людей Божими дітьми¹⁷.

Діяльність Івана є звернена на те, щоб об'явити Ісуса Ізраїлю (Йо 1:31). Замало є усвідомлювати свою провину, тому Іван вказує на Ісуса, як на того, Хто може забрати від людини цю провину. Ісусова діяльність є спрямована на

---

¹³ Див. Груца В. *Сповідь як духовна терапія*. Львів 2019, 10-11.

¹⁴ Див. Юревич. *Біблейские основания таинства Покаяния*, 194.

¹⁵ Див. John Paul II. Apostolic letter *Misericordia Dei*. Rome 2002 // vatican.va (05.04.2020).

¹⁶ Див. Юревич. *Біблейские основания таинства Покаяния*, 195.

¹⁷ Див. Мт 3:11 (примітки). *Святе Письмо* / перекл. з євр., араб. та грец. Хоменка І. Жовква 2015.

грішників (Мр 2:17)¹⁸, Він проповідує примирення та навернення в своєму посланні про спасіння (Лк 6:35)¹⁹, зцілює недужих, прощає гріхи, втілює у своїй особі нове сопричастя з Богом (Мт 9:2-8)²⁰. Якщо поглянути на характерні елементи покаяння, то в Ісуса нема згадок про покаянні обряди. В Нього ми зустрічаємо негативне ставлення до зовнішніх виявів покаяння, які кидаються в очі (Мт 6:16). Для Ісуса важливою є переміна серця, а також «шукання Царства Божого та його справедливості (Мт 6:33)»²¹.

Після свого воскресіння, Ісус Христос зустрічається з апостолами та обдаровує їх владою, якою сам був наділений, кажучи: «Прийміть Духа Святого! Кому відпустите гріхи – відпустяться їм, кому ж затримаєте – затримаються (Йо 20:21-23)»²². Подія жертви Ісуса Христа та Його Воскресіння, виступають основним моментом установа Тайни Покаяння. Апостоли та їхні наступники, під натхненням Святого Духа, отримали дар прощати гріхи в ім'я Ісуса Христа, який передбачає визнання цих гріхів з боку грішника²³.

Таїнство Покаяння, в часі, коли апостоли отримали дар відпускати гріхи, зазвичай мало вигляд спільного прощення, але також можемо побачити випадки індивідуального прощення при особистій зустрічі з Господом. Одним з прикладів є зустріч Ісуса Христа з Томою, який впавши на коліна репрощував Господа за своє невірство та був прощений (Йо 20:24-29)²⁴. Також, можемо зустріти приклад Христового милосердя та індивідуального прощення в історії з жінкою, яка вчинила чужоложство (Йо 8:1-11) та іншої грішниці, яка обмивала ноги Ісуса Христа своїми сльозами (Лк 7:36-50)²⁵. В розповіді про капернаумського паралітика (Мр 2:2-12; Мт 9:1-8), показується важливість спільноти, якщо ми самі не можемо прийти до Бога, тоді інші можуть вказати

---

¹⁸ Див. Груца. *Сповідь як духовна терапія*, 11.

¹⁹ Див. *Repance and Reconciliation*, В, І.

²⁰ Див. Груца. *Сповідь як духовна терапія*, 11.

²¹ Див. Giblet – Grelot. *Покаяние/Обращение*, 819.

²² Див. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, 450.

²³ Див. Мудрий С. *Сповідь джерело ласки*. Івано-Франківськ 1999, 6.

²⁴ Див. Молоні Р. *Роздуми про Таїнство Примирення* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 29.

²⁵ Див. Молоні. *Роздуми про Таїнство Примирення*, 30.

нам шлях та допомогти відкрити своє серце на Його поклик. Ісус, через прощення гріхів дарує паралітику духовне та фізичне зцілення²⁶.

В Новому Завіті одним із найважливіших текстів, які стосуються теми покаяння є притча про блудного сина, дехто називає її притчею про доброго батька (Лк 15:11-32)²⁷. Папа Іван Павло II в Апостольській адгортації *Reconciliation and Penance*²⁸, говорячи про покаяння та примирення, наводить в приклад цю притчу. Ісус розповідає нам про батька і двох синів. Молодший син протиставляється старшому, а саме вразливе серце проти кам'яного. Бог, як і батько не забуває свого сина та чекає на нього, коли син повертається батько робить великий бенкет, щоб відсвяткувати його повернення²⁹. Бенкет символізує Євхаристію, на яку є запрошений примирений грішник, це зовнішній знак благодаті, який установив Ісус Христос³⁰.

Ще одним моментом, який свідчить про установлення Тайни Сповіді, є обіцянка Господа, яка була спрямована апостолові Петрові: «Я дам тобі ключі Небесного Царства, і що ти на землі зв'яжеш, те буде зв'язане на небі; і те, що ти на землі розв'яжеш, те буде розв'язане й на небі (Мт 16:19)». Але, ця влада є дарована не лише апостолові Петрові, але і передається його наслідникам: єпископам та священикам (Мт 18:18). Влада «зв'язувати та розв'язувати» має найперше доктринальне значення, а також дисциплінарне. Оскільки «ключі Царства» мають найвищу владу на землі і той хто її посідає, може дозволити увійти в Царство або виключити з нього. Через те, що гріх є перешкодою до осягнення Царства, дана влада ключів, поширюється і на його відпущення. Христос обіцяє владу до Пасхи, але вповні наділяє нею після свого Воскресіння³¹.

---

²⁶ Див. Груца. *Сповідь як духовна терапія*, 12.

²⁷ Див. Молоні. *Роздуми про Таїнство Примирення*, 34.

²⁸ Апостольська адгортація Івана Павла II *Reconciliation and Penance* стала підсумком VI асамблеї Синоду Єпископів, який відбувався з 29 вересня по 29 жовтня 1983р.. Дана асамблея була присвячена питанню «Покаяння і примирення в місії Церкви в наш час». Відбувся катастрофічний занепад католицької покути. Це було зумовлено загальним занепадом моральної відповідальності, виміру соціального гріха, розуміння гріха та його важкості. Див. Вайгель Дж. *Свідок надії. Життєпис Папи Івана Павла II*. Львів 2011, 459-460.

²⁹ Див. John Paul II. *Post-Synodal Apostolic Exhortation Reconciliation and Penance*. Rome 1984, 5 // vatican.va (10.04.2020).

³⁰ Див. Хаффнер. *Тайна таїнств*, 105.

³¹ Там само.

Апостоли продовжуючи місію Христа, проповідують важливість покаяння та розглядають його, як навернення, підготовчим кроком до входження в Церкву. Апостол Петро в Єрусалимському храмі говорить: «покайтеся і наверніться», тим самим підкреслюючи, що для входу в Небесне Царство та для прощення гріхів, потрібне навернення. Також вчення апостолів, доповнює вчення Христа у зв'язку з тим, що виникає необхідність покаяння для осіб, які вже стали християнами. Та бажали очиститись від повсякденних дрібних гріхів, щоб стати чистою душею перед обличчям Божим³². Тому, апостоли у своїх посланнях продовжили формування Святої Тайни Сповіді, розділяючи гріхи на групи: які *виключають грішника з Царства Божого* (Гал 5:19-21), *смертні* та які можна *прощати* (1 Йо 5:16-17) і *непростимі гріхи* (Мт 12:32; Лк 12:10)³³.

Не можна чітко сказати, якою була зовнішня форма таїнства, але те, що воно мало бути, можна сказати зі слів Івана Богослова, який згадує про визнання гріхів (1 Йо 1:9). Про зовнішнє визнання гріхів перед членами Церкви, знаходимо в книзі Діянъ: «Багато з тих, що увірували, приходили і признавались та об'являли свої вчинки (Ді 19:18)», а також у Посланні Якова: «Сповідайте, отже, один одному гріхи ваші й моліться один за одного, щоб вам видужати (Як 5:16)»³⁴.

У Євангелії, покаяння подається, як одне з найголовніших речей у житті доброго християнина та вказує на важливість каяття, як за гріхи перед Богом, так і прощення провин своїм ближнім³⁵. Ісус Христос, після свого приходу у світ звертається до людей і закликає: «Покайтеся і вірте в Євангелію (Мр 1:15)».

1.2. Історія формування таїнства Покаяння

У своїй довгій історії, таїнство Покаяння зазнало суттєвих змін. З розвитком християнства виникало питання, що робити з людьми, які згрішили після хрещення. Внаслідок цього, Хрещення почало відтягуватись до смертного ложа,

---

³² Див. Юревич. *Біблейские основания таинства Покаяния*, 198-199.

³³ Див. Хаффнер. *Тайна таинств*, 107.

³⁴ Див. Юревич. *Біблейские основания таинства Покаяния*, 200-201.

³⁵ Див. Молоні. *Роздуми про Таїнство Примирення*, 30.

щоб можна було очиститись з усіх гріхів. Вважалося, що Церква має відкидати від себе гріх, оскільки покликана до святості, проте мала приймати тих, що каються в своїх гріхах³⁶. Відтягування Хрещення аж до смерті було дуже ризикованим, оскільки ніхто не міг бути певним, коли саме людина буде помирати, щоб уділити їй дане таїнство. З огляду на це, щоб людина могла брати участь в житті спільноти, почали формуватися певні практики покаяння за гріхи, які були закладені у формування таїнства Покаяння.

В одному із найдавніших християнських творів *Дідахе*, який датується кін. 1 – поч. 2 ст., є подані вказівки стосовно спокутування провини. Важкі гріхи прощалися лише після визнання, а також відлучення від спільноти до тих пір, поки грішник не буде розкаюватися, а легкі провини спокутувалися молитвою, постом та милостинею³⁷. Також міститься інформація про публічне визнання гріхів перед спільнотою: «У спільноті визнавай переступи свої і не приступай до молитви своєї з нечистими сумлінням»³⁸. Ще одними творами, які відносяться до раннього періоду є *Перше послання святого Климента Римського до Коринтян* (бл. 70-140 рр.) та *Пастир Герми* (бл. 180 р.). В *Посланні до Коринтян* говориться про визнання гріхів перед людиною і Богом разом³⁹, «підкоріться пресвітерам і прийміть напоумлення до покаяння»⁴⁰, «щоб вони скорились не нам, а волі Божій»⁴¹. А в творі *Пастир Герми* нам представляється прощення гріхів, лише один раз після хрещення, оскільки в тому часі вірили, що друге пришествя Христа відбудеться дуже швидко. Також в творі описана практика покаяння Римської Церкви в 2 ст.⁴².

Залежно від обставин в давній Церкві було *публічне* чи *таємне* визнання гріхів, до публічного зазвичай вдавалися, якщо гріх давав поганий приклад для інших, а також принижував гідність Церкви. Від важкості гріхів залежало також,

---

³⁶ Див. Груца В. *Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння*. Львів 2013, 108.

³⁷ Див. Хаффнер. *Тайна таїнств*, 108-109.

³⁸ *Дідахе, Ранні Отці Церкви. Антологія*. IV, 14 / перекл. з дав.-гр. Кіндій О. Львів 2015, 25.

³⁹ Див. Катанский А. *Догматическое учение о семи церковных Таинствах*. Санкт-Петербург 1877, 64.

⁴⁰ *Перше послання святого Климента Римського до Коринтян. Ранні Отці Церкви. Антологія*. LVII, 1 / перекл. з дав.-гр. Кіндій О. Львів 2015, 99.

⁴¹ *Перше послання святого Климента Римського до Коринтян*. LVI, 1, 98.

⁴² Див. Хаффнер. *Тайна таїнств*, 109.

яким буде покарання, це могла бути заборона робити приношення та брати участь в таїнстві Євхаристії. Також могло заборонятися бути на зборах спільноти, а за найважчі гріхи (вбивство, віровідступництво, ламання шлюбу) відбувалося публічне виключення⁴³.

Основна різниця публічного і таємного визнання гріхів полягала у відношенні Церковної спільноти до грішника, а також у повторюваності покаяння. В публічному (канонічному) покаянні приймала участь вся спільнота, також воно було одноразовим, натомість в таємному покаянні спільнота участі не брала, а також воно могло повторюватись⁴⁴.

В 3 ст. на християнському Сході покаяння набувало терапевтичного характеру, оскільки Церква слідувала за вченням Орігена (богослов Олександрійської школи) (бл. 185 – 254 рр.), який вважав покуту ліками. Також і до сьогодні ми бачимо, що на Сході, сповідника вважають лікарем-помічником для душі⁴⁵. На Заході в той час, Тертуліан (бл. 160 – бл. 220 рр.) вважав, що є гріхи, які не можна пробачати (вбивство, віровідступництво, ламання шлюбу), хоча і покаяння вважалось «рятівною дошкою»⁴⁶. Та все ж єпископи вважали, що відступництво та вбивство можна пробачити, але на смертному ложі. Противником такої думки був священик Новіціан, який проголосив себе антипапою. Він вважав, що Церква не може пробачати деякі гріхи, навіть перед смертю. В підсумку його думки були засудженні в 325 р. на I Вселенському соборі в Нікеї⁴⁷.

В 3 ст. на Сході появляється служіння пресвітера-духівника, оскільки в той час багато людей відпало від Церкви, після гоніння імператора Декія (250 – 253 рр.) і згодом поверталися назад в лоно Церкви. До нього приходили люди, які відпали після хрещення і визнавали свої гріхи. Дане служіння не існувало довго,

---

⁴³ Див. Алексеева Н. *Таинство Исповеди в первые века неразделенной Церкви и его становление в Русской Православной Церкви* // *Вестник Череповецкого государственного университета* 2 (2009) 66.

⁴⁴ Див. Пентковский А. *Покаянная практика христианской Церкви во второй половине первого тысячелетия по Р.Х.* // *Православное учение о Церковных Таинствах*. V Международная Богословская Конференция Русской Православной Церкви. Москва 2009, 203.

⁴⁵ Див. Груца. *Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння*, 110.

⁴⁶ Див. Нефедов Г. *Таинства и обряды Православной Церкви* // *azbyka.ru* (07.05.2020).

⁴⁷ Див. Хаффнер. *Таина таинств*, 110.

до кінця 4 ст. воно зникло. Причину його зникнення, пов'язують з історією про одну жінку, яка покалася публічно в тому, що згрішила з дияконом. Єпископ Нектарій (381 – 397 рр.) позбавив винного дияконського сану, але це викликало ажіотаж в суспільстві, через що, єпископ відмінив служіння пресвітера-духівника, а також ця подія спричинилася до того, що дала поштовх в переході від публічного до індивідуального покаяння⁴⁸.

В 306 – 337 рр. за часів імператора Костянтина покаяння набуло літургійної форми. Канонічне покаяння включало в себе три ступені: *екскоммуніка*; *період покаяння*; *примирення*. Кожен зі ступенів мав свої вимоги, в *екскоммуніці* єпископ накладав покуту, також каяник одягав покаянний одяг в присутності спільноти; *період покаяння* передбачав виконання покути, яка була різною, тому цей період міг тривати довгі роки, каяники могли брати лише обмежену участь в житті громади, також каяник мав утримуватися від виконання шлюбного обов'язку, оскільки сексуальність вважалася воротами лихого; *примирення* - каяників приймали до євхаристійної спільноти після покаяння, зазвичай відбувалося у Великий Четвер⁴⁹.

На Сході, також була розвинута монаша практика покаяння, в якій монах мав визнавати свої гріхи перед духовним отцем (*ἀββάς*) та розповідати про те, що спричинило погані думки, в жіночих монастирях була мати (*ἄμια*). Василій Великий (бл. 330 – 379 рр.) говорив, що таке визнання гріхів перед «душевними лікарями», які були здатні діагностувати, також несвідомі хвороби, відіграло важливу роль в монастирській дисципліні. З часом, до духовних отців почали приходити миряни для отримання порад, а також прощення гріхів. Цікавим фактом було те, що визнавання гріха не відбувалося перед єпископом чи громадою, це міг бути брат, який здобув великого поступу в духовному житті та був в особливій близькості до Бога⁵⁰.

Практика канонічного покаяння з часом почала втрачати свій сенс, оскільки люди відтягували покаяння аж до часу смерті, через складні покутні практики.

---

⁴⁸ Див. Алфеев И. *Православие*. Т. 2. Москва 2009, V, V, 4 // azbyka.ru (09.05.2020).

⁴⁹ Див. Груца. *Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння*, 109.

⁵⁰ Див. Там само, 111.

Разом з цим почалося відтягуватися таїнство Хрещення, так само християни не були в змозі приступати до таїнства Євхаристії⁵¹.

Через це в 6 ст., Церква на Заході почала поступовий відхід від покаяння у вигляді екскомуніки. На зміну цьому приходять нова практика, яка дозволяла приступати до таїнства Покаяння безліч разів. Ірландсько-шотландські мандрівники принесли на європейський континент свою практику сповіді, її особливістю була пов'язана з нею розмова, а також терапевтичний підхід⁵². Окрім того, що такий вид покаяння не був обмежений в кількості, в практику входить система оподаткування гріхів, від чого і походить назва *tariffata* (тарифного) покаяння. Через це, єпископ втрачав право самостійно накладати епітимію⁵³. Той хто сповідав, мав покутну книгу в якій були прописані покарання за певні гріхи, та призначав дане покарання. Після накладеного покарання, грішник повертався до священика і той давав йому «відпущення», але могло надаватися одразу після сповіді. В якості епітимії могли бути і грошові штрафи, які потрібно було внести в монастир чи Церкву, також могли бути обмеження в їжі та відмові вживати вино та пиво, могли бути паломництва, покуту прирівнювали до посту, милостині, самоумертвлення⁵⁴.

Виникали зловживання даним способом покути, тому в 589 р. проти такої форми «приватної сповіді» виступив Синод в Толедо, але дана практика продовжила своє існування⁵⁵. Книги, які появилися, мали на меті сприяти у відповідальному здійсненні лікувально-душпастирської діяльності священика. До Каролінзької реформи, покутні книги зберігали приватні збірки, на початку 9 ст. декілька синодів хотіли усунути покутні книги та повернутися до канонічного покаяння, проте, їм це не вдалося. Це дало поштовх до виникнення нових покутних книг. Тому до початку 13 ст. в Церкві існувала свого роду дихотомія

---

⁵¹ Див. Груца. *Сповідь як духовна терапія*, 22.

⁵² Див. Скворнек А. Й. *Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 67.

⁵³ Див. *La Confessione Auricolare e la Penitenza Tariffata* // www.saintcolumban.eu (17.05.2020).

⁵⁴ Див. Пентковський. *Покаянная практика християнської Церкви во второй половине первого тысячелетия по Р.Х.*, 205-206.

⁵⁵ Див. Скворнек. *Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення*, 68.

процесу покаяння⁵⁶. Для тих гріхів, які не були виявлені прилюдно, застосовували приватну сповідь за системою тарифів, а ті гріхи, які були явні визнавалися публічно. Це в свою чергу привело до того, що люди за однакові гріхи, отримували різної складності покарання⁵⁷.

На Сході з 5 по 10 століття, хоч і не збереглося достовірних джерел, проте в цей час появляються певні церковні постанови, а також чинопослідування сповіді. Устав патріарха Івана Посника (582 – 595 рр.), дає можливість побачити нам, як приблизно виглядала сповідь. Зазвичай вона відбувалася таємно, проте публічне покаяння існувало, але радше, як покарання за важкі гріхи, такі як перелюб чи вбивство. Про це ми дізнаємося з постанов VI Вселенського собору та правил Никифора Ісповідника. Приватна сповідь стосувалася всіх гріхів, а завданням сповідника було відкрити для себе всі обставини гріха, щоб належно судити даний переступ⁵⁸.

На доказ того, що публічне покаяння було не поширеним є послання Якова єпископа Едесси до пресвітера Фоми. У ньому ми знаходимо пояснення сирійської Літургії, датоване кін. 7 – поч. 8 ст., а саме вихід з вжитку молитви для тих, хто проходив публічне покаяння, хоча практика публічного покаяння, ще згадувалася в канонічній літературі⁵⁹. В період після іконоборства, практика покаяння у Візантії зазнала змін. Внаслідок західного впливу таємна сповідь поширювалась по всіх місцевостях, яке практикувалося в монаших спільнотах. З часом в монашій спільноті появляється Канонарій, в якому були класифіковані гріхи, а також питання, разом з цим формується чин послідування сповіді. В 2-й пол. 9 ст. текст канонарія був скорочений і так появилася девтероканонарій, проте сам чин сповіді не надто відрізнявся. Згодом відбувся взаємний вплив девтероканонаріїв, які містили питання та чинопослідувань сповіді з монаших євхологіонів. Внаслідок чого, в девтероканонарії появляються чинопослідування

---

⁵⁶ Див. Груца. *Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння*, 129-130.

⁵⁷ Див. Пентковский. *Покаянная практика христианской Церкви во второй половине первого тысячелетия по Р.Х.*, 206-207.

⁵⁸ Див. Алмазов А. *Тайная исповедь в Православной Восточной Церкви*. Т. 1: *Общий устав совершения исповеди*. Одеса 1984, 66-69.

⁵⁹ Див. Белоусов А. (ред.). *Собрание древних литургий восточных и западных. Евхаристическая молитва: Анафора*. Москва 2007, 496-500.

сповіді з деякими молитвами, а також питаннями позиченими з монаших євхологіонів⁶⁰.

Повертаючись до Церкви на Заході, виникла, ще одна проблема пов'язана з тайною Сповіді. Через деякий час, люди почали все рідше приступати до таїнства Євхаристії. Тому на IV Латеранському соборі (1215) було прийнято, щоб усі вірні приступали до таїнств Покаяння та Євхаристії, хоча б один раз на Пасху. Також, собор постановив про дотримання таємниці сповіді та зазначив, що сповідник має поводитися, як лікар⁶¹. На Флорентійському соборі (1439) в «Декреті для вірмен», були певні вимоги, які стосувалися тайни Покаяння: «Таїнство покаяння повинно містити жаль, визнання гріхів і покуту. Форма⁶² цього таїнства – це слова священничого розрешення. Розрешення від гріхів є водночас дією таїнства покаяння»⁶³.

Тривалий час покаяння не входило до переліку семи Святих Таїнств. Починаючи з 12 ст., тайна Покаяння починає входити до переліку семи Таїнств⁶⁴. У зв'язку з виникненням Реформації, Католицька Церква не могла залишатися в стороні і в 1545 р. був скликаний Тридентський собор (1544 – 1563), для того, щоб дати відповіді на певні питання, які повстали. Одним із питань було вчення про покаяння. Джон Вікліф⁶⁵ та Ян Гус⁶⁶, які вважаються попередниками реформації, вважали, що для Сповіді непотрібно священника, сповідатися можна

---

⁶⁰ Див. Пентковский. *Покаянная практика христианской Церкви во второй половине первого тысячелетия по Р.Х.*, 210-214.

⁶¹ Див. Груца. *Сповідь як духовна терапія*, 24.

⁶² На Флорентійському соборі, в буллі папи Євгенія IV «*Exsulte Deo*» прийнялося аристотелівське вчення про форму та матерію, матерія – не матеріал, а швидше дія, а формою є слово, яке надає зміст даній дії. Проте на Тридентському соборі було офіційно визначено у сповіді форму та матерію, форму становлять слова сповідника: «Відпускаю тобі», а матерією – «дії самого каятника: розкаяння, сповідь і сатисфакція». Див. Попелястий В. *Богослов'я таїнства Покаяння на основі текстів Требника митрополита Петра Могилу // Acta studiosa: Богословський науковий збірник*. Львів 2014, 90

⁶³ Груца. *Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння*, 130.

⁶⁴ Див. Скворнек. *Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення*, 69.

⁶⁵ Джон Вікліф (бл. 1328-1384) був професором теології з Оксфордського університету. Він учив, що одні люди є призначені до слави, а інші — до загибелі. Молитва й добрі справи не змінюють їхнього призначення. Святе Письмо для Вікліфа — єдине джерело віри. Вікліф заперечував перевтілення Святих Дарів і реальну присутність Христа в Святій Євхаристії. Відкидалося таїнство миропомазання. Помер від інсульту 31 грудня 1384. Див. *Джон Вікліф // www.cerkva.ks.ua* (03.06.2020).

⁶⁶ Ян Гус (бл. 1369-1415) закінчив Празький університет і став у ньому професором. Гус очолив боротьбу за звільнення університету від німецького впливу. З 1402 р. він став ректором університету й проповідником у Вифлеємській каплиці в Празі. Активно проповідував Вікліфове вчення. Гус вимагав відмови Церкви від її багатств, вимагав також відновлення демократизму стосунків, нібито властивих Церкві апостольської доби, критикував привілеї духовництва, торгівлю індульгенціями. За засудом Констанцького собору 6 липня 1415 р. Гуса було спалено. Див. *Ян Гус // www.cerkva.ks.ua* (03.06.2020).

і перед простим мирянином. В їхньому баченні, Сповідь не обов'язково мала відбуватися словесно, достатньо було сокрушеного серця⁶⁷.

Одним із найвідоміших представників реформації є Мартін Лютер, який вважав, що вирішальним в покаянні є віра. Водночас бачимо, що Лютер зараховував Покаяння до таїнств. У своєму листі «Про вавилонську неволю», він згадує про три таїнства, до яких відносить і Покаяння, однак в кінці про нього вже немає згадки, покаяння поглинається Хрещенням. Він дотримувався думки, що визнання гріхів на вухо не є підтвердженням в Святому Писанні, а лише публічне. Однак, таємне визнання гріхів він не скасовував. Він розглядав індивідуальну сповідь, як одну з форм сповіщення Євангелія⁶⁸. Жан Кальвін вважав, що покаяння перед людьми узгоджується із Святим Письмом. Він також дотримується думки, що віра здатна відпускати гріхи, а влада пастора в'язати і розв'язувати полягає у зв'язанні Євангелія⁶⁹. Думки реформаторів стосовно покаяння, нівелювали потребу в священниках, оскільки кожен хрещений міг відпустити гріхи, а також було поставлено акцент на віру, яка відпускає гріхи.

На Тридентському соборі, було потверджено, що служителем таїнства є пресвітер. Також для повного визнання гріхів необхідні: жаль, визнання та глибоку покору чи покутування, називаючи їх квазіматерією таїнства⁷⁰. Собор, також наголосив на Божественному походженні таїнства та його необхідності⁷¹.

Протестантизм, також поширив свій вплив на Схід, саме тридентсько-схоластичне богослов'я покаяння стало аргументом проти протестантів, воно також поширилось на українських землях. Петро Могила у своїй праці *Confessio Orthodoxa*, говорить про основні богословські аспекти таїнства покаяння, поєднуючи їх із Західним баченням даного таїнства. Могила двічі описує обряд покаяння, спочатку робить це в Номоканоні (1629), а наступного разу в Требнику (1646). Зокрема, цікавим фактом є обов'язок сповідатися чотири рази в році. Також в Могили ми бачимо, що він порівнює таїнство Покаяння з лікарнею, де

---

⁶⁷ Див. Хаффнер. *Тайна таїнств*, 115.

⁶⁸ Див. Скворнек. *Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення*, 70.

⁶⁹ Див. Кунцлер М. *Літургія Церкви*. Львів 2001, 386-387.

⁷⁰ Див. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*. Жовква 2002, 1450.

⁷¹ Див. Хаффнер. *Тайна таїнств*, 116.

людина свого роду отримує друге хрещення. Священик є тим, хто приймає гріхи, повчає, накладає покуту та дає розрешення⁷².

В часі після Тридентського собору у Західній Церкві набула поширення сповідь, як щира бесіда, найбільше до її поширення спричинилися єзуїти. У своїй суті вона нагадує монашу практику покаяння на Сході, як ми згадували вище. Вид даного служіння порадиноків, поширився також серед духовенства. Духовні бесіди були пов'язані із сповіддю, тим самим, кожен вірний міг запевнитись, що його душевні біди будуть застережені таємницею⁷³.

З приходом 20 ст., Церква почала досліджувати історію покаяння. Дані дослідження, дали можливість побачити по-новому, суспільний та еклезіологічні аспекти в таїнстві Покаяння.⁷⁴ Наслідком даного твердження є те, що грішник в першу чергу поєднується з Церквою. З даною позицією виступив II Ватиканський Собор, який в догматичній конституції *Lumen gentium* зазначає, що в Покаянні грішник отримує Боже милосердя та прощення гріхів. А також, дає людині можливість примиритися з Церквою, яка з своєю любов'ю, прикладом і молитвою, бере участь у її наверненні⁷⁵.

Папа Іван Павло II також говорить про те, що покаяння розглядається з терапевтичної і з юридичної точки зору. У процесі розвитку поглядів щодо Покаяння, юридичний характер є більш розвиненим на Заході, а терапевтичний на Сході і в цілому вони і є основою формування історії Тайни Сповіді⁷⁶.

1.3. Регламентація таїнства Покаяння у ККСЦ

Таїнство Покаяння у свої довгій історії формування, також вимагало певних норм, які б його регулювали. Самі канонічні норми, формувалися протягом багатьох століть і були відповіддю на ті проблеми, які виникали в тогочасному суспільстві. Для всіх східних католицьких церков, було видано *Кодекс Канонів*

---

⁷² Див. Груца. *Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння*, 132-141.

⁷³ Див. Груца. *Сповідь як духовна терапія*, 28-29.

⁷⁴ Див. Скворнек. *Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення*, 73.

⁷⁵ Див. II Ватиканський Собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen gentium*. Львів 2014, 64.

⁷⁶ Див. Хафнер. *Тайна таїнств*, 117.

Східних Церков (ККСЦ) проголошений 18 жовтня 1990 року апостольською конституцією *Sacri Canones*, виданою папою Римським Іваном Павлом II, щоб регулювати церковний устрій та дисципліну. Для належного здійснення таїнства Покаяння, в Кодексі (718-736 кан.), так само подаються певні норми та застереження. Тому для кращого розуміння обов'язків сповідника, буде проаналізовано положення, які стосуються таїнства Покаяння.

В 718 каноні описується для чого є тайна покаяння, а також, що вона дає каянику. Бачимо, що даний канон, так само, як *Lumen Gentium* говорять про те, що грішник примирюється з Церквою, а також отримує прощення від Бога⁷⁷. Також, в даному каноні робиться акцент на зв'язку між таїнствами Покаяння та Пресвятої Євхаристії⁷⁸. Наступний канон 719 дає настійливі рекомендації, щоб людина не перебувала довго в стані тяжкого гріха, якщо вона є свідомо цього, а також дораджується приходити до таїнства Покаяння в часі посту⁷⁹. Канон, також говорить, щоб приступати до Покаяння кожного разу, коли людина падає в гріх, який не дає їй можливості зростати духовно. Учні Христа не можуть жити в стані поза благодаттю⁸⁰. *Інструкція* 88 зазначає: «Навіть якщо не було здійснено важких гріхів, усім віруючим християнам поручається часто користати з цього таїнства, особливо в часи посту і покаяння»⁸¹.

Канон 720 говорить, про те, за яких умов в сповіді, відбувається примирення з Богом та Церквою. Ця сповідь має бути особистою, а також висловлена перед пресвітером, який має право уділяти розрешення. Однак, в *Інструкції* 88-89 є певні зауваги стосовно індивідуальної сповіді:

Ця сповідь, особиста і всеохоплююча, з розрешенням, є єдиним звичайним способом, через який віруючий християнин, свідомий важких гріхів, може отримати прощення. Особиста сповідь міститься в контексті, який за своєю природою є високо еклезіальний і через те суспільний, перш за все тому, що примирення з Богом є також примиренням із Церквою⁸².

---

⁷⁷ Див. *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995, 718.

⁷⁸ Див. Недунгатт Дж. (ред.). *Путівник по Східному Кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів 2008, 430.

⁷⁹ Див. *Кодекс Канонів Східних Церков*, 719.

⁸⁰ Див. *Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III*. Львів 2008, 105.

⁸¹ Конгрегація у справах Східних Церков. *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів 1998, 88.

⁸² *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*, 88-89.

В даному каноні, є також мова про розрешення гріхів одночасно багатьом каяникам і тут канон зазначає, що дане відпущення гріхів, не можливе без попередньої індивідуальної сповіді, а також має бути ряд виняткових обставин, при яких дане відпущення може бути надане⁸³. Канон 721, також говорить про можливість розрешення всіх гріхів, одночасно з багатьма каяниками. Проте, мають бути виконані основні вимоги: потрібна відповідна підготовка, також має бути постанова приступити в належний час до індивідуальної сповіді та покаятися з тяжких гріхів. Варто зазначити, що елементом, як загального, так індивідуального покаяння є акт досконалого жалю. Людям досить складно збудити досконалий жаль, багато християн, можливо, навіть не знають, як його збудити, тому обов'язком душпастирів є навчити людей, як його збудити, особливо, коли є можливість смерті⁸⁴.

Наступні канони будуть стосуватися того, хто є служителем таїнства. Хоча канон 722 дозволяє звершувати таїнство Покаяння пресвітеру, проте, для того, щоб це уділення було важне, потрібно мати повноваження його здійснювати чи дозвіл. Звичайну юрисдикцію уділяти має парох, проте можливість сповідати не дається з ієрейськими свяченнями чи звичайною номінацією, вона набувається з канонічним вступом на посаду⁸⁵. В *ККСЦ* пресвітер представляється, як той, хто виконує дві функції одночасно, він є лікарем та суддею. Оскільки в момент сповіді він тимчасово виконує право Божого суду та милосердя над людиною. Також варто зауважити, що є певна відмінність Між правом сповідати пресвітеру та єпископу. Папа Римський в силу своєї найвищої влади, *ipso iure*, має право уділяти таїнство всюди у світі. Єпископи, хоч і наділені тим самим правом, все ж є обмежені, заборонити здійснювати сповідь, може інший місцевий єпископ у своїй єпархії. Патріархи, так само не мають дозволу сповідати, якщо є заборона місцевого ієрарха. Потрібно також сказати про те, якщо пресвітер, наділений правом уділяти таїнство Покаяння для християн Східної та Західної Церкви,

---

⁸³ Див. Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков, 90.

⁸⁴ Див. Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III, 106.

⁸⁵ Див. Мудрий. Сповідь – джерело ласки, 20.

потрапляючи під певну заборону сповідати від місцевого ієрарха, його розрішення буде вважатися неважним⁸⁶.

Пресвітер, який заступає пароха, також отримує можливість уділяти тайну Сповіді, а також в 723 каноні говориться про те, що Настоятель чернечого інституту папського чи патріаршого права, якщо він є священником, має право сповідати тих, хто проживає в чернечому домі⁸⁷. В 724 каноні бачимо доповнення, що компетентною владою, яка може дати дозвіл сповідати, є місцевий ієрарх. Також місцевий ієрарх може надати дозвіл підлеглим і західним пресвітерам, якщо вони законно приписані, в монастирі це може зробити настоятель⁸⁸. В 971 каноні, *Кодексу Канонічного Права* є варта уваги норма, щоб місцевий ординарій не давав пресвітерові дозволу сповідати, навіть, якщо він живе тимчасово на його території, до тих пір поки не вислухає думку ординарія цього пресвітера. Даний канон, може бути корисною нормою і для Східної Церкви⁸⁹. Канони 725 та 735 §2 говорять про те, що кожний священник в небезпеці смерті, навіть, якщо в нього не має юрисдикції, має право уділяти розрішення з усіх гріхів, якщо вони є відомі і зарезервовані⁹⁰.

Про відкликання права уділяти таїнство Покаяння зазначається в 726 каноні. Відкликати право слухати сповідь, можна лише з серйозних причин. Проте, якщо єпархіальний єпископ відкликає цей дозвіл у священника, він втрачає право слухати сповідь будь-де, якщо це зробив не його власний єпархіальний єпископ, тоді він втрачає можливість сповідати, лише на території, де має владу даний єпископ. Ще одним способом втратити право сповідати, є втрата уряду або приписання до іншої єпархії чи зміну постійного місця проживання⁹¹.

Канон 727 зазначає, що вища влада Церкви або Римський Престіл, може застережувати право відпускати певні гріхи визначеній владі. Цей канон має

---

⁸⁶ Див. Дутчак Р. *Святе таїнство Покаяння: Деякі історичні та канонічні аспекти* // Метров 4 (2006), 115-116.

⁸⁷ Див. Поспішил В. Д. *Східне Католицьке Церковне право згідно з Кодексом Канонів Східних Церков*. Львів 1997, 271.

⁸⁸ Див. *Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III*, 107.

⁸⁹ Див. *Kodeks Prawa Kanonicznego*. «Б.м.» 1983, 971.

⁹⁰ Див. Мудрий. *Сповідь – джерело ласки*, 22.

⁹¹ Див. Недунгатт. *Путівник по Східному Кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*, 432-433.

пасторальні причини – спасіння душ⁹². *ККСЦ* в 728 каноні чітко говорить, що такі гріхи, як зрада таємниці сповіді, та розрешення спілняка у грісі проти нечистоти є зарезервовані Апостольському Престолові. Однак, якщо людина є в небезпеці смерті, тоді розрешення спілняка в грісі проти чистоти буде правосильним, канон 730. Єпархіальний Єпископ має право розрешати від гріха спричинення аборт⁹³. Потрібно наголосити, що в Апостольському листі *Misericordia et misera*, Папа Франциск надав юрисдикцію розрешати гріх аборт⁹⁴ всім священикам⁹⁴.

Канон 729 виправдовує спасінням душ застереження розрешення від гріхів, застереження втрачає силу, коли каяник: хворий, заручений або в швидкому часі буде брати шлюб, коли на думку священика не можна домогтися розрешення у компетентної влади, також застереження немає сили поза межами де воно встановлене⁹⁵. В каноні 731 говориться про те, якщо хтось несправедливо звинуватить священика перед церковною владою, нехай не отримує розрешення, доки не відкличе формально звинувачення⁹⁶.

Наступний канон 732, містить в собі більше душпастирський характер. Священик, як лікар душі, має уважно подивитися на загальне становище пенітента, на його духовні проблеми, дивлячись на всю важкість гріхів, оцінити його бажання покаятися та навернутися, повинен приписати належний лік на дану духовну хворобу. Однак варто пам'ятати, що людина отримує прощення завдяки Божому милосердю та викупу, який здійснив Христос на хресті, тим самим викупивши наші гріхи кров'ю⁹⁷.

В канонах 733-734 подаються певні норми, які стосуються таємниці сповіді. В 733 каноні зазначається про те, що перекладач може допомогти здійснити сповідь, але також має обов'язок зберігати таємницю. Так само, ті люди, які випадково почули сповідь є зобов'язані дотримуватися таємниці сповіді.

---

⁹² Див. *Кодекс Канонів Східних Церков*, 727.

⁹³ Див. Поспішил. *Східне Католицьке Церковне право згідно з Кодексом Канонів Східних Церков*, 272.

⁹⁴ Див. Francis. *Apostolic letter Misericordia et misera*. Rome 2016, 12 // vatican.va (10.06.2020).

⁹⁵ Див. Недунгатт. *Путівник по Східному Кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*, 433-434.

⁹⁶ Див. *Кодекс Канонів Східних Церков*, 731.

⁹⁷ Див. Недунгатт. *Путівник по Східному Кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*, 434.

Священик та пенітент не має права, будь-яким чином видати таємницю сповіді. В Католицькій Церкві безпосередня зрада сповіді, карається екскомунікою *latae sententiate*, від якої може звільнити лише Апостольський престіл. В 734 каноні сповідникові заборонено користуватися відомостями із сповіді та сповідати своїх вихованців. Даний канон має на меті запобігти можливості використовувати знання отримані із сповіді. Також під покарання *latae sententiate* потрапляє особа, яка записує сповідь за допомогою технічних засобів⁹⁸.

Останній канон 736 говорить про місце здійснення таїнства Покаяння і це є храм. Лише з виправданих обставин сповідь можливо здійснювати в іншому місці. В сучасній практиці є досить різні місця для уділення покаяння, в Західній Церкві таїнство уділяється в сповідальниці, натомість в Східній – в храмі, біля ікони Христа⁹⁹. Також *Інструкція 89* зазначає, що оформлення таїнства різними побожними практиками, є завданням кожної Помісної Церкви: «Завданням для влади окремих Церков *свого права* буде уважне дослідження своїх літургійних книг, також давніх, щоб знайти формуляри, які найкраще відтворюють багатство їхніх власних традицій у цій специфічній ділянці»¹⁰⁰. Українська Греко-Католицька Церква видала *Канони Партикулярного Права* в яких також зазначається, що сповідь має відбуватися перед іконою Христа, та забороняється здійснювати його в святилищі, хіба за певних обставин¹⁰¹.

Підсумовуючи всі проаналізовані канони, варто зазначити, що хоч і правила зазвичай виглядають, як суддівський вирок проте в *ККСЦ* священик виступає тим хто лікує, а не лише карає. Бачимо, що *ККСЦ* має на своїй меті уникнути зловживань таїнством, а також захищає виявлення гріхів таємницею сповіді. Кодекс є важливий, оскільки кожен сповідник повинен користуватися ним. Українська Греко-Католицька Церква послуговується *ККСЦ*, а також *Канонами Партикулярного Права*.

---

⁹⁸ Див. Адамчевські В. *Право у сповідальниці. Окремі запитання* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 121-122.

⁹⁹ Див. *Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III*, 110.

¹⁰⁰ *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*, 89.

¹⁰¹ Див. Синод Єпископів УГКЦ. *Канони Партикулярного Права Української Греко-Католицької Церкви*. 2018, 95 // cgcc.ua (11.06.2020).

РОЗДІЛ 2

РОЗУМІННЯ ДУХОВНОГО НАСТАВНИЦТВА ТА ЙОГО РОЗВИТОК В ЖИТТІ ЦЕРКВИ

2.1. Розвиток духовного керівництва в Церковній традиції

В житті Церкви, духовне керівництво займає одне з основних місць, ціллю якого є привести людину до спасіння. На рівні з таїнством Покаяння, духовне керівництво в першу чергу заопікується душею особи, де правдивим провідником є Святий Дух. Проте, між Сповіддю та духовним наставництвом існують певні відмінності. В даному розділі буде досліджено питання духовного наставництва у Святому Письмі. Також, буде досліджено розвиток та поняття духовного наставництва в традиції Східної та Західної Церкви. Та представлено зв'язок між духовним проводом і таїнством Покаяння.

2.1.1. Духовне керівництво в Святому Письмі

На сторінках Старого та Нового Завітів є декілька моментів, де представляється певне духовне наставництво. Одним з перших представників духовного наставництва чи батьківства є Мойсей. Який був наставником для цілого народу, а також індивідуально для Ісуса Навина. Мойсей був тим, хто розмовляв з Богом. Постать Ісуса Навина представляється, як «слуга» Мойсея. Мойсей брав його із собою на гору Синай (Вих 24:13), а в підсумку, зробив його своїм наступником (Чис 27:23), який ввів ізраїльський народ в обіцяну землю¹.

Окрім Мойсея у Старому Завіті, свій вплив на ізраїльський народ, мали також інші пророки чи судді, які здійснювали наставництво для тих, хто керував народом, прикладом цього є пророк Ілля, який настановляв царя Ахава (1 Цар 21:

---

¹ Див. Бьянки Э. *Духовное отцовство: библейские составляющие // Церковь и время* 4 (45) 2008, 20-21.

17-29). Також пророк Ілля був наставником для Самуїла, який з ранніх літ служив при ньому (1 Сам 3:1). Ілля став посередником слова Божого для Самуїла та вчив розрізняти його. В кінці книги Бог настановляє Самуїла пророком (1 Сам 3:20)².

Ще одним з прикладів наставництва, Енцо Б'янкі наводить відносини Іллі та Єлисея. Ілля настановляв Єлисея, був для нього духовним батьком. Він покликав його слідувати за собою, яскравим жестом було те, що Ілля накинув на нього плащ на знак пророчого служіння (1 Цар 19:9-18). Це був єдиний випадок у Старому Завіті, де відбувається поклик однієї особи слідувати за нею. Але, основним моментом є, коли Ілля возносився на небо на вогняній колісниці і Єлисей закричав: «Батеньку мій...» (2 Цар 2:12). Ілля передає Єлисею дар пророкування, таким чином Єлисей стає духовним батьком для всього Ізраїля. Прикладом цього є те, як цар Йоас звертався до Єлисея, такими ж словами, як він до Іллі: «Батеньку мій...» (2 Цар 13:14)³. Окрім цього в Старому Завіті зустрічаються місця, де є заклик до наставництва, щоб людина зверталася за допомогою до іншої людини (Тов 4:18; Проп 4:10). Проте, щоб була обережною: «не зважала ні на кого собі на шкоду (Сир 4:22)»⁴.

У Новому Завіті, роль духовного наставника в основному представлена через Ісуса Христа. Проте, варто згадати про Івана Хрестителя та апостола Павла, які також внесли свій вклад в духовне наставництво. Іван Хреститель, як вже згадувалося швидше був тим, хто приготував дорогу для Спасителя. Він вчив та настановляв народ до покаяння, а також говорив, що Христос хреститиме Святим Духом (Мк 1:4-8). Христос, як каже Іван є «Той, що йде за мною», Енцо Б'янкі зазначає, що даними словами виражається учнівство, Ісус слідував деякий час за Іваном, аж до моменту прийняття Хрещення⁵.

Ісус Христос був духовним наставником для апостолів, для всіх хто слухав Його слово. Він давав їм певні поради та настанови, як правильно чинити. Вказівки відносились, також до деяких осіб, як наприклад Петро (Мк 8:32-33),

---

² Див. Misiurek J. *Kierownictwo duchowe* // Chmielewski M. (red.). *Leksykon Duchowości Katolickiej*. Lubin-Kraków 2002, 412.

³ Див. Б'янкі. *Духовное отцовство: библейские составляющие*, 23-25.

⁴ Див. Misiurek J. *Kierownictwo duchowe* // *Encyklopedia Katolicka*. Т. 8. Lublin 2000, 1413.

⁵ Див. Б'янкі. *Духовное отцовство: библейские составляющие*, 26.

самарянка (Ів 4:7-26) та Никодим (Ів 3:1-21). Також, Ісус настановив Савла прийти в Дамаск, де він зустрів Ананію та дізнався від нього, що має робити. Ісус не сам формує Павла, а робить це через посередництво іншої особи⁶.

З цього моменту в історії Церкви, духовне керівництво почало формуватися, під двома впливами, перший це вчення Святого Письма, яке було основним у формуванні особи, апостол Павло закликає: «Будьте моїми послідовниками, як і я – Христа» (1 Кор 11:1), а також впливу греко-римської культури. В 12 главі Першого листа до Коринтян, Павло говорить про дар *розпізнання духів*, даний дар потребує в особливий спосіб духовного супроводу. Для внутрішнього зростання та зростання в мудрості Христовій є необхідна співпраця духовного батька та дитини. Про важливість розпізнання духів в майбутньому, будуть говорити багато Отців Церкви⁷.

Стосовно теми *духовного керівництва* у Павла, ми це можемо побачити в посланнях до Тита, Филимона, а також в 1 і 2 посланні до Тимотея. Також, аналізуючи його листи, можна сказати, що в них засадничими основами виступає заклик до наслідування його у визнанні віри (1 Кор 4:16) та формування Христа в собі (Гал 4:11) живши достойно перед Богом (1 Сол 2:11-13)⁸.

Підсумовуючи, варто сказати, що тема духовного наставництва у Святому Письмі не є представлена надто докладно, проте, з того, що вдалося дослідити ми побачили, що в Старому та Новому Завітах духовне наставництво є важливим аспектом у духовному зростанні. Його ціллю є допомогти людині, щоб вона могла розрізняти порухи Святого Духа та пройти шлях очищення від пристрастей до спасіння.

⁶ Див. Misiurek. *Kierownictwo duchowe*, 1413.

⁷ Див. Machnik R. *Z historii kierownictwa duchowego* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Krakow 2007, 114.

⁸ Див. Misiurek. *Kierownictwo duchowe*, 1413.

2.1.2. Зародження духовного наставництва у Східній Церкві

На християнському Сході, духовне наставництво почало поширюватися та розвиватися швидше, ніж на Заході. В основному, щодо розвитку даного виду служіння, великий вплив мали монахи-пустельники. В даному підпункті буде розглянуто формування духовного наставника в монашому середовищі. Основними документами, які засвідчують духовне наставництво, залишилися в листах та монаших правилах.

Вчені, сходяться на думці, що ранні етапи духовного батьківства формувалися в пустелях на території Палестини, Сирії чи Єгипту протягом 4 – 5 століть⁹.

Поняття духовного наставництва бере свій початок з часів Антонія Великого (252 – 365). Антоній вважається засновником монашества, він об'єднав навколо себе анахоретів у монаші спільноти. Преподобний за свого життя постійно вправлявся у духовному зрості. Перш ніж стати наставником для інших, Антоній пройшов шлях від доброго учня під керівництвом старця. Довгий аскетичний подвиг, який здійснював Антоній, зродив в серцях людей бажання приходити до нього. Після досягнення досконалості та безпристрасності на Антонія чекало служіння духовного наставника для анахоретів та всіх, хто переживав духовну кризу чи шукав поради. Пустеля стала місцем «смерті» та «народження» нової людини, яке є можливим лише через Святого Духа, так само і наставництво може здійснюватися завдяки дару Святого Духа¹⁰.

Першим вчителем для людини в пустелі був Бог, наступним кроком були невеликі групи. В середині невеликої спільноти керувалися Святим Письмом, після чого слідувало обирання досвідченого керівника для поради. І таким чином відбувалося прив'язання неофіта до старця, аж до часу поки він не досягне вищого духовного зросту¹¹.

---

⁹ Див. Dreitser A. *New Testament images for spiritual direction // The Way Supplement* 91 (1998), 51.

¹⁰ Див. Алексійчук В. *Настоятель, як духовний Отець*. Львів 2009, 23-25.

¹¹ Див. Davies J. A. *Patterns of Spiritual Direction // Alliance Academic Review* (1996) www.kneillfoster.com (29.10.2020).

В духовному керівництві, Антоній, окрім настанов чи порад, вислуховував сповідання думок та спокус, своїх духовних дітей, дана риса підкреслює те, що є властиве старцям. Якраз старецтво, лягло в основу монашого життя, організація якого починалася з підпорядкуванню старцю¹².

Питання відносин, «духовний батько», «отець» - «син», обговорювалися такими отцями, як Григорій Нисський, Оріген та багатьма іншими. Основними завданнями у їхніх працях стосовно даної тематики, були пошуки відповіді на питання, якими якостями, християнськими чи людськими має вирізнятися духовний керівник. Квінтесенцією їхніх думок було те, що керівник має виділятися: *вмінням розпізнавання, даром слова і молитви, терпеливістю, любов'ю, лагідністю та суворістю*. Також, вони сходяться на думці, що учень має проявляти, щодо наставника та його слів: *вірність, повагу, послух, честь*¹³.

Тим, хто розвинув погляди Антонія Великого, був преподобний Пахомій (292 – 379). Пахомій на відміну від Антонія, вважається батьком спільнотного (кеновійного) монашества. Проте, не буде доречно сказати, що Пахомій виступав проти анахоретського способу життя. Пахомій вважав, що доречніше буде підпорядкувати життя монахів певним правилам, а також настоятелю. В такій монастирській спільноті, центральне місце було відведено чесноті послуху. Настоятель виконував функції духовного наставника, обирався серед найбільш духовних осіб¹⁴.

Святий Григорій Богослов (бл. 329 – 389) вважав духовне керівництво однією із найвеличніших наук, а Василій Великий (бл. 330 – 379) у виборі духовного керівника радить знайти особу, яка буде надійним керівником в дорозі до святості. Також, дає насторогу, що вірити в те, що людина не потребує поради є гордістю¹⁵. Василій Великий, творячи свою спільноту, видає правила, де духовне керівництво є тим, за допомогою чого формується людина. Проте,

---

¹² Див. Смирнов С. И. *Духовный отец в Древне Восточной Церкви*. Москва 2003, 24-25.

¹³ Див. Machnik. *Z historii kierownictwa duchowego*, 114-115.

¹⁴ Див. Смирнов. *Духовный отец в Древне Восточной Церкви*, 29-31.

¹⁵ Див. Davies. *Patterns of Spiritual Direction*.

поєднання адміністративних та духовних функцій в особі настоятеля, не мали того ефекту, оскільки виконуючи одне служіння, занедбувалося інше¹⁶.

Ніл Синайський мав чіткий поділ старців на два типи: перші були наставниками для тих, хто лише починав вправлятися в чеснотах, а другі навчали іноків, пройшовши новіціат, їм відкривався шлях до вищих подвигів. Зазвичай, досвідчені подвижники, ніколи не радили залишатися без керівника¹⁷.

Окрім, духовного батьківства в жіночих монастирях, як згадувалося вище, також існував супровід. Роль провідника, виконували духовні матері, зазвичай вони були настоятелями чернечих спільнот, через що, виникали певні конфлікти, оскільки відбувалося поєднання двох функцій. Складно було говорити з особою, яка відповідала за дисципліну про духовні питання, оскільки порушувалася духовна свобода¹⁸.

Проте, існували видатні духовні матері, які не були настоятелями, хоча джерела говорять про них дуже мало. Були також письмові поради для духовного супроводу жінок. До духовного проводу світських мирян застосовувалися, ті ж самі правила, що до чернечих осіб. Оскільки існувало переконання, що життя мирян буде досконалішим, якщо буде наближене до чернечого. Варто сказати, що така практика не була досконалою, оскільки євангельська практика в житті монахів виглядала по-іншому, ніж в повсякденному житті мирян¹⁹.

В основному вся література, яка відносилася до питання духовного керівництва, виходила з-під руки східних монахів. На території Русі історіографічні дані свідчать про практику старецтва близько 15 ст., церковний історик Ігор Смолич, пропонує вести відлік від Ніла Сорського (1433 – 1508), проте не можна ствердно сказати, що старецтво не існувало швидше²⁰. Одними з відомих старців є Дмитро Ростовський (1651 – 1709), Никодим Святогорець

---

¹⁶ Див. Алексійчук. *Настоятель, як духовний Отець*, 35-43.

¹⁷ Див. Смирнов. *Духовный отец в Древне Восточной Церкви*, 34.

¹⁸ Див. Machnik. *Z historii klerownictwa duchowego*, 116.

¹⁹ Там само.

²⁰ Див. Смолич И. *Жизнь и учение старцев // Богословские труды* 31 (1992), 100.

(1748 – 1809), він власне адаптував різні духовні вправи із Заходу для використання їх на Сході, а також Іван Кронштадський (1829 – 1908)²¹.

Варто також сказати, що старецтво змогло закріпитися на російських землях в кін. 18 – поч. 19 ст.. Відновлення старецтва та підйом його на новий рівень, відбувся завдяки Паїсію Величковському²². На той час, старецтво розвивалося в Києво-Печерській та Тройці-Сергієвій лаврах, Оптинській пустині в Саровському та Валаамському монастирях. В 19 ст., на духовно-релігійне життя в Росії мала вплив Оптинська пустиня, а саме її школа. В часі переслідування, коли правління було зосереджене в руках радянської влади старецтво існувало таємно, щоб допомагати людям порадами, підтримувати їх на душі²³.

Стосовно Паїсія Величковського, потрібно зазначити, що він почав відновлювати важливість духовного батьківства, оновив життя монахів в Молдові, Афоні та на теренах слов'янських земель. Також, дану практику він поширював серед мирян, що дало поштовх до вкорінення духовного керівництва поза монастирем²⁴.

На завершення варто сказати, що духовний провід на Сході існував в основному в монаших спільнотах. Проте, варто зазначити, що духовний провід відбувався не лише по відношенню до монахів, а також і до мирян, які самі приходили за порадами. Духовним провідником не обов'язково має бути священник чи монах, це може бути жінка. Також, особу духовного керівника іменували по-різному, духовний отець, учитель, старець.

2.1.3. Розвиток духовного наставництва на християнському Заході

На Заході практика духовного керівництва появилася не так швидко, як на християнському Сході. До 4 ст., не знаходимо джерел, стосовно теми духовного наставництва. Перші згадки, які є доступні, це праці св. Амвросія (340 – 397) про

---

²¹ Див. Davies. *Patterns of Spiritual Direction*.

²² Див. Шпідлік Т. *Духовність християнського Сходу*. Львів 1999, 28.

²³ Див. Демидов Д. *О значении старчества в духовной жизни русского общества // Власть* 1 (2012), 75.

²⁴ Див. Naumowicz J. *Kierownictwo duchowe // Encyklopedia Katolicka*. Т. 8. Lublin 2000, 1417.

духовне керівництво, а також листи Єроніма Стридонського (бл. 347 – 419/20) за допомогою яких, він духовно заопікувався священиками, жінками та богопосвяченими особами. Святий Єронім вивчав на Сході аскетичні практики монастирів і з цим знанням він повернувся до Риму²⁵. Святий Августин, також був одним з тих, хто вважав, що християни потребують духовного керівництва, проте наголошував більше на інтелектуальних правдах віри, ніж на особистому плеканні їхніх взаємин з Богом²⁶.

В період з 5 по 6 ст., інститут духовного керівництва приділяв більше уваги формуванню ченців в монастирях. У той час, Іван Касіян користувався широко поширеною репутацією. В основному, його поради базувалися на юнацькому досвіді, який він здобув в Єгипті, де отримувал свою духовну освіту. Поради застосовувались до новиків, які прийшли в монастир. Кожному молодому монахові, було поставлено керівника, перед яким мали відкриватися думки, совість та порухи серця. Це робилося для того, щоб виплекати добре покоління, яке збереже життя спільноти та формуватиме нових членів. Також, Касіян настановляв, що без поради керівника, не можна провадити духовного життя, а також бути відповідальним у його виборі²⁷.

Святий Бенедикт зробив значний вклад в розвиток духовного наставництва в монастирі. Він запозичив у св. Василя Великого до свого уставу (530 р.) роль настоятеля, який був духовним батьком для монахів та наставником у пошуку Бога. Таким чином роль настоятеля, також включала в себе функцію духовного наставництва²⁸.

В часі від 7 до 12 століття відбувся певний занепад духовного наставництва. Звісно в цей час існували особи, які прагнули досягнути високого рівня духовності та шукали керівників, але докази їхнього існування практично відсутні²⁹. Даний період, також позначився тим, що абатів, які не були

---

²⁵ Див. Machnik. *Z historii kierownictwa duchowego*, 117.

²⁶ Див. Duzer M. V. *Spiritual direction and evangelicals: exploring its growth*. DMin. Dissertation, George Fox University 2011, 27.

²⁷ Див. Wall K. A. *Direction, Spiritual* // *New Catholic Encyclopedia*. Т. IV. New York 1976, 888.

²⁸ Див. Machnik. *Z historii kierownictwa duchowego*, 117.

²⁹ Див. Wall. *Direction, Spiritual*, 888.

священиками практично не існувало, з цієї причини відбувся симбіоз сповідника і духовного провідника в особі настоятеля. Сповідь та виявлення думок, почали вважатися необхідними аспектами у духовному зрості³⁰.

В Середньовіччі, практика духовного керівництва почала відроджуватися завдяки старанням св. Ансельма Кентерберійського (1033 – 1109), який через праці *Exhortatio ad contemptum temporalium et desiderium aeternorum* (PL 158. 677-686) та *Tractatus asceticus* (PL 158. 1021-1034) дізнався про чесноту чистоти та спільнотне життя³¹. Ансельм спрямовував свої сили на формування монахів, для яких був керівником, а також допомагав їм даючи поради в різних життєвих становищах. Також він говорить про постійний прогрес і те, що головною метою є єднання з Богом. В період з 12 по 15 ст., духовні настанови св. Ансельма зберегли свою основну мету – формування монаха³².

Правило св. Бенедикта Нурсійського доповнив св. Бернард з Клерво, який додавав наголос на ролі Святого Духа та потребі підкорятися керівнику. Окрім Ансельма та Бернарда, в даному періоді, зустрічаються такі видатні духовні постаті, як св. Франциск Асизький та св. Катерина Сієнська³³.

Святий Франциск (бл. 1182 – 1226) став одним з тих, хто був духовним наставником, але не приймав священничих свячень. Він був настільки харизматичним, що ті, хто звірялися під його наставництвом, сприймали його, як батька³⁴.

Ще однією подією, яка внесла свій вклад в розвиток духовності, була поява домініканського та францисканського чинів. Францисканці вели бідний спосіб життя, збираючи милостиню та проповідуючи Євангеліє. Серед францисканців, автором, який найбільше писав про духовність був св. Бонавентура (1221 – 1274). Для нього важливе місце займали зустрічі з духовним наставником, особливо з раннього віку, це сприяло духовному зросту. Орден домініканців був спрямований для мирян, щоб проповідувати Євангеліє. Орден достатньо

---

³⁰ Див. Мельник Н. Скрипт для студентів. *Духовний провід*, арк 5.

³¹ Див. Misiurek. *Kierownictwo duchowe*, 412.

³² Див. Wall. *Direction, Spiritual*, 888-889.

³³ Див. Misiurek. *Kierownictwo duchowe*, 1413.

³⁴ Див. Machnik. *Z historii kierownictwa duchowego*, 118.

серйозно відносився до духовного керівництва, до кінця 13 ст., багато жінок отримувало духовне наставництво, а згодом самі служили духовними наставниками³⁵.

На початках, духовний супровід світських осіб практикувався на зразок наставництва ченців. В 14 ст., відбулася зміна, однією з тих, хто одночасно супроводжував ченців та мирян, була св. Катерина Сієнська (1347 – 1380). За свого життя, вона написала багато листів в яких йшлося про наставництво. Також за нею слідувало багато людей, називаючи її «матір'ю», а вона в свою чергу називала їх своє «сім'єю». Згадується, що вона мала надзвичайний дар бачити таємні думки та наміри інших людей³⁶.

Період Середньовіччя, запам'ятався тим, що відбувся значний вплив в духовному керівництві, особливо на монастирі. Як бачимо, розвиток теорії духовного супроводу розвивався частинами і достатньо складно, через невелику кількість праць. Ще одним твором в якому говориться про духовний супровід, як шлях до осягнення християнської досконалості було «*Наслідування Христа*» Томи Кемпійського (1380 – 1471)³⁷.

З 16 по 18 ст., духовне наставництво почало застосовуватися частіше до світських осіб, про це нам свідчать праці великої кількості святих, а саме: св. Іван від Хреста, св. Ігнатій Лойола, св. Тереза Авільська, вони належать до золотої епохи духовного супроводу³⁸.

Варто коротко сказати про кожного з них, св. Ігнатій Лойола (1491 – 1556) є одним з найяскравіших представників у справі духовного супроводу. Ігнатій перш за все є відомий своїми *Духовними вправами*. Він заохочував до практики індивідуальних та групових реколекцій. Ігнатій був керівником для своїх перших учнів, з якими започаткував свій чин. Його вправи стосувалися вчення про розрізнення духів, завдяки чому керівник може безпечно провадити особу до

---

³⁵ Див. Davies. *Patterns of Spiritual Direction*.

³⁶ Див. Foster K. – Ronayne M. J. (red.). *I, Catherine: Selected Writings of St. Catherine of Siena*. London 1980, 15.

³⁷ Див. Machnik. *Z historii kierownictwa duchowego*, 118.

³⁸ Див. Конгрегація у справах духовенства. *Священик – служитель Божого милосердя. Посібник для сповідників та духовних наставників*. Львів 2018, 65.

поступу у духовному житті. Вправи Ігнатія були написані більше для керівників, ніж для тих хто його потребував³⁹.

Свята Тереза Авільська (1515 – 1582) і св. Іван від Хреста (1542 – 1591) у своїх працях виступали проти некомпетентності духовних провідників, а також підкреслювали на важливості духовного проводу у зростанні віри. Св. Тереза вимагала, щоб духовний керівник провадив життя у святості. Святий Іван від Хреста виконував служіння духовного керівника від початку реформи ордену Кармелітів, він пом'якшував правила ордену та заохочував інших керівників, щоб вони у практиці духовного керівництва випрацьовували делікатність та доброту⁴⁰.

Протестантизм відкинув практику духовного керівництва, оскільки вважалося, що Святий Дух веде кожну людину, кожен вільний, отже не потребує керівництва. Внаслідок цього, «католицька реформація» під тиском критики дала нову форму висвяченого життя, що потягнуло за собою втрату інституційності та непорушності духовного керівництва. Духовний провід ставав більше індивідуалізований. Період після Тридентського собору, здійснив значні зміни, відродження релігійності вплинуло на те, що священники почали виконувати служіння духовного проводу⁴¹.

17 століття стало періодом, коли духовне наставництво набуло великої популярності та поширення. Виникла значна кількість літератури, щодо духовного проводу. Також, появилася практика розглядати наставництво, як суцільне з таїнством Покаяння. Проте, наступне століття, стало початком кризи духовного наставництва, внаслідок секуляризації та Французької Революції⁴². Як не дивно, але в цьому часі, появляються перші трактати про мистецтво духовного наставництва. А сам духовний провід набуває наукового ступеня, його починають викладати. Духовний Отець, стає також невід'ємною особою в

---

³⁹ Див. Wall. *Direction, Spiritual*, 890.

⁴⁰ Див. Misiurek. *Kierownictwo duchowe*, 1414.

⁴¹ Див. Machnik. *Z historii kierownictwa duchowego*, 118-119.

⁴² Див. Wall. *Direction, Spiritual*, 890.

семінарії. Дане трактування духовного проводу залишається, аж до II Ватиканського Собору⁴³.

В постановах II Ватиканського Собору, ставиться наголос на ролі духовного керівника в трьох аспектах: *духовному, пастирському та інтелектуальному*. Папа Іван Павло II в післясинодальному Апостольському повчанні *Pastore dabo vobis* говорить про важливість духовного керівництва для семінаристів⁴⁴. У 1994 р. Конгрегація духовності видала «Довідник для служіння та життя священиків», в даному документі говориться про духовне наставництво для себе та інших, також варто зазначити, що в документі сказано про можливість духовного супроводу в сповіді⁴⁵.

На завершення, можна сказати, що саме явище духовного наставництва, є необхідним у житті християнина. Ми можемо зростати у досконалості, лише коли будемо мати чіткі вказівники. Ідеалом наставництва є Ісус Христос, але ми бачимо, що і у Старому Завіті існували особи, які наставляли інших. В історії Східної та Західної Церкви, термін наставництво формувався століттями. Хоча, на Заході духовне наставництво появилось трохи пізніше, проте воно змогло існувати самостійно і розвиватися завдяки працям Святих Отців Церкви. Не зважаючи на різні етапи історії, коли духовне наставництво втрачало позиції, воно ніколи не зникало повністю.

2.2. Поняття духовного наставництва та його практика в таїнстві Сповіді

На потребі духовного керівництва неодноразово наголошували Святі Отці Церкви. Питання духовного наставництва є необхідним для людини, яка прагне вести та розвивати власне духовне життя. Проте не завжди людина розуміє, що собою являє духовне керівництво. Неодноразово його уникає, через, якісь певні переконання чи страхи. В даному підрозділі ми спробуємо дослідити та коротко

---

⁴³ Див. Мельник Н. Конспект лекцій. *Духовного проводу*, арк 6.

⁴⁴ Див. Miśiurek. *Kierownictwo duchowe*, 1414-1415.

⁴⁵ Див. Конгрегація у справах духовенства. *Довідник про служіння і життя священиків* // Патріарша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхиседека*. Львів 2018, 73.

представити, що таке духовне керівництво, його особливості, а також представити його зв'язок з таїнством Покаяння.

2.2.1. Означення духовного наставництва в традиції Східної та Західної Церкви

В історії Церкви, можливість отримання духовного проводу, існувала для всіх людей. Проте, варто зазначити, що першими, хто зазвичай її отримував та користувався, були священики, монахи, члени інститутів посвяченого життя та семінаристи. Папа Бенедикт XVI під час своєї Апостольської подорожі до Польщі в 2006 р. виголосив промову до духовенства, в якій підкреслив, що молодий священик повинен мати біля себе вчителя, який допоможе йому не зійти з правильної дороги⁴⁶. В декреті про священиче виховання представляється, що духовна підготовка семінарста має бути тісно пов'язана з науковою та душпастирською. І слід проводити в такий спосіб, з допомогою духівника, щоб кандидати могли навчитися жити в постійному спілкуванні з Отцем через Сина у Святому Дусі⁴⁷.

В Католицькій Церкві духовне наставництво розуміється, як добровільне рішення. Пенітентові, який прагне вести досконале християнське життя, для того, щоб уникнути небезпеки ілюзій, слід користуватися духовним наставництвом⁴⁸. Небезпека ілюзії, полягає в тому, що злий дух, постає перед особою у вигляді доброго ангела та йде разом з нею, щоб в кінцевій меті привести її на протилежну сторону⁴⁹.

Стосовно термінології, в аскетичній літературі ми зустрічаємо дуже багато варіантів, такі як: *духовний провід*, *духовне наставництво*, *керівництво* та ін.. Проте, жоден з них не дає вповні вичерпного розуміння даного служіння⁵⁰. Для всіх них, можна виокремити, що у свої суті дане служіння є методичним і

---

⁴⁶ Див. Benedykt XVI. *Trwajcie mocni w wierze. Przemówienia i homilie*. Marki 2006, 25.

⁴⁷ Див. II Ватиканський Собор. Декрет про священиче виховання *Optatam totius*. Львів 2014, 186.

⁴⁸ Див. Mišiorek. *Kierownictwo duchowe*, 1415.

⁴⁹ Див. Августин Ю. *Практика духовного керівництва*. Львів 2015, 12

⁵⁰ Див. Августин. *Практика духовного керівництва*, 17.

регулярним індивідуальним душпастирством, яке веде особу до християнської досконалості⁵¹.

Варто розуміти, що в духовному проводі в першу чергу йдеться про дію Святого Духа, який є джерелом духовного життя. Той, хто провадить і той, кого провадять, мають слухати Святого Духа. Наступним моментом є те, що слово «духовний» відноситься до цілі розмови, предметом якої є духовне життя згідно чеснот⁵².

В посібнику для духівників та сповідників «*Священик – служитель Божого милосердя*», зазначається, що в теперішньому часі, священикам потрібно більше готуватися до надання духовного наставництва, розпізнання чи проводу. А також говориться про користь наставництва для спільноти вірних⁵³. В декреті *Presbyterorum Ordinis* є вказано, що духовне наставництво, так як і розпізнання належить до служіння священика: «нехай розпізнають духів, “чи вони від Бога”»⁵⁴. Також, потрібно пам'ятати, що духовне наставництво в першу чергу стосуються стосунків людини з Христом та шляху її уподібнення⁵⁵.

Повертаючись до Апостольського повчання *Pastores dabo vobis* Іван Павло II, окрім потреби духовного проводу для семінаристів, також закликає, що потрібно наново відкрити традицію духовного супроводу, який завжди приносив Церкві численні плоди. Священики мають присвячувати всі свої сили для здійснення даного служіння. Також, Папа заохочує відкрити для дітей та молоді дар духовного проводу, шукати його та переживати⁵⁶.

Варто, також згадати апостольський лист Івана Павла II *Orientale lumen* в якому Папа звертає увагу на духовне батьківство. В його розумінні, батьківство виступає поглибленим розумінням духовного проводу, який практикується в монаших спільнотах. Дана практика являє собою «вимогливе отцівство Бога»⁵⁷.

---

⁵¹ Див. Stierli J. *Sztuka kierownictwa duchowego* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2007, 25.

⁵² Див. Мельник Н. Скрипт для студентів. *Духовний провід*, арк 1.

⁵³ Див. *Священик – служитель Божого милосердя*, 66.

⁵⁴ Див. II Ватиканський Собор. Декрет про служіння та життя пресвітерів *Presbyterorum Ordinis*. Львів 2014, 316.

⁵⁵ Див. *Священик – служитель Божого милосердя*, 69.

⁵⁶ Див. Іван Павло II. Післясинодальне Апостольське повчання *Pastores dabo vobis* // Патріярша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхиседека*. Львів 2018, 40.

⁵⁷ Див. John Paul II. Apostolic letter *Orientale Lumen*. Vatican 1995, 13 // vatican.va (05.11.2020).

Папа у своєму листі зазначає, що християнський Схід нагадав, що через отця чи духовного керівника Бог з любов'ю дивиться на нас⁵⁸.

З огляду на документи II Ватиканського Собору можна виділити три моменти, які стосуються духовного наставництва. Перший момент полягає в тому, щоб допомогти особі усвідомити, що вона маючи особливу увагу зі сторони Творця, вже має певний досвід Бога. Це відбувається в атмосфері абсолютної делікатності та терпеливому слуханню, що буде спонукати говорити другу людину від власного імені, для вираження своїх духовних прагнень та внутрішнього опору. Другим аспектом є потреба користуватися досягненнями гуманістичних наук, а особливо, коли це стосується психологічного виміру супроводу. В даний час, практично неможливо уявити провід без ґрунтовних знань із сфери психології. Для уникнення змішування вміння розпізнавати духів з психологічною діагностикою, потребує від провідника здобуття належних знань з гуманітарних наук, щоб бути лише вихователем, а у випадку необхідності відправити до компетентнішої особи. Останнім, проте не менш важливим акцентом, який зробив Собор, стосується питання інтеграції всіх екзистенційних вимірів в істинному житті згідно Духа. Воно полягає в тому, щоб шукати Бога та знаходити його в рішеннях стосовно свого життя⁵⁹.

Церква залишається у всі віки місцем для зустрічі духовного наставника та пенітента. Вона займає центральне місце в історії спасіння та є натхненна Святим Духом. Згідно цього, духовний супровід здійснюється відповідно до розпоряджень Церкви та підпорядковується її законам, тому духівник, якими талантами він би не був наділений, є лише інструментом⁶⁰.

Отці Пустелі, в духовному провіді вбачали два важливі моменти: перший - це необхідність відкривати свої думки, а другий це була «ласка слова». Суть першого полягала в тому, щоб особа на початку могла уникнути помилок та дії злого духа, вона мала виявляти думки перед «старшим». Другий момент полягав

---

⁵⁸ Див. Misiurek J. *Kierownictwo duchowe w formacyjnych dokumentach solicy Apostolskiej* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2007, 108.

⁵⁹ Див. Filipo C. *Towarzystwo duchowe w tradycji Kościoła* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2007, 98-100.

⁶⁰ Див. Stierli. *Sztuka kierownictwa duchowego*, 25-26.

в тому, що той хто приймав слово до власного розуму в душі віри, робив це заради власного поступу. Завдяки словам, керівник та керований, вибудовували відносини синівства та батьківства⁶¹.

Святі Отці у своїх повчаннях, говорили про потребу звертати увагу на злі думки (*logismoï*), які є джерелом гріха. Отці підкреслювали, що думки не є творінням розуму, що вони приходять ззовні, відповідно можуть бути нав'язані або добрим, або злим духом. Щоб можна було ефективно боротися з думками, їх необхідно висловлювати перед особою, як здатна їх розрізнити. Для кращого розрізнення думок, була витворена схема їх проникнення. Перший етап є *пропозиція*, після якої слідує *діалог*, який порушує внутрішній спокій, щоб його зберегти, потрібно негайно відкидати негативну думку, намагання позбутися переходить в *боротьбу*. Якщо відбулася *згода* з думкою, тоді приходять останній ступінь *пристрасть*, через яку серце людини стає черствим та перебуває в злі⁶².

Систему восьми головних думок склав Євагрій Понтійський (бл. 345–399), для кращого духовного проводу на кожную думку, він подає лік у боротьбі з нею. В східній християнській традиції супровід має допомогти людині прийти до *apatheia* – стану безпристрасності. Варто зазначити, що сама по собі *apatheia* не позбавляє від напливу негативних думок, вона допомагає протистояти їм⁶³.

Особа духовного керівника має також володіти здатністю приймати та слухати. Слухання, показує здатність керівника бути відкритим на іншу особу та доступною для неї, даючи їй поради. Також, в духовному провіді слід уникати авторитаризму чи патерналізму. Духовний керівник має проявляти відповідальність, розсудливість та второпність. Зазвичай не рекомендується змінювати духовного керівника, проте це можливо задля духовного зросту⁶⁴.

---

⁶¹ Див. Filipo. *Towarzystwo duchowe w tradycji Kościoła*, 96.

⁶² Див. Шпідлік. *Духовність християнського Сходу*, 192-196.

⁶³ Див. Właza M. *Kierownictwo duchowe w tradycji Prawosławnej* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2007, 89-92.

⁶⁴ Див. Gryba A. *Posługa sakramentalnej pokuty i kierownictwa duchowego w perspektywie świętości chrześcijańskiej* // *Teologia i Moralność* T. 10. 2011, 210-211.

2.2.2. Духовне наставництво та Сповідь

З духовним наставництвом тісно пов'язується таїнство Покаяння, стосунок між ними будується на любові, як каже апостол Павло: «Бо любов до Христа спонукує в нас цю думку: Коли один умер за всіх, то всі вмерли. А він умер за всіх, щоб ті, що живуть, жили вже не для самих себе, а для того, хто за них умер і воскрес (2 Кор 5:14-15)». Таїнство Сповіді та духовного наставництва входять до контексту покликання до святості, до якого є покликаний кожний християнин, дане покликання є повнотою життя християнина⁶⁵.

Говорячи про духовне наставництво в Сповіді, варто пам'ятати, що предмет обох цих служінь буде дещо відмінним. Таїнство Покаяння є подією, потенція якої не залежить від емоційності сповідника, оскільки в першу чергу його мета є прощення гріхів та примирення грішника з Богом. Також, уділяти Сповідь може лише священник або єпископ. Натомість в духовному наставництві, важливу роль відіграють людські вчинки. Шукаючи допомоги, людина зазвичай робить вибір в сторону особи, яка досягла зрілості у вірі та буде її товаришем на шляху віри. Духовним наставником, може бути будь-яка особа наділена харизмою розпізнання духів, порадиництва і т. д.⁶⁶.

Як вже згадувалось раніше, християнський схід здійснював служіння духовного наставництва з ранніх віків, до якого спричинилися монахи, які також слухали гріхи та відпускали їх. Симеон Новий Богослов (949–1022) у повчаннях зазначав, що монах, який відзначається глибокою духовністю може слухати сповідь. В розумінні Симеона, здатність відпускати гріхи є дарована Святим Духом. Дана влада відноситься до спеціальної харизми духовного проводу⁶⁷. Такий вид сповіді, також характеризували, як «духовна сповідь»⁶⁸.

---

⁶⁵ Див. *Священик – служитель Божого милосердя*, 3-5.

⁶⁶ Див. Ясштомб Д. *Сповідь і духовне наставництво* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 333-334.

⁶⁷ Див. Właza. *Kierownictwo duchowe w tradycji Prawosławnej*, 87.

⁶⁸ Див. Ясштомб. *Сповідь і духовне наставництво*, 334.

В Православній Церкві, в духовних отців зазвичай обирають священників у яких регулярно сповідаються та отримують духовну пораду. В даній ситуації духовне наставництво тісно переплітається із таїнством Покаяння⁶⁹.

Також, практика поєднувати духовний провід із Сповіддю, зустрічається в Грецькій Православній Церкві. В практиці даної Церкви прийнято сповідатися в одного священника, який одночасно є провідником в духовних питаннях. Дана практика сприяє духовному вдосконаленню, а також успішному подоланню пристрастей. Така сповідь, у своїй суті набуває форму катехитичної розмови, де священник вислуховує гріхи та одночасно дає повчання пенітентові.⁷⁰

В *Кодексі Канонів Східних Церков*, які є спільні для усіх католицьких Церков східного обряду, також говориться: «Священик повинен пам'ятати, що він поставлений Богом служителем Божої справедливості і милосердя, він, як духовний батько, повинен давати відповідні поради, щоб кожний міг поступати у своєму покликанні до святості»⁷¹.

Тридентський Собор в реформі Церкви, поставив перед сповідниками завдання виконувати духовний супровід пенітентів. Святий Карло Борromeо⁷² сказав, що сповідники приймають на себе обов'язки духовних отців. З даної події, бере свій початок зв'язок духовного наставництва і Таїнства Покаяння⁷³.

о. Дам'ян Зімонь у своїй статті «*Духовне батьківство*» посилаючись на Івана Павла II, зазначає, що священник є свідок та інструмент Божого Милосердя. Саме в сповідальниці, його духовне батьківство реалізується найповніше⁷⁴.

Іван Павло II у своїй апостольській адгортації *Reconciliation and Penance*, також підкреслює дану особливість сповідника:

Священик, як служитель покаяння, діє «від імені Христа». Того, кого він представляє і через якого здійснює тайну прощення гріхів, Христа, який є братом людини,

---

⁶⁹ Див. Błaza. *Kierownictwo duchowe w tradycji Prawosławnej*, 88.

⁷⁰ Див. Krańczuk G. *Mnisi góry Atos o duchowości prawosławnej*. Najnowka 1995, 92.

⁷¹ *Кодекс Канонів Східних Церков*, 732 § 2.

⁷² Карло Борromeо (1538-1584) – кардинал, святий Католицької Церкви, один із найвидатніших діячів Контрреформації, ініціатор реформи монаших орденів

⁷³ Див. Filipo. *Towarzystwo duchowe w tradycji Kościoła*, 97.

⁷⁴ Див. Zimoń D. *Rodzicielstwo duchowe* // Augustyn J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2013, 99.

милосердний первосвященик, вірний і співчутливий, пастир, який має намір знайти загублену вівцю, лікар, який зцілює і втішає, єдиний учитель, який навчає істині та відкриває шляхи Божі, суддя живих і мертвих, який судить справедливо, а не на вигляд. Це без сумніву, найважче та делікатне, найвиснажливіше та відповідальне служіння священика, але також найпрекрасніше та яке приносить радість⁷⁵.

Потрібно також зауважити, що священик не має сам пропонувати пенітенту в сповіді духовного наставництва, це може розцінюватися, як втручання в особисте життя. Духовне наставництво можна вести, коли особа сама про це просить або виявляє велику відкритість⁷⁶.

У посібнику, який видала *Конгрегація у справах духовенства*, стосовно духовного наставництва та його поєднання із Сповіддю, також наголошується, що воно може відбуватися, лише коли про це просить вірний: «Паралельно зі сповненням таїнства Примирення, священик повинен також нести служіння наставництва»⁷⁷.

В Катехизмі УГКЦ «*Христос – наша Пасха*», стосовно духовного наставництва, зазначається, що духовний отець може здійснювати своє служіння з благословення Церкви. Також Катехизм, говорячи про парафіяльне життя, зазначає, що духовне наставництво здебільшого здійснюється у святій Сповіді⁷⁸.

Потрібно також розуміти, що в таїнстві Покаяння, духовне наставництво починає набувати sacramentalного характеру⁷⁹. Папа Іван Павло II, говорячи про примирення одного пенітента, зазначає, що через свою індивідуальність, це дає змогу поєднати таїнство Покаяння з духовним наставництвом, будучи при цьому іншим ніж таїнство, воно може ефективно з ним співіснувати⁸⁰. Також, Папа зазначає, що служіння Покаяння, включає в себе розпізнання пристрастей та гріхопадінь, оцінка прагнення поправи та зусиль, які приклав пенітент для його досягнення, розпізнавання діяння Святого Духа⁸¹.

---

⁷⁵ *Reconciliation and Penance*, 29.

⁷⁶ Див. Августин. *Практика духовного керівництва*, 74.

⁷⁷ *Священик – служитель Божого милосердя*, 73.

⁷⁸ Див. Катехизм УГКЦ «*Христос – наша Пасха*», 830.

⁷⁹ Див. Ясштомб. *Сповідь і духовне наставництво*, 334.

⁸⁰ Див. *Reconciliation and Penance*, 32.

⁸¹ Там само, 29.

Зважаючи на компетенцію сповідника, можна сказати, що його діяльність виходить поза межі уділення розрешення та чинить його *ipso facto* духовним наставником. Із слів Папи, можна сказати, що першочерговим завданням сповідника є «розпізнання дії Святого Духа», аналогічно в традиції Церкви духовне наставництво пов'язане з духовним аналізом та розпізнанням переживань серця. Зараз від священика вимагається вміння, відрізнити духовне від психічного. Оскільки, до сповідальниці можуть прийти пенітенти, які переживають різні духовні кризи, а також особи із проблемами особистості. Перш ніж надати науку, священик має розпізнати духовний стан пенітента⁸².

Стосовно тематики Сповіді, в ній основне місце посідає моя провина, помилки з якими проявляються мої психологічні проблеми. Зазвичай провину не можливо відокремити від іншої частини життя, яка стосується взаємин з рідними, колегами по роботі. Дуже часто провина пов'язується з конфліктом, який відбувся у цьому вимірі мого життя. Варто виокремити, що між терапевтичною розмовою та спілкуванням на сповіді є певна різниця. Після того, як відбудеться психологічне опрацювання моєї провини, я представляю її Богові, щоб отримати прощення. Я визнаю, що потребую Божого прощення, оскільки сам не здатний впоратися з цією провиною. Лише відчувши його, я можу пробачити собі⁸³.

Підсумовуючи даний підрозділ, можна сказати, що духовне наставництво є далеко не новим служінням, але яке потрібно реанімувати в житті Церкви. Духовне наставництво, як і таїнство Покаяння допомагає людині на дорозі до осягнення спасіння. Духовне наставництво у своїй суті, може звершувати будь-яка особа, яка відзначається високим духовним рівнем. В наш час, як каже Ігнатій Брянчанінов, практично не залишилося духовних наставників, а лише порадики⁸⁴. Потрібно також зазначити, що зараз духовне наставництво, може здійснюватися в таїнстві Сповіді, проте при цьому, має бути згода пенітента. Як

---

⁸² Див. Ясштомб. *Сповідь і духовне наставництво*, 335-336.

⁸³ Див. Грюн А. *Від Christus iudex до Christus medicus. Сповідь: суд чи терапія?* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 538-539

⁸⁴ Див. Осипов А. *Почему исчезли старцы? Как не ошибиться в духовном наставнике* // azbyka.ru (09.11.2020).

Розділ 2. Розуміння духовного наставництва та його розвиток в житті Церкви

Сповідь, так і духовне наставництво, включають в себе розпізнання духів. Зараз є замало, лише уділити розрешення, людина потребує певної поради стосовно своєї провини. Катехизм УГКЦ, також зазначає, що дане наставництво в парафіяльному житті звершується зазвичай в момент Сповіді.

РОЗДІЛ 3

МОРАЛЬНО-ПАСТОРАЛЬНІ АСПЕКТИ СПОВІДІ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИКИЦІ УГКЦ

3.1. Пасторальні виклики в таїнстві сповіді

В таїнстві Сповіді, де пенітент зустрічається з Богом, важлива роль в ній відводиться священику, який є лише посередником і тим, хто уділяє прощення від імені Господа Нашого Ісуса Христа. Перебуваючи в сповідальниці, священик є немов тою «слухавкою Господа», який постійно вислуховує безліч сповідей. Кожна сповідь у свої суті є унікальною та вимагає від сповідника належної підготовки. Не раз до священика можуть прийти особи з різних прошарків населення і до кожного з них він має знайти підхід, щоб не відштовхнути людину від милосердя Божого. Дуже важливим у здійсненні Сповіді, для священика є його особистий досвід. Проте, окрім власного, душпастирєві корисно буде почерпнути та поділитися досвідом з іншими священиками. В даному розділі магістерської праці буде проаналізовано сучасну практику УГКЦ на основі п'яти проведених інтерв'ю. Для висвітлення тематики розділу, буде використано різний досвід служіння, щоб представити панорамний погляд на проблему.

3.1.1. Місце духовного наставництва у Сповіді

Стосовно надання духовного наставництва у таїнстві Сповіді, між думками богословів, виникають суперечки чи потрібно та доцільно здійснювати таке поєднання. Документи Церкви та зокрема Катехизм УГКЦ, згадують про можливість поєднання обох цих служінь. Але, окрім документів Церкви, варто поглянути на те, як насправді відбувається поєднання цих двох служінь.

Одним із важливих елементів у Сповіді є слухання, зазначає о. Аліпій Федун. Потрібно дивитися на те, яку потребу має людина, через слухання ми

чуємо, що говорить людина та як вона це представляє. Також о. Аліпій зазначає, що у здійсненні сповіді, він звертає на те в якому стані приходиться до нього особа. Оскільки, неодноразово є так, що особа просто приходиться визнати свої гріхи, бо сповідається регулярно. Однак, є такі особи, які приходяться до сповіді, щоб радше отримати певну пораду, а ніж саме визнання гріхів. І в даному випадку, священникові потрібно здійснити наставництво. Отець підкреслює, що все залежить від потреб пенітента. Також є такі особи, які регулярно сповідаються в одного і того самого священника, відповідно він вже знає життєву ситуацію людини, власне тоді сповідь набуває рис духовного проводу¹.

Сповідь, згідно думки о. Ігоря Хомічака, має містити в собі елементи духовного наставництва. Отець додає, що в Україні практика духовного наставництва є погано розвинена і Сповідь виступає практично чи не єдиним місцем, де є можливість зустрітися з людиною один-на-один. Одним із важливих аспектів в сповіді є духовна наука, проте не потрібно робити її надто довгою. За допомогою науки, ми лише направляємо особу в якому напрямку їй потрібно працювати над собою, допомагаємо зробити певні висновки з власного життя².

В інтерв'ю з о. Зеновієм Хоркавим, стосовно місця духовного наставництва у Сповіді, отець зауважив, що все залежить від людини. Перед священником стоїть не просте завдання, розпізнати особу, яка йде до сповіді, який її духовний стан, як часто вона сповідається (раз на рік чи щомісяця). Також, якщо людина має намір отримати певні настанови, то обов'язком священника є це зробити, оскільки така особа може не відчувати, що вона відбула сповідь належно. У своїх спогадах, отець згадує слова владика Теодора Мартинюка, який говорив до отців: «Дорогі отці, перестаньте людей чіпати, ритися в їхні гріхах, того не потрібно. Ви слухайте, сидіть, вже, якщо людина має намір йти до сповіді, Господь їй вже пробачив». Цієї думки притримується і о. Зеновій, він аргументує це тим, що своїм втручанням можна відкинути людину³.

---

¹ Див. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020 / інтерв'юер Мельничук С. // див. додаток 1, 76-80.

² Див. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020 / інтерв'юер Мельничук С. // див. додаток 3, 85-87.

³ Див. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020 / інтерв'юер Мельничук С. // див. додаток 2, 81-84.

о. Ігор Грет вважає, що Сповідь це в першу чергу визнання гріхів. Священик має вислухати людину та подати коротку науку, але вона не має містити в собі елементів духовного наставництва чи моралізаторства. Щоб провадити духовне наставництво, має бути спеціально відведений час⁴.

На думку о. Ореста Демка, зводити сповідь лише до визнання гріхів є замало, через це вона стане дуже скупкою. Потрібно показати людині, зв'язки, які пов'язані з її гріхами, щоб вона усвідомила суть гріха. Якщо буде лише перерахування гріхів, користі буде дуже мало і постанова перемінитися буде слабкою⁵.

Підсумовуючи думки отців, варто виокремити, що елемент слухання є основним у компетентному здійсненні таїнства Покаяння. Оскільки через нього священик має проаналізувати та зрозуміти, що потребує від нього особа. Стосовно місця духовного наставництва у Сповіді, усі отці, окрім о. Ігоря Грета, зазначили про можливість поєднання обох служінь. Однак, лише у випадку, якщо особа сама потребує чи просить про це наставництво.

3.1.2. Відмінності у сповіді чоловіків та жінок

Чоловік та жінка по своїй природі є відмінним, тому і підхід до сповіді буде відмінним. Особливо чітко, ці відмінності виражаються в їхній психології, зазначає о. Аліпій Федун. Чоловікові є властивою менша емоційність, точність у висловленні свого гріха. Проте в жінок, все зазвичай навпаки, вони надто емоційні, люблять поплакати, виговоритись і від цього отримують заспокоєння. Отець, ділячись особистим досвідом зазначає, що важливо спрямовувати людину, наприклад в контексті *Десяти Заповідей*. Також о. Аліпій говорить, що є різниця між сповіддю одруженого та неодруженого чоловіка. Оскільки першого, слід скеровувати в сповіді, яке його ставлення до дружини, дітей, роботи. Так само, варто скеровувати і заміжню жінку. Отець підводить підсумок,

---

⁴ Див. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020 / інтерв'юєр Мельничук С. // див. додаток 5, 91-92.

⁵ Див. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020 / інтерв'юєр Мельничук С. // див. додаток 4, 88-90.

що найбільша особливість полягає в тому, що чоловік раціональний, а жінка емоційна, проте *Заповіді* для всіх одні й ті самі⁶.

Отець Ігор Хомічак, зауважує, що чоловіки висловлюються більш скупі, проте бувають виключення. Отець зазначає, що жаль за гріхи в чоловіків не так яскраво виражений, як це буває у жінок. о. Ігор Хомічак пояснює це тим, що часто жінки приходять з такими гріхами, які спричинюють внутрішні переживання, тому вони потребують духовної та психологічної підтримки⁷.

Думки о. Зеновія Хоркавого є досить схожими з висловлюваннями о. Аліпія, стосовно даного питання. о. Зеновій, також говорить про те, що чоловіки мало розповідають, деколи з них це потрібно витягувати. Отець додає, що на його пам'яті були випадки, коли чоловік вклякав і просто мовчав. Однак, таке мовчання може бути дуже щирим. Якщо так стається, то отець просто переходить по *Десяти Заповідях*, інколи по *Шести Церковних Заповідях*. Але важливим є те, що кожне питання супроводжується словом «можливо», оскільки потрібно бути делікатним. За жінок, отець говорить, що вони є емоційними, тому інколи потрібно їх вчити, щоб вони, наприклад не так часто сповідалися, коли є невеликі гріхи. о. Зеновій, так само вказує на те, що чоловік керується більше розумом, а жінка емоціями⁸.

У сповіді чоловіків та жінок, о. Ігор Грет зазначає, що чоловіки зазвичай сповідаються раз на рік, тому інколи потрібно «витягувати гріх», вони мало говорять. Жінки навпаки, часто сповідаються, багато розповідають, інколи навіть занадто. Тому, окрім гріха, можна дізнатися цілу передісторію⁹.

Перша особливість, зазначає о. Орест Демко це тривалість, чоловіки – швидко, жінки – довго. Друга відмінність полягає в психології, чоловік перелічить гріхи та піде, а жінка готова розповісти все, навіть за оточуючих. Жінки емоційно відкриваються на сповіді, вони більше прагнуть до переміни. На психічному рівні більше потребують, бути почутими. Важливо, щоб священник

---

⁶ Див. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020, див. додаток 1, 76-80.

⁷ Див. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020, див. додаток 3, 85-87.

⁸ Див. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020, див. додаток 2, 81-84.

⁹ Див. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020, див. додаток 5, 91-92.

вчив людину відділяти гріх від розповіді гріхів оточуючих. Інколи, варто зупинити її розповіді про інших і запитати: «А ви чим згрішили?». Часто в таких розповідях, губиться гріх жінки, який вона вчинила¹⁰.

Підводячи підсумок між думками отців, можна сказати, що сповідь жінки та чоловіка є відмінна. Ця відмінність базується на різній психології, якщо чоловіку є притаманна закритість, то жінці навпаки – відкритість. Тому виникають ситуації, коли чоловіка потрібно підводити до визнання гріхів, а жінку зупиняти, щоб сповідь не виходила за межі визнання лише її гріхів.

3.1.3. Практика сповідництва осіб зі скрупулами

Часто в душпастирській практиці сповіді зустрічаються особи, які з будь-яких причин бояться гріха, де його насправді не існує. Таких осіб прийнято називати, особи зі скрупулами¹¹. У підготовці до таїнства Священства, семінаристів, зазвичай ознайомлюють з даним визначенням св. Альфонса Марія де Лігуорі¹². Сповідати таких осіб, є дуже складно і нерідко, це стає справжнім викликом для священика. Тому, для того щоб уникнути помилок у здійсненні духовного наставництва під час Сповіді, священикові потрібно уважно розглянути не лише гріхи, але й обставини за яких здійснювався вибір. Священик, як лікар, має спочатку оглянути рану, перш ніж призначати ліки¹³.

З особистого душпастирського досвіду о. Аліпій Федун говорить, що в нього зустрічалися особи, які мали скрупули. У такій ситуації, потрібно людину заспокоїти та дати зрозуміти, що Бог не є бухгалтер, який записує все і чекає,

---

¹⁰ Див. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020, див. додаток 4, 88-90.

¹¹ Скрупульозність (фр. *scrupule* – «сумнів») – це вагання, сумнів етичної і моральної природи, що стосуються почуттів, які переживає людина, думок, вчинків і слів, які викликають глибокий неспокій. Важке почуття вини у скрупулянтів – це наслідок фальшивого сумління і деформованої моральної оцінки. Див. Августин Ю. *Якби треба було бігти за ценятком. Кілька зауважень про скрупульозність* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 559.

¹² Св. Альфонс Марія де Лігуорі (1696-1787), доктор Церкви, єпископ Сант'Агата де'Готі, видатний богослов-мораліст, проповідник, поет, засновник Чину Найсвятішого Ізбавителя (редемптористів). Покровитель сповідників, адвокатів і богословів-моралістів. Див. Альфонс Марія де Лігуорі. *Як слід поводитись зі скрупулянтами* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 568.

¹³ Див. Ясштomb Д. *Сповідник та скрупульозність* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 548.

щоб заповнити кожну графу. Священику, потрібно мати велике терпіння, щоб допомогти такій людині. Оскільки, особи зі скрупулами, можуть сповідатися дуже довго та часто. Людина має зрозуміти, що вона сповідається перед лицем Божим, який є Милосердним Батьком. о. Аліпій зазначає, що потрібно розуміти таку особу, що вона такою є. Додає, що з такою особою, інколи можна подискутувати, сказати, що гріх є, проте, щоб вона відділяла там де його нема. Отець говорить, що своєю поведінкою, священник робить людину здоровішою. Також, священник не повинен акцентувати увагу на дрібничках, оскільки сам стане, як скрупулянт. Потрібно створити такі умови, щоб людина відчувала спокій, Божу любов, що Він її приймає такою, якою вона є¹⁴.

В інтерв'ю з о. Ігорем Хомічаком, отець вказав на те, що особа зі скрупулами має ознаки obsesивно-компульсивного розладу¹⁵. Потрібно бути обережним з такими пенітентами, оскільки вони можуть затягнути священника в своє «болото». Стосовно молитовного життя, такі особи, часто сприймають молитву, як щось магічне. Для них існує розуміння, що потрібно відмовити певну частину молитов і їм одразу стане легше. Тому, їх також потрібно вчити, що стосунки з Господом не вимірюються кількістю молитов. Отець зазначає, що потрібно давати практичні настанови для таких осіб, щоб вона поступово відходила від такого ставлення до молитви. Можна давати за покуту коротку молитву. У сповіді потрібно намагатися зробити так, щоб людина називала лише гріхи, уточнила, коли останній раз сповідалася і чи дійсно зробила перелічені гріхи за цей час¹⁶.

Стосовно скрупулянтів о. Зеновій Хоркавий розповідає, що інколи, з такими людьми потрібно говорити строго, щоб вивести їх з такого стану. Отець зазначає, що більшою бідною є, коли сам священник – скрупулянт. Під час сповіді скрупулянтів, потрібно дотримуватись чіткості, рекомендувати рідше приходити

---

¹⁴ Див. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020, див. додаток 1, 76-80.

¹⁵ Obsesивно-компульсивний розлад (ОКР): характеризується obsесіями, які є стійкими нав'язливими думками, образами чи імпульсами. Такі особи розуміють, що можливо їхні страхи необґрунтовані, але мають нав'язливу поведінку, ритуали чи психічні дії, які спрямовані на виправлення чи придушення obsесії за допомогою інших думок чи дій. Див. Вестбрук Д. та ін. *Вступ у когнітивно-поведінкову терапію*. Львів 2014, 285.

¹⁶ Див. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020, див. додаток 3, 85-87.

до сповіді. Часто, говорить отець, я залучаю таких осіб до участі в якійсь спільноті при храмі. Такі люди мають позитивні риси: відповідальні, багато моляться. Але їх потрібно постійно провадити, вони дуже вразливі. Оскільки, неправильні дії, можуть їх відкинути від церкви назавжди. Зазвичай скрупули мають молоді особи, науковці, педагоги, музиканти. На останок, о. Зеновій рекомендує звертати увагу на літературу, яку читає особа, оскільки часто через неї особа стає скрупулянт¹⁷.

о. Ігор Грет розповідає, що такі випадки, хоч не часті, але є. Таким особам, потрібно пояснити, що Бог завжди милосердний та люблячий до тих, хто до Нього прибігає. В Сповіді з такими особами, варто бути лаконічним, оскільки і самому можна стати таким. Особа також має чітко визнати свої гріхи¹⁸.

В Сповіді, особи із скрупулами, зазвичай часто працюють над собою, але їхнє ставлення до гріха є надто прискіпливі. Важливо, щоб священник пояснив, що таке гріх, його природу та ознаки, як діє гріх в житті людини. Потрібно виводити людину з такого стану. Та допомогти відділити скрупули від того, що в дійсності є гріхом. В такому стані, людина часто приписує собі те, що могла не робити, від цього виникає духовне пригнічення. Від виснаження різними думками, людині легше піддатися на спокуси диявола¹⁹.

о. Даріуш Ясштомб у своїй статті «Сповідник та скрупульозність» наводить доречне зауваження, що потрібно розрізняти скрупулянта та особу з боязким сумлінням. Оскільки, богобоязливий пенітент любить Бога всім серцем і кожен гріх сприймається дуже болісно в ім'я цієї любові, через зіпсовані відносини з Богом. Натомість скрупулянт більше акцентується на своєму власному «Я», він бореться з гріхом, щоб отримати духовний комфорт. Також, скрупулянт буде дискутувати зі священником та часто не погоджуватись. Сповідуючи скрупулянта, священник має пам'ятати, що така особа нарощуватиме кількість перепон на шляху до одужання. Навіть, після можливого застосування лікування,

---

¹⁷ Див. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020, див. додаток 2, 81-84.

¹⁸ Див. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020, див. додаток 5, 91-92.

¹⁹ Див. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020, див. додаток 4, 88-90.

скрупулянт буде отруювати себе негативом та неспокоєм, важко переживаючи провини²⁰.

На завершення можна підсумувати, що особи зі скрупулами є достатньо складними пенітентами. Оскільки, самі здатні перетягнути священика на сторону скрупулянтства. о. Ігор Хомічак зазначає, що такі особи мають ознаки ОКР. Важливо у сповіді таких осіб вміти прийняти їх такими, якими вони є. о. Зеновій подає гарну практику для оздоровлення скрупулянтів, а саме залучення їх до діяльності на парафії. Також, їх потрібно вчити та показувати розрізнення між гріхом і тими думками, які атакують скрупулянта.

3.1.4. Сповідь молодих осіб

Сповідь молодих осіб, потребує від священика надання короткої науки. Молодь, можливо чи не найбільше очікує поради, оскільки перебувають в періоді, коли ще формуються, як особистість. о. Аліпій зі свого досвіду радить, що це потрібно робити не нав'язливо. Потрібно вказувати на те, що вони є вільними людьми, але відповідальні за власні вчинки. Отець наводить приклад зі Старого Завіту, коли Мойсей стояв на вході в обіцяну землю та звертався до своїх одноплемінників: «що з одного боку, якщо будете виконувати Божий Закон, буде вам добре, будете порушувати, будуть проблеми, терпіння (Втор 28)». Молодій особі потрібно вказувати на Божий Закон, як на світильник. Також, варто вказувати на чеснотливість, щоб людина її цінувала та берегла цей зв'язок з Богом. За допомогою цього зв'язку, людина завжди буде на дорозі до Бога. Щоб молодій особі, було легше віднайти цей шлях, прикладом для неї можуть послужити: батьки, добрий сповідник, духовна особа²¹.

о. Ігор Хомічак із досвіду праці з молодими особами зауважує, що молоді, потрібно подавати чітко аргументовані поради чи заборони. Сказати молодій особі, що це не можна робити без пояснення, є недостатньо, вона цього не візьме

---

²⁰ Див. Ясштомб. *Сповідник та скрупульозність*, 549-551.

²¹ Див. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020, див. додаток 1, 76-80.

до уваги. Вчення церкви, так само потрібно пояснити, яка логіка тих чи інших настанов. Молодь, зазвичай гостро сприймає будь-які заборони чи обмеження. Отець, також вказує на те, що потрібно звертатися до особистої відповідальності особи. Також, в її уявленнях про Бога, потрібно представити Його, як друга. Добре, щоб пенітент відходив від сповіді з думкою, що незважаючи на всі недосконалості, йому готові допомогти та підтримати в духовному розвитку²².

Говорячи про сповідь молоді, о. Зеновій акцентує на тому, що священник має стати другом для пенітента. Якщо поводитися строго та сварити, це може спричинити відхід особи від Церкви. Якщо витворити атмосферу дружби, тоді особа відчує, що їй хочуть допомогти, що ти її розумієш, зникне страх перед особою священника. Стосовно гріха мастурбації, який часто зустрічається, отець каже, що не потрібно робити з цього великої проблеми, їй потрібно допомогти вийти з цього. Можна поради піти на якісь курси чи поради хорошу книжку. Окрім цього, в молоді можуть виникати непорозуміння з їхніми батьками, оскільки батьки вважають їх постійно малими дітьми. Також, потрібно заохочувати їх до частішої сповіді, якщо сповідаються раз на рік, то почати сповідатися перед великими святами. Пояснювати, що нема сенсу ходити цілий рік із сміттям в кишені. На останок, їм не потрібно давати складної покути, це має бути, щось цікаве, наприклад благодійність. Молодь потрібно слухати, зараз вона дуже вразлива, не варто залазити їм в душу²³.

Молодь завжди шукає, щось нове, розповідає о. Ігор Грет. Для них це є добра нагода, запитати священника все, що для них незрозуміле чи цікаве. Їх потрібно слухати та допомогти²⁴.

Для молодих осіб є характерна відкритість, щирість та бажання вести діалог. Молодь потребує багато пояснень, навіть під час сповіді. Важливо почути гріхи та дати на них відповідь. Інколи потрібно роз'яснити їм причину з якої походить один чи інший гріх. Священник має бути терапевтом, який має розізнати, що потребує людина. Зазвичай, молоді особи сповідаються в тих, кому довіряють.

---

²² Див. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020, див. додаток 3, 85-87.

²³ Див. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020, див. додаток 2, 81-84.

²⁴ Див. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020, див. додаток 5, 91-92.

Їм важко відкритися тим, до кого в них немає довіри. Інколи, в сповіді, молодь шукає відповіді не лише на гріх, але й катехизмові частини²⁵.

Підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що сповідь молодих осіб зазвичай набуває елементів духовного наставництва. Отці сходяться на думці, що молодь є відкрита на діалог у сповідальниці. Вони мають багато запитань, які потрібно пояснювати, проте слід зауважити, що це все має відбуватися в атмосфері дружби. Також, важливо представляти їм Бога, як друга, а Заповіді, як світильник. о. Зеновій дає хорошу пораду стосовно покути, що варто робити її цікавою. Тим самим, їх можна залучити до парафіяльного життя.

3.2. Проблематики морального характеру

У таїнстві Сповіді, окрім питань пасторального характеру, зустрічаються такі випадки, де потрібно використовувати знання, набуті з галузі морального богослов'я. Часто, особи можуть приходити до священика з такими питаннями, як проблема сексуальної поведінки, вчинення абортів, особи, які страждають від різних захворювань. Дані питання є викликом для душпастиря, оскільки не завжди є готова відповідь, як правильно віднестися до вирішення тієї чи іншої проблеми. В даному підрозділі, ми будемо розглядати сучасний підхід душпастирів УГКЦ у вирішенні, таких питань.

3.2.1. Душпастирська допомога особам з нетрадиційною орієнтацією

Гомосексуальні стосунки в християнстві завжди відносилися до переліку гріхів. Ще зі сторінок Старого Завіту, ми зустрічаємо перестороги стосовно таких відносин: «З чоловіком не сходитимешся, як сходишся з жінкою: це гидота» (Лев 18,22). В Новому Завіті, апостол Павло у своїх посланнях також згадує про те, що мужоложники не успадкують царства Божого (1 Кор 6:9-11). Окрім тих, хто

---

²⁵ Див. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020, див. додаток 4, 88-90.

практикує такий спосіб життя, є особи, які страждають від того, що відчували в собі гомосексуальні схильності. Обов'язком священика є допомогти їм. Християнин, який відчув таку схильність, протягом довгого часу боїться прийти до сповіді, відчуває сором. Певною складністю у допомозі таким особам, стало те, що гомосексуалізм зник з офіційного списку психічних розладів у 1973 р.. Багато терапевтів почало займати позицію, що гомосексуальні відносини це норма. І сповідник, який зустрічає такого пенітента, має складність, оскільки не знає до якого терапевта відправити пенітента, щоб розпочати плідну співпрацю та допомогти особі²⁶.

Коли до сповіді приходять такі особи, о. Аліпій зауважує, що священик має керуватися вченням Церкви. Потрібно розуміти, що такій особі є складно в Сповіді. Священик зі свого боку, має зрозуміти на якій стадії знаходиться людина. Також, варто звернути увагу на те, як сама особа сприймає цей потяг. Добре, якщо особа розуміє, що цей потяг не є властивим для неї. Потрібно вказувати на це і заохочувати особу працювати над цим та опановувати свої пристрасті. Важливо дати правильне розуміння того, що сама людина не є гріхом, що вона продовжує бути людиною і носити в собі Образ Божий. Якщо людина все ж піддалася на спокусу і грузне в цьому гріху, потрібно радити допомогу компетентного психолога²⁷.

Якщо така особа прийшла, на початку не варто клеймувати людину назвою «содомський грішник», зазначає о. Ігор Хомічак. Поведінка священика, також має бути стримана, дати особі можливість висловитись. Не завжди гомосексуальна схильність є вродженою. Інколи, вона може бути спровокована певними зраненням чи насильством з боку протилежної статі, які можуть призвести до відсутності гетеросексуального потягу. Отець також зазначає на важливості, дати людині зрозуміти, що Бог її любить, не зважаючи на потяг. Даючи пораду, потрібно в дуже фаховий спосіб пояснити, в чому полягає гріх і яким є Божий задум, щодо створення людини. Потрібно знати, який духовний

---

²⁶ Див. Шпаковскі Б. *Сповідання людей в особливо складних життєвих ситуаціях* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 505.

²⁷ Див. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020, див. додаток 1, 76-80.

рівень в пенітента, а також, наскільки велике бажання є в нього жити згідно християнських цінностей²⁸.

о. Зеновій Хоркавий зазначає, що у таких випадках, він би звертав увагу на те чи особа вихваляється тим. Як особа нетрадиційної орієнтації, що саме вона хоче в Господа. Також, можуть бути випадки, що особа може задумано провокувати священика. Проте, якщо така особа приходить, їй потрібно допомогти. На думку отця, в основному все залежить від особи чи бажає вона цього позбавитись, отримати пораду від священика. Проте шанс їй потрібно дати завжди²⁹.

о. Ігор Грет зауважує, що часто ми можемо не знати тих осіб, які приходять до нас на сповідь. Варто пам'ятати, що у сповіді потрібно приймати всіх осіб. І люди з нетрадиційною орієнтацією не є виключенням. Якщо така особа прийшла, це є добрий знак, що вона старається боротися з гріхом³⁰.

В сповіді осіб із нетрадиційною орієнтацією, насамперед потрібно бути обережним у словах, зазначає о. Орест Демко. Потрібно триматися вчення Церкви, що ми не приймаємо грішних вчинків, але сама людина має право на сповідь та розмову. Не варто ставитись упереджено до особи, яка кається. Схильність, ще не є гріхом, гріхом є вчинки, до яких спонукає схильність. Доки людина бореться з нею, це є ознакою, що вона намагається йти Божою дорогою³¹.

Отож, зі слів отців, варто сказати, що особам з нетрадиційною орієнтацією завжди потрібно давати шанс. Ми маємо керуватися вченням Церкви. Також, потрібно бути тактовним у таких ситуаціях, не можна осуджувати людину, а засуджувати її вчинок. Слід розуміти, що дана схильність, могла бути спровокована дитячою травмою. Якщо людина бореться із схильністю та розуміє, що це не добре потрібно допомагати їй. Варто показати, що Бог її любить та приймає. Для ефективнішої праці варто залучити психолога у боротьбі з гомосексуалізмом.

---

²⁸ Див. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020, див. додаток 3, 85-87.

²⁹ Див. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020, див. додаток 2, 81-84.

³⁰ Див. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020, див. додаток 5, 91-92.

³¹ Див. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020, див. додаток 4, 88-90.

3.2.2. Духовне наставництво осіб, які вчинили аборт

Вчинення абортів є важким гріхом, який створює духовні переживання, але він також приносить в життя людини труднощі на рівні психологічному, інколи навіть на фізіологічному. Для священників, особливо для сповідників, проблема постабортивного синдрому стає певним викликом. Папа Іван Павло II зазначає, що духовне зцілення жінки, яка вчинила аборт, можливе лише через примирення з Богом та собою, здійснене в таїнстві Сповіді. Однак, для цілісного зцілення, така особа потребує допомоги компетентних осіб, оскільки даний вчинок не зникає з пам'яті пенітента. Потрібно усвідомлювати, що жінка може приходити до сповіді з сильним пригніченням та депресією. Вона очікує на пораду та підтримку з боку сповідника³².

о. Аліпій Федун говорить, що потрібно розділити переживання, які виникли через гріх абортів, разом з жінкою та віддати це в руки Божого Милосердя. В жінки можуть бути сильні терпіння, оскільки своїми діями вона перекреслює природу материнства, яка є закладена в жінці. Інколи, жінка може заперечувати цей гріх, але все ж сповідається. Якщо гріх абортів відбувся в подружжі, тоді варто запитати за чоловіка, бо він може бути тим, хто спонукав її до цього. Інколи, чоловік не хоче визнавати, що його дії схили жінку до абортів. Жінці буває важко встояти під натиском чоловіка. Якщо аборт був вчинений поза подружжям, тоді потрібно дізнатися за яких умов була зачата ця дитина. Варто пояснити їй, що аборт є помилкою, але бути обережним, щоб вона не впала в пригнічення. Отець, також вказує на важливості примирення, через сповідь з собою та Богом. Стосовно терапії, отець згадує за місію «Рахиль», яка допомагає матерям, які вчинили аборт справитися з психологічними проблемами. Потрібно рекомендувати жінкам відвідувати, такі реколекції. Якщо їх немає, тоді потрібно допомогти цій людині самій духовно це пережити. Це є дуже складна праця, як для сповідника, так і для жінки³³.

---

³² Див. Ожешина Я. *Сповідь наречених і подружніх пар* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 419-420.

³³ Див. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020, див. додаток 1, 76-80.

В інтерв'ю з о. Ігорем Хомічаком, отець вказав, що потрібно допомогти такій жінці прийняти ту дитину, яку було вбито. Також, варто допомогти позбутися від почуття провини, оскільки воно мало допоможе, радше може нашкодити, загнавши людину в депресію. Добре, щоб жінка пережила втрату дитини, так само, якби вона втратила народжену дитину. Якщо є чоловік, його варто залучити до процесу переживання втрати. Жінці можна запропонувати спільну молитву, тим самим показавши їй, що священник є поруч з нею. Також можна порекомендувати вступити до спільноти жінок, які також вчинили аборт та усвідомили всю тяжкість³⁴.

Стосовно абортів, о. Зеновій Хоркавий, акцентує увагу на тому, що потрібно пояснити жінці, якщо вона не заміжня, що аборт дуже ризикований, оскільки в майбутньому, вона може не мати більше дітей. Варто застерегти людину від наступних вчинків. Оскільки буває так, що жінка вихваляється кількістю вчинених абортів. Потрібно, щоб духовна терапія збуджувала жаль в таких жінок. Як покуту, отець наводить слова митрополита Ігоря Возняка, можна давати діла милосердя для дітей, які перебувають в сиротинці. Варто, щоб людина усвідомила цей гріх та відраджувала інших матерів від цього. Не менш важливим є визначити, хто радив жінці вчинити цей аборт. Часто в заохоченні до абортів, може бути ціле коло: чоловік, медсестра, сім'я. Сповідь, таких жінок не може обмежуватися 2-3 хвилинами, іноді варто порадити продовжити розмову після сповіді. Винним в аборті може бути і священник, який неналежно готує до подружжя. Не часто говориться про позаматкову вагітність, яка може загрожувати життю матері та дитини. Добре, якщо жінки йдуть на пораду до священника чи сестер, це є добра нагода застерегти їх від цього. Потрібно, щоб парафія була жива, так людина відчуватиме довіру³⁵.

В інтерв'ю з о. Ігорем Гретом, було зазначено, що першим кроком для таких жінок є визнання та розкаяння з цього гріха на сповіді. Під час сповіді можна порадити: духовні розмови із священником; можна жертвувати одну Літургію за

---

³⁴ Див. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020, див. додаток 3, 85-87.

³⁵ Див. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020, див. додаток 2, 81-84.

абортовану дитину; часто приступати до Святих Таїнств, молитися, читати і роздумувати над уривками зі Святого Письма; можна порадити звернутися до психолога³⁶.

Це важка ситуація, зазначає о. Орест Демко, яка може потребувати допомоги інших спеціалістів. Отець згадує за місію «Рахиль», куди б радив звертатися таким жінкам. Часто, люди несуть тягар цього гріха все життя. Потрібно наголосити, що в постійному згадуванні цього гріха нема сенсу, Бог прощає їм, з боку людини виходить так, що вона ставить це під сумнів. Саме усвідомлення цього гріха для людини, може стати покутою для людини на все життя³⁷.

Таким чином, можна зробити висновок, що сповідь осіб, які вчинили аборт є складною для всіх сторін. Завданням священика є показати, що він поруч з тією особою. Згідно думки отців, жінку варто направляти до кваліфікованих психологів. Отці згадують за місію «Рахиль», як допомогу у подоланні постабортивного синдрому. Важливим є розуміти, що аборт не завжди спричинений бажанням матері, нерідко її можуть схилити інші особи, навіть недбала підготовка священика перед подружжям. Важливо залучати чоловіка, якщо є, до переживання втрати дитини. Для молодшої дівчини, яка вчинила аборт не будучи в подружжі, варто пояснювати, що він несе велику шкоду для фізичного, психологічно та духовного здоров'я.

3.2.3. Сповідь важкохворих осіб

У житті людини зустрічаються різні складнощі з якими, зазвичай легко порадиться. Однак, коли починаються проблеми зі здоров'ям, особа зазвичай не готова почути, такий діагноз, як онкологія чи ще якась невиліковна хвороба. Багатьом особам, складно впоратися з нав'язливими думками, які виринають одна за одною. Людина у відчаї йде до сповіді, щоб отримати підтримку. Інколи,

---

³⁶ Див. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020, див. додаток 5, 91-92.

³⁷ Див. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020, див. додаток 4, 88-90.

під час сповіді вони можуть заходитись плачем. Завданням священика є зрозуміти пенітента та прийняти його страждання³⁸.

В сповіді таких осіб є своя специфіка, зазначає о. Аліпій Федун. Таку особу варто потішити, дізнатися, який в неї етап: приймає хворобу чи ні. Коли людина не приймає хвороби, в неї може розвинутих депресія. Навіть, якщо особа приймає, вона відчуває пригнічення. З такими особами потрібно говорити словами Святого Письма. Потрібно доносити до людини слова Христа про вічне життя. Важливо витворювати індивідуальний підхід до кожної особи. Намагатися делікатно підбирати слова, щоб вони стали для людини кроком вперед. В наш час є розвинена хоспісна допомога, коли всі розуміють, що людині нічим не допомогти, її провадять до кінця. Допомога такій особі відбувається у взаємодії священика, медичного персоналу та родини. Страх смерті є достатньо великим і обов'язком священика, є укріпляти довіру людини до Бога та вічне життя³⁹.

На думку о. Ігоря Хомічака, в стані хвороби, особа може звинувачувати Бога або просити Його про чудесне зцілення. Втім, якщо його не отримує, розчаровується. Потрібно показати людині, що Бог не карає людину, що Він є поряд з нею у цій важкій хворобі. Також, не потрібно боятися сказати особі, що не знаєте, чому Бог допустив таку хворобу. Ймовірно, що вона є нагодою для навернення людини чи духовного зцілення. Не варто давати чіткі відповіді, що хвороба це кара за гріх. Людину потрібно спрямовувати на вияв вдячності до тих, хто є поряд. Щоб вона розцінювала це, як нагоду примиритися з тими, з ким мала погані відносини. Показати, що це є добра нагода завершити важливі справи та підготувати своїх близьких, до своєї смерті⁴⁰.

о. Зеновій Хоркавий зауважує, що такі випадки це не просто сповідь, це є постійний провід. Обов'язком священика, є провадити таку особу до кінця її життя. Отець зазначає, що в нього був такий досвід, коли особа помирала з радістю, тримаючи його руку. Священик має давати таким особам надію на

---

³⁸ Див. Шпаковскі. *Сповідання людей в особливо складних життєвих ситуаціях*, 503.

³⁹ Див. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020, див. додаток 1, 76-80.

⁴⁰ Див. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020, див. додаток 3, 85-87.

спасіння, що є дуже необхідним. Дуже складно, коли помирає мала дитина, тоді потрібно супроводити її сім'ю, особливо батьків. Оскільки через це, в них може втратитись бажання мати дітей взагалі⁴¹.

Сповідь для таких осіб можлива, якщо вони, ще при свідомості і можуть говорити чи йдуть на операцію, зазначає о. Ігор Грет. Буває, що родичі кличуть висповідати особу, коли вона вже не реагує, в такій ситуації потрібно уділити Єлеопомазання та дати розрешення від гріхів⁴².

Кожна особа має свої особливості, розповідає о. Орест Демко, проте, більшість шукає, як з цим боротися. Священик не може забрати хвороби, але може дати людині підтримку. Сказати, якщо Бог дає їй випробування, то дасть і сили, щоб їх пережити. Важливо, щоб людина розуміла, що хвороба не є помстою Бога, але незанимає нам задумом. Якщо є ознаки відходу, потрібно бути поруч, закликати до уділення Святих Таїн. Основним завданням священика є молитва з упованням, надією та ствердженням: «нехай буде воля Твоя», допомогти людині прийняти, цю волю⁴³.

Отже, бачимо, що сповідь для осіб у стані важкої хвороби є місцем, де вони можуть вилити свої переживання. Важливо, таких осіб навчати словами Святого Письма про вічне життя. Сповідь переходить у постійний духовний провід. Важливо бути поряд з людиною, люди, інколи не розуміють чому Бог допустив цю хворобу. Священику, варто показати людині, що хвороба це не помста, Бог є з нею. Необхідно допомогти людині прийняти волю Божу. Також, потрібно бути дуже делікатним у словах, щоб людина не падала у ще більше пригнічення.

3.2.4. Сповідь осіб з депресією

Депресія вважається хворобою сучасності. Вона є однією з найпоширеніших причин розладів. Депресія може бути в будь-якої особи, не важливо віруюча ти

---

⁴¹ Див. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020, див. додаток 2, 81-84.

⁴² Див. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020, див. додаток 5, 91-92.

⁴³ Див. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020, див. додаток 4, 88-90.

людина чи ні. В такому стані, для людини не має жодного сенсу, їй нічого не цікаво, вона не вірить в себе. Часом, такі особи можуть прийти на сповідь, їм досить складно допомогти, інколи без сторонньої допомоги не обійтись. В осіб, які мають депресію, зустрічаються три негативні оціночні судження. Перше – оцінює негативно себе; друге – негативно дивиться на ситуацію навколо себе і третє – негативно бачить своє майбутнє⁴⁴.

о. Аліпій Федун говорить, що те, що ми називаємо зараз депресією, Святи Отці називали гріхом унінія. Отець наводить слова Івана Ліствичника (бл. 6 – 7 ст.): «Людина, яка є в унінії, то вона зневірилась в Боже милосердя». Дане визначення, частково класифікує депресію, в стані, коли людина нічого не хоче, pojawiaються думки про самогубство. Наприклад, коли людина має терпіння, вона не бачить в них сенсу. Священик має допомогти їй побачити, що в кожному терпінні є сенс, що терпіння Ісуса Христа, також мали сенс. Хоча в людини, може бути відсутнє фізичне страждання, але в неї присутній, цей психологічний біль, який також заважає нормально функціонувати. Багато залежить від того в якому стані особа. Якщо просто є тимчасові труднощі, це одне, але якщо в особи є безсонні ночі, не здатна, щось робити і це триває більше двох тижнів, тоді потрібно порадити звернутися до психолога. Від священика вимагається: вислухати, підтримати та зрозуміти таку людину. Також, не шукати причини депресії в її гріхах⁴⁵.

Зі слів о. Ігоря Хомічака, важливо розуміти, що депресія є хворобою. Людині дуже складно з нею боротися, виникають думки про самогубство. Важливо розуміти, що просто сказати «моліться», не вирішить проблеми, оскільки в такому стані, людина на це нездатна. Варто розуміти, що священик не всесильний, тому коли приходиться така особа, краще скеровувати її до кваліфікованого психолога чи психіатра. Священик, може хіба підтримати таку людину на дусі та сказати, що з такого стану вийти можливо. Також, отець рекомендує, що можна запропонувати тій людині свою молитовну підтримку⁴⁶.

---

⁴⁴ Див. Шпаковскі. *Сповідання людей в особливо складних життєвих ситуаціях*, 510.

⁴⁵ Див. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020, див. додаток 1, 76-80.

⁴⁶ Див. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020, див. додаток 3, 85-87.

Стосовно сповіді осіб з депресією, о. Зеновій Хоркавий зазначає, що священник в першу чергу має зрозуміти де закінчується його компетенція. Дуже важливо, щоб священник не нашкодив такій особі, варто її духовно підтримати. Зі свого душпастирського досвіду, отець розказує, що відправляє таких осіб в різні спільноти. Оскільки, перебування в спільноті часом лікує. Часто, депресії виникають від втрати, безробіття, страху самотності. Ті люди, які дуже багато працюють, також можуть легко потрапити в депресію. Зазвичай отець рекомендує їм змінити атмосферу, поїхати відпочити, знайти хобі, зайнятися спортом. Таким людям, часто потрібна розмова, як казав апостол Павло: «укріпляти їх у вірі»⁴⁷.

о. Ігор Грет зауважує, що часто, сповіді в такому випадку, може бути недостатньо. Потрібно декілька зустрічей з такою особою, щоб допомогти їй вийти з цього стану, інколи, навіть курс лікування у психолога⁴⁸.

В депресії людина не бачить сенсу в житті, говорить о. Орест Демко. Сповідник, власне має показати ті сенси життя. Часто, в таких осіб виникає питання, для чого мені жити праведно? Потрібно показати важливість цього сенсу, це є складний і тривалий процес. Потрібно усвідомлювати, що священник не може вирішити усього на сповіді. Варто, також направляти особу до психолога. Має бути тісна співпраця священника із психологом, щоб допомогти людині⁴⁹.

Отже, можна дійти висновку, що сповідь осіб з депресією вимагає багато часу. Потрібно розуміти, що депресія це хвороба і часто необхідно залучати до співпраці психолога чи психотерапевта. Священник, може хіба підтримати людину у такому стані. Інколи, таким особам варто порадити змінити вид діяльності або знайти те, що буде урізноманітнювати їхнє життя. Зі свого боку, сповідник може допомогти людині віднаходити втрачені сенси у її житті.

Підсумовуючи даний розділ, можна зазначити наступне, що таїнство Сповіді в УГКЦ, часто поєднується з духовною розмовою. Зі слів отців, духовне

---

⁴⁷ Див. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020, див. додаток 2, 81-84.

⁴⁸ Див. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020, див. додаток 5, 91-92.

⁴⁹ Див. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020, див. додаток 4, 88-90.

наставництво розвинуте досить слабо, тому сповідь стає чи не єдиною нагодою зустрітись з особою приватно. Людям, також простіше відкритися священику на сповіді, оскільки виявляють довіру, що їхні слова не буде розголошено і священик їх вислухає. Також слід зазначити, що у складних ситуаціях, сповідники не відкидають залучення спеціаліста, щодо вирішення проблеми людини, як наприклад боротьба з депресією чи схильністю до гомосексуалізму. Зазвичай, думки отців збігаються, проте отці мають дещо різні погляди на подолання тієї чи іншої проблеми.

Стосовно духовного наставництва, спільною думкою є те, що сповідь, замало зводиться до визнання гріхів, проте о. Ігор Грет, все вважає, що сповідь має мати коротку науку, але без елементів духовного наставництва.

Щодо осіб з нетрадиційною орієнтацією, думка всіх сходиться на тому, що не можна одразу засуджувати, таких осіб, тут отці зазначають про залучення психолога. У підході до сповіді чоловіків та жінок, всі отці говорять про те, що чоловік є раціональним, а жінка емоційною.

У сповіді людей зі скрупулами, кожен з отців має свій підхід на вирішення даної проблеми. о. Аліпій Федун говорить про можливість дискусії, щодо розуміння гріха. о. Ігор Хомічак зазначає, що на практиці в таких осіб можуть бути проблеми з молитвою, священик має допомогти змінювати своє ставлення до неї. о. Зеновій Хоркавий у своїй практиці, вказує, що таких осіб варто залучати до участі в спільноті при храмі. о. Ігор Грет говорить, що священик має бути лаконічним, а сама особа має називати лише гріхи. о. Орест Демко зауважує, що потрібно пояснювати таким особам природу гріха, його походження.

Стосовно сповіді молодих осіб, отці зазначають, що їх потрібно слухати, давати чітко аргументовані відповіді на їхні запитання. Вони чи не найбільше схильні до духовного наставництва в сповіді. о. Зеновій Хоркавий, зауважує, що доречно давати для них нестандартну покуту, вона має бути пов'язана з якоюсь діяльністю.

Сповідуючи осіб, що вчинили аборт, деякі отці рекомендують направляти їх до місії «Рахиль». о. Ігор Хомічак зазначає, що можна з боку священика

запропонувати спільну молитву, показавши цим свою підтримку. Можна порадити вступити до спільноти жінок, які вчинили аборт. о. Зеновій Хоркавий, зазначає, що сповідь не має бути надто короткою. Як покуту, можна дати діла милосердя для сиріт. о. Ігор Грет зазначає про можливість залучення психолога.

Щодо важкохворих осіб, отці зазначають, що потрібно підтримати таких осіб. Сповідь має продовжитись у постійний духовний провід, зазначає о. Зеновій Хоркавий. Священик має допомогти прийняти людині цю хворобу, як нагоду до переміни себе або належного підготування своїх близьких до свого відходу.

У сповіді осіб з депресією, отці рекомендують залучення психолога, оскільки депресія це хвороба. Таку особу варто підтримати, о. Зеновій Хоркавий зауважує, що таким особам можна радити змінити вид діяльності чи просто поїхати відпочити. Священик має розуміти де закінчується його компетенція у сповіді, таких осіб.

ВИСНОВОК

В даному магістерському дослідженні було розкрито тему духовного наставництва у Сповіді. Праця дала змогу показати, що попри відмінність у предметній складовій, ці два служіння можуть поєднуватись. Однак варто зазначити, що це можливе лише за згоди та бажання пенітента. Зокрема досліджуючи практику Сповіді в Українській Греко-Католицькій Церкві ми побачили, що Сповідь є доброю нагодою для здійснення духовного проводу особи. Оскільки в Сповіді, людині простіше відкрити свої труднощі та переживання. А також через те, що практика духовного наставництва в УГКЦ для мирян не є надто популяризована.

Дана магістерська праця була поділена на три розділи. У першому розділі було представлено богословсько-історичний розвиток таїнства Сповіді та канонічне законодавство УГКЦ. За допомогою дослідження було встановлено, що передумови встановлення таїнства Сповіді прослідковуються, ще в Старому Завіті. Зокрема, про це свідчать уривки, які показують практику здійснення ритуальних обрядів чи жертвоприношень за вчинений гріх. Також ми бачимо, що були певні покайні дії, які засвідчували розкаяння за провину. У пророків ми бачимо зміщення акценту із зовнішніх дій на перемену серця. У Новому Завіті відбулося продовження даної тенденції в особі Івана Хрестителя, який приготував дорогу для Христа. Ісус Христос не згадує про зовнішній обряд покайня. Основний акцент у проповіді Христа ставиться на переміні серця, а також шуканні Царства Божого. У події Зіслання Святого Духа на апостолів, Христос передає владу прощати гріхи апостолам. В книзі Діянь, говориться про зовнішнє виявлення гріхів, але як саме воно виглядало ми не знаємо.

Щодо історичного контексту, варто наголосити на тому, що Сповідь пройшла довгий шлях реформування. Аналізуючи весь матеріал, щодо історичного формування можна узагальнити, що Сповідь перейшла процес від зовнішнього вияву гріхів в якій акцент ставився на юридичному підході до приватного визнання гріхів перед єпископом чи священником, де основним

акцентом виступає терапевтичний підхід, а юридичний його доповнює. Варто зазначити, що саме на Сході зберігався терапевтичний підхід. У 6 ст., ми побачили перехід на Заході від публічної до приватної Сповіді. Ще одним важливим моментом, стало поширення сповіді, як щирої бесіди, завдяки єзуїтам у 15 – 16 ст.

Досліджуючи питання, які стосуються таїнства Сповіді в *Кодексі Канонів Східних Церков* можна наголосити, що священник розглядається в першу чергу, як лікар, а не суддя. Аналіз та синтез канонів дає змогу побачити, яким чином має відбуватися Сповідь. Та як діяти в різних ситуаціях, щоб уникнути зловживань в таїнстві Сповіді. Головно слід зазначити, що канони захищають вияв гріхів – таємницею сповіді.

У другому розділі, цієї магістерської праці було встановлено, що у Святому Письмі є незначна кількість текстів, які б у чіткий спосіб говорили про духовне наставництво. Однак у ході аналізу, на прикладі пророка Іллі ми можемо стверджувати, що певні прояви наставництва все ж існували в Старому Завіті. До наставників, можна віднести пророків та суддів, однак це не є надто виражено. У Новому Завіті наставником ми можемо назвати Христа, який повчав учнів та всіх охочих, давав поради. Ісус настановив Савла, але зробив це через руки Ананії. Також, можна наголосити, що наставництво було важливим аспектом у духовному зрості.

Щодо аналізу та синтезу історичного контексту формування духовного наставництва. Можна сказати, що воно не переходило такі зміни, як Сповідь. У дослідженні було представлено, що духовне наставництво зародилося на Сході швидше, ніж на Заході. Також важливо підкреслити, що більшість Західних Отців на початку розвивали своє бачення духовного наставництва, беручи за основу досвід, який вони здобули на Сході. На слов'янських землях, духовне наставництво, починаючи з 11 ст., започаткувалось із заснуванням монастирів, а розвинулось більш активно близько 15 ст. Важливим моментом є те, що першочергово наставництво практикувалось в монастирях, вже згодом воно почало застосовуватись до мирян. На слов'янських землях, щодо поширення

духовного наставництва серед мирян, вагомий вклад зробив Паїсій Величковський. В період після Тридентського собору, духовне наставництво почали звершувати священики. Також бачимо, що в Документах II Ватиканського Собору наголошується, що духовний керівник має формуватися в трьох аспектах: *інтелектуальному*, *духовному* та *пастирському*.

Аналізуючи поняття духовного наставництва можемо зазначити, що перші, хто ним послуговувалися були духовні особи. У дослідженні було встановлено, що Католицька Церква розглядає духовне наставництво, як добровільне рішення. У вченні Святих Отців, духовне наставництво включає в себе два важливі елементи: відкривання думок та «ласка слова». Також, духовний отець має бути відкритим на іншу особу, він має володіти здатністю слухати та приймати. Духовний керівник має відзначатися відповідальністю, розсудливістю та второпністю.

У ході аналізу духовного наставництва в Сповіді, на основі отриманої інформації, можна виділити, що духовне наставництво тісно пов'язується із сповіддю в практиці Православної Церкви. Зокрема в Грецькій Православній Церкві, дана практика використовується для духовного вдосконалення та успішному подоланні пристрастей. Стосовно канонічного регулювання Сповіді в УГКЦ, а саме в *ККСЦ*, також зауважується, що священик є, як духовний батько, який повинен давати відповідні поради. У Катехизмі УГКЦ зазначається, що духовне наставництво в парафіяльному житті зазвичай здійснюється в таїнстві Сповіді. Аналізуючи апостольську адгортацію *Reconciliation and Penance*, Папа зауважує, що в контексті тематики примирення, через свою індивідуальність таїнство Покаяння може поєднуватися з духовним наставництвом.

У третьому розділі цього дослідження, було представлено сучасний спосіб здійснення таїнства Покаяння в УГКЦ та можливість його поєднання з духовним наставництвом. Методом інтерв'ювання було досліджено морально-пасторальні проблеми, які можуть виникати під час здійснення Сповіді. Узагальнивши всі інтерв'ю, можна ствердити, що духовне наставництво широко застосовується в таїнстві Сповіді. Однак, наші респонденти підкреслюють, що це має відбуватися

за добровільною згодою самого пенітента. Зі слів опитуваних випливає, що в наш час просто вислухати гріхи та дати розрешення буде замало. В особливий спосіб молоді особи прагнуть, цього живого спілкування із священником в таїнстві Сповіді. Потрібно розуміти, що духовне наставництво має відбуватися в площині гріхів та духовного життя людини. Водночас, важливо вказати, що духовне наставництво є відповіддю на потреби людини з якими вона звертається до сповідника. До таїнства Сповіді, можуть приходити особи, які відчують глибокодуховні переживання, це може бути наслідком: вчинення абортів, відчуття гомосексуальних схильностей, перебування у депресії, скрупульозність і т. д.. Якщо сповідник буде закритий на таких осіб, для них це може означати, що Церква їх відкидає, в підсумку вони можуть взагалі відійти від неї. Для добра вірних, священник має бути тим, хто завжди буде готовий протягнути руку допомоги іншому, не зважаючи на особу.

В процесі написання магістерської роботи, була досягнена мета дослідження та вирішені усі її завдання. Було представлено богословсько-історичний контекст таїнства Сповіді та його поступовий перехід з публічної форми здійснення на індивідуальний, на Сході та Заході, а також канонічний аспект, який регулює здійснення даного таїнства. Було досліджено біблійне підґрунтя духовного наставництва та його історичний розвиток на Сході та Заході. Як відбувся перехід даної практики з монастирів до застосування її у житті мирян. Також, було висвітлено документи, які говорять про можливість поєднання Сповіді та духовного наставництва. Для практичного погляду на проблему, було здійснено аналіз сучасних пасторальних практик методом інтерв'ювання.

Оскільки, окрім теоретичної літератури, дослідження, також базувалося на живому досвіді. Тому дана праця, може послужити майбутнім душпастирям у здійсненні таїнства Покаяння. У даній праці, сповідник може знайти відповіді на деякі морально-пасторальні питання, які можуть виникати під час Сповіді. Особливо гостро, дані проблеми можуть поставати в наш час, коли все швидко

змінюється, людське життя знецінюється, проблема самотності набирає дедалі більших масштабів.

Складність даної праці полягала у незначній кількості літератури, яка стосувалася теми дослідження. Основна література, яка стосувалася духовного наставництва була доступна лише іноземними мовами. Також складно було отримати інтерв'ю по даній тематиці.

Отже, можна ствердити, що дана праця може виявитись не вичерпним дослідженням, проте вона може слугувати добрим підґрунтям для детальнішого дослідження даної тематики.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Витяг з інтерв'ю з о. Аліпiєм Федунoм

1. Скільки років Ви є священником та де Ви виконуєте своє служіння?

Мене звати Аліпій Федун. Я ієромонах студійського уставу (МСУ). Ієрейські рукоположення отримав у 2002 році – 18 років я є священником. Початок мого служіння проходив в Італії, потім в Дрогобичі в семінарії, тоді, здебільшого, у Свято - Успенській Унівській лаврі. Зараз я виконую служіння настоятеля монастиря св. Йосифа у Львові, при храмі святого Архистратига Михаїла.

2. Як ви вважаєте, чи сповідь є лише моментом визнанням гріхів, чи також повинна включати елементи духовного наставництва?

Звичайно, я дивлюся тепер вже зі свого досвіду, як людина приходить, яку вона має потребу. Першим важливим елементом є вислухати людину – що вона скаже, як вона це говорить, бо це важливо, як людина це представляє. Також важливим є стан людини. Оскільки, деякі люди приходять просто посповідатися, бо вони це регулярно роблять. Ну і вони потребують прощення гріхів, мають якусь свою певну боротьбу. В цей самий момент дивишся яке їм дати підсилення, підбадьорення, сказати людині, що вона на добрій дорозі. Чи, наприклад, сказати людині, що на ці речі я б подивився з такого чи з іншого боку. Інколи люди приходять до сповіді, навіть більше за порадою, мають таку виражену потребу, навіть більшу ніж визнання своїх гріхів. Отже, один момент – коли людина потребує просто розрешення. Натомість другий, коли людина потребує поради. Тоді вже стараєшся дати їй настанову. Тому мені здається, що тут духовне провідництво чи наставництво, може бути застосоване в контексті праці. Це залежить від потреби пенітента. Інколи, є такі особи, що до тебе постійно приходять і їх легше сповідати, бо ти вже знаєш їх життєву потребу, їхню дорогу. Тоді, вже власне і сповідь стає духовним проводом – ти їх провадиш.

3. Як поводитися при сповіді осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією?

Ну найперше священник має керуватися здоровою Церковною наукою, щодо цього явища, розуміти що таке є. І та людина що приходить, їй є складно. Залежить на якій стадії є ця людина, чи вона це тільки відкриває в собі, чи можливо вже практикує це, живе цим. Тут також є різні ситуації. Це також необхідно вислухати і зрозуміти, як вона сама сприймає це. Наприклад, чи ця людина сама сприймає це як норму і надалі хоче так жити, чи розуміє, що щось їй гнобить. Думаю, перший принцип – слухання. Зрозуміти в якій ситуації є ця

особа. Ну і тоді виходити з того, що підказує нам Церква. Добре коли особа усвідомлює, що потяг, який вона відчуває, не є природнім. Така людина за нього не відповідальна, це не є її вина. Можливо, причиною такого потягу десь є генетика цієї особи, що є неприроднім. Власне на це важливо вказати, що це є неприроднім і тобі потрібно над цим працювати, опанувати. Наприклад, чоловік має природній потяг до жінки, але він не виявляє пожадливі до кожної зустрічної особи жіночої статі. Таким чином, слід пояснити здорову площину, щоб допомогти зрозуміти людині, що вона сама не є гріхом, що вона є людиною, Божим Образом. Гріховною є її поведінка, потяг, який потрібно опанувати. Бо як вибере ту дорогу, то буде терпіти, гинути у грісі. Свобідна воля людини дозволяє обирати. А якщо людина вже загрузла в цьому, то їй необхідно порадити пройти психологічну терапію.

4. Назвіть деякі особливості сповідання чоловіків та жінок?

В психології ці відмінності є чітко виражені. Навіть природньо, чоловік і жінка є іншими. Тому, ми по різному сповідаємося. Практика показує, що чоловіки є більше точні, менш емоційні, натомість жінки є дуже емоційними. Вони деколи хочуть поплакати, виговоритися, після цього їм легше. Важливим є людину спрямовувати в контексті, наприклад Десяти Заповідей. Іншою є сповідь одруженого і неодруженого чоловіка, який є в сім'ї та має обов'язки відносно неї. Відповідно, сповідь має проходити крізь призму його дружини, дітей, близького оточення. Жінка, так само, відносно дітей, чоловіка, місця праці. Головною на сповіді є підтримка. Добре що прийшла! Значить людина хоче отримати прощення своїх гріхів. Це дуже добре. Хоче отримати якусь підтримку. Тому, найбільшою особливістю сповіді жінок є емоційність, а чоловіків - раціональність. Але Заповіді Божі залишаються однаковими для всіх.

5. Якою на Ваш погляд має бути духовна терапія для матері, яка вчинила аборт? (у подружжі чи поза ним).

Це є досить важкою матерією. Звичайно добре, що жінка приходить, і каже це на сповіді. В таких моментах і жінці важко, і сповідникові. Бо це є гріх. Але це потрібно розділити з цією людиною і віддати в руки Божого Милосердя. Бо жінка терпить від сподіяног. Інколи, вона може це усвідомлювати, а інколи навіть і заперечувати це, але сповідається. Навіть, якщо вона цього не показує, вона десь внутрішньо переживає це. Бо аборт є перекресленням природи матері, того, що в жінці закладене Богом. Звичайно, якщо це в подружжі, то тут необхідно спитати і за чоловіка. Переважно, якщо жінка робить аборт, то і чоловік бере в цьому участь, деколи навіть її до цього спонукає. Але чоловік сам не хоче цього визнавати, хоча він може бути рушієм цього. Оскільки, жінка слабша, то вона слухає,

що чоловік скаже, що чоловік не хоче дитини, заперечує різко, конкретно. Тоді їй є важко встояти під таким тиском. Якщо поза подружжям, також важливо, як вона цю дитину зачала, невідомо з яким чоловіком. Чи вона знає хто батько тієї дитини. Я думаю, що в обох випадках, потрібно з одного боку, щоби вона зрозуміла та усвідомила, що це є помилка, але з іншого боку, щоб вона не впала в пригноблення. Бо жінка і так є пригноблена тим всім. Ось і головне, щоб вона надалі цього не робила. Це вже наступний крок. Бо перший є той, щоб жінка примирилася через сповідь з Богом. Примирилася також зі собою. Оскільки, від цього вона буде страждати. І важливо, щоб вона примирилася з тією дитиною. Гарною є практика, яку запровадив отець Річард – місія «Рахиль», в якій власне працюють з такими жінками які вчинили аборт. Наприклад, якщо б я знав, що є якісь такі реколекції, то я би одразу порадив такій жінці пройти ці реколекції. Вони там цю дитину, яку жінка вбила, (можливо не варто їй так різко це казати) але деколи доходить до того, що жінка заперечує це, що вона це зробила, бо психологічно не може стерпіти. Але там вона цю дитину приймає, там надають їй ім'я, бо та дитина в Бозі жива (тут отець більше розповідає про місію «Рахиль»). Якщо таких реколекцій немає, то варто допомогти цій людині духовно пережити цю втрату, прийняти дитину, себе. Це нелегка праця.

6. Сповідь людей, які перебувають у стані важкої хвороби?

Тут також є своя специфіка. Думаю, така особа сама усвідомлює або можливо вже чекає смерті. Її потрібно потішити, знову ж таки вислухати на якому вона етапі: приймає це чи не приймає. Може не приймати, заперечувати. На основі цього може розвинути депресія, якщо ні, тоді зазвичай відчуває пригнічення. Тут потрібно розраджувати особу біблійними словами, заохочувати, дивитися, як вона реагує на ваші слова. Так, як Господь нам каже про вічне життя. Звичайно, це потрібно делікатно робити, до кожної людини має бути індивідуальний підхід. Як її вислухати, старатися підібрати слова, які їй на даній хвилині будуть необхідні, щоб вони стали тим етапом, кроком далі. І так йти крок за кроком, супроводити людину. Лікарі навчаються супроводити вмираючих, в наш час є хоспісна медицина, коли всі розуміють, що людині вже нічим не можна допомогти, провадять її до кінця. Тут духівнику потрібно розуміти, що можливо провадиш людину в її останні дні життя. Люди по різному сприймають новину про можливість швидкої смерті, з'являються страхи. Одним з найосновніших є страх смерті. Він є досить великим страхом, який є властивим кожній людині. В даному питанні потрібно розуміти, що вона десь в глибині своєї душі переживає цей страх смерті, укріпляти її довір'я до Бога, віру у вічне життя.

7. Сповідь осіб, які перебувають у стані депресії чи гріху унінія?

Святі Отці, коли казали про унінія, ще не мали тих термінів, які ми використовуємо зараз. Зокрема Іван Ліствичник казав, що: «Людина, яка є в унінії, то вона зневірилась в Боже милосердя». Це свого роду, класифікує так само депресію, людина перебуває в стані, коли їй нічого не хочеться. Людина вже не хоче жити, різні думки про самогубство і т. д.. Людина не бачить сенсу і їй потрібно допомогти, щоб вона побачила сенс в своєму терпінні, які в неї є. В кожному терпінні є закладений певний сенс. Ісус Христос, який терпів, Його страждання, також мали сенс – спасіння світу. Може не має цього фізичного терпіння, як при важкій хворобі, але особа має цей психологічний біль, який переживає та заважає їй нормально жити. Потрібно дати їй зрозуміти, що цей біль є для її росту, показати їй це з позитивної точки зору. Також, можна порадити певну психологічну терапію. Водночас, багато залежить від того в якому стані перебуває людина. Якщо, наприклад вона нормально функціонує та живе, але деколи має, якісь певні труднощі, це є одне. Але, коли це переходить в якісь більші стани, коли вона, наприклад має безсонні ночі, нічого не може робити, спить вдень, ще якісь речі і якщо такий стан, вже є більше двох тижнів, то їй варто порадити звернутися до психолога. В сповіді її потрібно підтримати та не шукати одразу причини в її гріхах, що це є від її гріхів. Дуже часто людина сама може шукати пояснення, в так званих родових гріхах. В такій ситуації варто заспокоїти людину. Зазвичай людина може не мати важких гріхів, але перебувати в стані депресії. Такий стан впливає більше з того страху, що людина має якісь невідповідності. Основне підтримати таку особу, вислухати, зрозуміти її стан і тоді допомогти зрозуміти цей сенс терпіння, що він не постійний, що він проміне. Щоб вона зрозуміла, що з нею діється, поглибила своє духовне життя.

8. Сповідь пенітента зі скрупульозністю, особливості, як потрібно діяти, які помилки можна вчинити під час сповідання таких осіб?

Людина приходить до сповіді і вона визнає всі дрібнички, оскільки вважає їх чимось великим, сумнівається чи вона добре відбула сповідь, чи їй потрібно ще раз визнати гріхи. В такій ситуації потрібно заспокоювати її, казати, що вона все сказала добре. Дати зрозуміти, що Господь Бог не є бухгалтером, який має все записано і чекає, щоб кожну графу заповнити. Тут не про те йдеться, потрібно дати усвідомити людині, що вона є перед лицем Божим, Доброго Батька, щоб вона спокійно визнала свої гріхи. Така людина є досить складна, сповідникові також потрібно мати велике терпіння, оскільки такі люди можуть сповідатися тривалий період часу, часто прибігати до сповіді. Для такої людини, також має бути певна терапія, розуміти її, що вона є така скрупулянтна, що в неї є ці проблеми. Інколи, можна з нею подискутувати, допомогти показати, що гріх є, але, щоб

вона могла його розмежовувати там де його нема. Радити такій людині, щоб вона так часто не приходила до сповіді. Варто усвідомлювати, що вона відчуває внутрішній тиск, тому вона біжить до сповіді, пояснювати їй, робити її здоровою своєю мовою. Самому мати здоровий підхід і людина в сповіді сама буде набиратися, цього здорового підходу. Щоб сповідник сам не акцентував уваги на дрібничках, оскільки тоді ми самі підемо за її логікою. Людина має відчутти через сповідника Божу любов, що Господь її приймає, любить її такою, якою вона є, бажає їй добра. Потрібно намагатися, щоб людина відчувала на психологічному рівні спокій.

9. Особливості сповіді молодих осіб?

Зазвичай молодим особам варто сказати коротку науку. Оскільки вони очікують цих напрямних, бо вони ще формуються. Коли особа формується вона потребує своєї дороги, вказати на неї. Але потрібно робити це не нав'язливо, вказати на її свободу, що вона є вільна людина. Але вона є відповідальна за себе. Так як в Старому Завіті, Мойсей стояв на порозі входу до обіцяної Землі і він сказав до своїх одноплемінників: «що з одного боку, якщо будете виконувати Божий Закон, буде вам добре, будете порушувати, будуть проблеми, терпіння (Втор 28)». Вказати їй на той Божий Закон, як світильник, як дорогу добра, світла, якою вони можуть піти. В школі, коли я вчився, був один автор, який написав: бережи так плаття, одяг свій, поки він новий, а свою честь за молоду. Тобто, вказувати на ту чеснотливість, щоб людина берегла та цінувала, цей зв'язок з Богом. Оскільки цей зв'язок, завжди виведе тебе на добру дорогу. Допомогти людині розвинути це бажання, йти по цій дорозі. Показати позитивний приклад, цієї Божої дороги, можна через доброго сповідника чи кого вона знає: своїх батьків, священників, духовних людей, щоб бачила цей приклад і йшла за ним.

Витяг з інтерв'ю з о. Зеновієм Хоркавим**1. Скільки років Ви є священником та де Ви виконуєте своє служіння?**

о. Зеновій Хоркавий 28 років священства. 7 р. здійснював служіння в с. Березина, біля Миколаєва. Паралельно служив 7 р. в тюрмі, де був капеланом. Був духівником УМХ в Роздолі, засновником і духівником пласту в м. Миколаєві. У Львові здійснюю служіння вже 21 р. в Храмі Пресвятої Богородиці Володарки України. Був 2 р. духівником в семінарії приблизно в 1994-1996 рр. Працював у Львівській курії – головою персоналу 6 р. Разом з п. Юрієм Підлісним засновував комісію у справах мирян. Два рази виконував служіння декана Личаківського деканату.

2. Як ви вважаєте чи сповідь є лише визнанням гріхів чи сповідь має мати елементи духовного наставництва?

Бачите, тут все залежить від людини, з якої настановою вона йде. Якщо людина хоче, щоб священник дав їй такі настанови, тоді він мусить це зробити, оскільки людина не відчує, що вона добре відбула сповідь. Священник має відчуту ту людину, яка йде до сповіді, який її духовний стан чи вона сповідається кожний місяць, чи вона річник. Що вона хоче одержати від Господа в першу чергу і що священник, як «слухавка Господа». Взагалі, коли людина вклякає до сповіді, навіть, якби нічого не сказала, то Бог вже їй прощає. Так, владика Теодор Мартинюк збирав всіх нас священників і сказав: «Дорогі отці, перестаньте людей чіпати, ритися в їхні гріхах, того не потрібно. Ви слухайте, сидіть, вже якщо людина має намір йти до сповіді Господь їй вже пробачив». І така моя думка, що це є найправильніше, оскільки ми можемо людину відкинути, образити, коли починаємо всяке випитувати, це є неправильно.

3. Як поводитися при сповіді осіб з нетрадиційною орієнтацією?

Якщо б до мене хтось підійшов, навіть не знаю, як би це мало бути. Але я б слідкував чи та людина цим вихваляється, що вона хоче в Господа, якщо вона нетрадиційної орієнтації. Їй потрібно допомогти дати з цим якимось раду. Але може бути, що хтось буде йти провокувати священника. Не знати з яким наміром людина йде чи вона хоче, щоб священник допоміг, чи вона каже все я вже кінчена. Я вважаю, що все залежить від людини, що вона хоче отримати, чи вона хоче вже з цим закінчити, перегорнути сторінку, отримати пораду від священника. Але такий шанс потрібно давати людині завжди.

4. Особливості сповідання чоловіків та жінок?

Бачите, жінки дуже емоційні і вони починають все що на світі, священнику не дадуть навіть слова сказати. А чоловіки, їх потрібно весь час витягувати, може вклякнути і мовчати. Але

бачите, навіть таке мовчання, воно може бути дуже щире. І неодноразово священику потрібно щось запитати. Я дуже просто питаю, 10 Божих Заповідей, деколи 6 Церковних Заповідей. Кажу, давайте перейдемо всі заповіді і ми собі з людиною всі перейдемо, без ніяких зупинок, так в загальному. Кажу зазвичай, «може» ви зробили це. Оскільки це є дуже делікатна справа, переходимо це все і в кінці покута. А в жінок є така біда, що вони дуже часто ходять до сповіді і часто з тими самими гріхами, навіть по два-три тижні. Вони дуже вразливі, чутливі. Потрібно, коли є такі жінки, з Братства Апостольства молитви чи інші, треба їх виховувати, оскільки вони вже є досвідченні в молитві. Їх потрібно навчити, коли є невеликі гріхи, щоб сама збуджувала жаль за ці гріхи, оскільки він сам змиває ці гріхи і саме Причастя. Не обов'язково вже бігти до священика, коли я щось забула чи інше. Чоловік завжди через розум аналізує свої вчинки, а жінка через серце. Жінка щось скаже, а потім думає, що вона сказала і не раз їй не добре. Чоловік все подумає, а потім скаже.

5. Якою на Ваш погляд має бути духовна терапія для матері, яка вчинила аборт? (у подружжі чи поза подружжям).

Ну якщо не вийшла заміж то ми маємо попереджувати, що через цей аборт вона вже може не мати дітей, що це є дуже ризиковано. В будь-якому випадку необхідно застерегти від наступних таких поступків. Бо часто буває, що навіть жінки хваляться, я три аборти зробила, я чотири, а я п'ять, я що дурна народжувати, він до мене п'яний заліз тощо. І духовна терапія потрібна така, щоб людина збудила в собі жаль, бо це дуже великий гріх є. І навіть владику Ігор так радив таку давати покути щоб час від часу в сиротинець відвести щось дитині, одержі цукерки. Такі покути давати, щоби людина могла цей гріх усвідомити, щоб не радила його іншим, своїм колежанками, бо ми знаємо що часто в жінок після абортів є нервові зриви, воно потім їх ціле життя б'є. І навіть вже наступні діти які родяться вони вже такі постабортивні. Цей синдром вносить свій відбиток на цих дітей. Так само в терапії важливо визначити хто жінці радив цей аборт, чи є вина чоловіка, бо винні в аборті часто є чоловік, жінка, мама, лікар, медсестра – ціле коло. Ми часто звинувачуємо лиш жінку, а часто чоловік заставляє. Часто і чоловіки є неготовими бути батьками – лиш би погуляти. Інколи бувають тиски збоку чоловіка на жінку, навіть примусово відвозять до лікарень – не усвідомлюють що та дівчина вже ніколи в житті може і не мати дітей, або навіть і померти. Це все дуже складно і це треба вивчити ситуації. Воднораз не можна цю людину сповідати 2-3 хвилини і пішла. Потрібно усвідомити, проаналізувати. Дати якусь відповідну покуту, навіть важчу. Можна і заохотити до розмови після сповіді. Заохотити піти на такі курси спеціальні. Часто аборти роблять жінки і в тих парафіях де священики не готують до шлюбу. Воно стається поспішно. Ніхто їх

цього не вчив, може бути і вина священника що не приготував. Ми навіть коли відправляємо на навчання на дошлюбні науки до Церкви Юра. Чи там їм говорили про аборт, про контрацептивні та абортивні засоби, коли заповнюємо протокол. Мало хто і говорить позаматкову вагітність де є загроза смерті матері і дитини і церква дозволяє. Добре, коли такі матері йдуть на пораду до священника чи сестер, вони можуть і застерегти це робити. Має бути жива парафія, щоб людина відчувала довіру.

6. Сповідь людей, які перебувають у стані важкої хвороби?

Це вже не просто сповідь, це вже є супровід. Священик мусить таку людину супроводжувати до кінця її життя. Одного обряду Єлеопомазання мало. Священик має супроводжувати до самої смерті. Я такі випадки мав, людина з радістю відходила у вічність. Священик який себе дарує хворій людині, розуміє що він мусить бути поряд з нею, її родиною. Це особливо коли є онкологія. Такій людині дати надію на спасіння що є необхідно і дуже важливо. Я мав досвід і в туберкульозній лікарні коли люди були в агонії смерті. Найстрашніше є коли маленькі діти помирають. Тоді супровід необхідний і їхнім сім'ям, батькам головно. Часто батьки навіть бояться вже більше дітей мати після цього. Навіть коли зразу в роддомі помирають люди.

7. Сповідь осіб, які перебувають у стані депресії?

Ну бачите тут вже священник мусить знати що є в компетенції священника, а коли мусить людина йти до психолога. В нашому храмі ми маємо два психологи – сімейний, і залежних. Зараз це дуже актуальний синдром. Зараз час депресивний дуже, через технологію і все інше. Священику треба відчувати ту межу, скільки він може допомогти, а скільки потрібна допомога психолога чи психотерапевта чи психіатра. Важливо що священник в тому плані не нашкодів. Важливо що духовно підтримав. Я часто направляв людей з депресією в спільноти. А там добре, бо кожна ділиться своїм болем і воно лікує. Дехто потім дякував. Бо там закон, що ніхто не має винести цього на загальне. В загальному спільноти їх лікували. Іноді їхні дії є дитячі але вони лікують. Часто депресії від самотності страху, втрати, безробіття. Священику треба пробувати таких людей вивести з цього стану. Трудоголіки часто в депресії. Іноколи тре радити про зміну обстановки. Буває, що в стані дивацтва люди творять шедеври. Часто цим людям в депресії потрібна розмова. Укріпити братів у вірі казав апостол Павло. Тут тре бути поруч.

8. Сповідь пенітента зі скрупульозністю, особливості, як потрібно діяти, які помилки можна вчинити під час сповідання таких осіб?

Помилки коли сповідник потурає скруполянтам. Іноді тре бути строгим, щоб вивести її з цього. Дотримуватися чіткості і не залізати в дебри. Треба, щоб людина сповідалася 1 раз

в тиждень чи рідше. Я думаю що біда більша коли є скурпулянт священник. Людям можна допомогти і бажано навіть після сповіді з такою людиною поговорити, розрадити. Відправити на терапію – допомога в храмі спільнотах. Ці люди дуже відповідальні побожні моляться багато. Їх потрібно провадити постійно, бо вони дуже вразливі. З ними потрібно бути обережно, бо можуть навіть церкву залишити. На моїй парафії такі були ми їх лікуємо. Скурпулянтство буває в молодих людей часто і в педагогів музикантів науковців. Треба священнику звертати також увагу на те що людина читає.

9. Особливості сповіді молодих осіб?

Молоді особи, коли їх сповідаєш їм потрібно радити, священник має бути для них другом. Він не може бути тим, хто наказує, сварить, такою поведінкою він може їх відкинути на все життя від Церкви. Він мусить говорити, ці всі гріхи в тебе є по молодості. Ну наприклад мастурбація, вона буває, але вона перейде, нормально коли в ночі полюції є, коли людина каже, щось приснилось, з цього не потрібно робити проблеми, їй потрібно допомагати з того вийти. Радити, я би на твоєму місці зробив так, було би добре, щоб ти зробив так, порадити прочитати, якусь хорошу книжку, піти на курси. З ними потрібно бути порадником, другом і тоді в них не буде страху, упередження до священника. Ти йому хочеш допомогти, людина чує, що ти на його стороні, його розумієш. Часто в молодих осіб є проблеми з батьками. Батьки їх не розуміють, не хочуть їх відпускати, їм завжди здається, що їхні діти, ще маленькі, а вони вже дорослі, хочуть розмовляти з батьками, як дорослі. Батьки цього не розуміють і їх це ображає. Так само радити молодим особам, наприклад ти раз в році сповідаєшся, поспробуй собі по святах великих сповідатися, частіше. Сказати наприклад, що гріх це є сміття, що ти з тим сміттям ходиш цілий рік, викидай, є сповідь, викинув і вже чистий ходиш. Так само, не варто давати тяжкої покути, я зазвичай даю покуту просту. Потрібно їм давати цікаві покути, якусь благодійність, тоді їм цікаво, щоб не принижувати їх. Зараз молодь є така вразлива, їм не можна чогось такого накидати, потрібно бути дуже обережним і більше слухати, щоб вони говорили, не випитувати, не залазити їм в душу, оскільки виникає дуже сильний спротив. На цьому все.

Витяг з інтерв'ю з о. Ігорем Хомічаком**1. Скільки років Ви є священником та де Ви виконуєте своє служіння?**

Мене звати Ігор Хомічак. Ієрейське рукоположення отримав у 2017 році. Виконую служіння студентського капелана Львівського медичного університету ім. Данила Галицького, сотруди́ник Студентського храму Блаженного Священномученика Олексія Зарицького, душпастир у Храмі Пресвятої Трійці УГКЦ..

2. Як ви вважаєте чи сповідь є лише визнанням гріхів чи сповідь має мати елементи духовного наставництва?

Очевидно що має мати елементи духовного наставництва. Оскільки в Україні мало розвинена практика духовного проводу, то сповідь -чи не єдиний простір тет-а-тет зустрітись з людиною і торкнутись її зранень. Також сповідь передбачає духовну науку, яка не має бути надто довгою, а лише скеровує особу в русло де потрібно попрацювати над собою, зробити конкретні висновки і кроки.

3. Як поводитися при сповіді осіб з нетрадиційною орієнтацією?

Ну як мінімум не засуджувати і не чіпляти клейма "содомський грішник". Реакція священника не має мати зовнішніх ознак здивування, зберігати спокій, дати можливість виговоритись. Якщо дивитись на гомосексуальність як на психічне відхилення, то часто в анамнезі людини можна знайти зранення чи навіть насильство від особи протилежної статі, яке в майбутньому провокує відсутність гетеросексуального потягу. Тому то ще питання чи гомосексуальний потяг справді вроджений, чи це наслідок травми. Далі людині було б добре дати чітку усвідомлення, що яким би не був її потяг - Бог її любить і вона не є вигнанцем в Церкві. І потрібно в дуже фаховий спосіб роз'яснити в чому тут є гріх і спотворення Божого задуму щодо людської статевої. Що в Бога одним тілом стають чоловік і жінка. Звісно потрібно знати особу яка сповідається, її духовний рівень та бажання її примиритись з Богом, жити християнськими цінностями.

4. Особливості сповідання чоловіків та жінок?

Очевидно, що у чоловіків все по-іншому, тому що вони менш схильні виражати словесно свої емоції, почуття, зранення. У чоловіків сповідь більш чіткіша, хоча це не стосується всіх. У чоловіків жаль за гріхи не так виражена через зовнішні ознаки, якщо порівнювати з жінками. У жінок є такі гріхи (втрата дошлюбної чистоти, аборт) які торкають їх дуже глибоко і потребують тривалішої духовної та психологічної підтримки. Саме і це впливає на їх емоційний стан під час сповіді.

5. Якою на Ваш погляд має бути духовна терапія для матері, яка вчинила аборт? (у подружжі чи поза подружжям).

Ну найперше їй треба допомогти позбутись відчуття провини. Бо жінка після аборту схильна роками себе бичувати і від цього по-факту ніхто не виграє, бо дитину ніхто не воскресить. Також часто прострибують думки, що Бог мене після цього не любить і покарає. Ще було б добре візуалізувати втрачену дитину, дати їй ім'я. Далі жінка мала б прожити її втрату так само, наче б втратила живу народжену дитину. Також було б добре залучити до процесу проживання втрати і чоловіка, якщо він є. Також можна запропонувати їй спільну молитву, яка буде показувати що священник поруч і не має якогось упередженого ставлення до такої жінки. Можна також порекомендувати вступити до спільноти жінок які також зробили цей гріх і усвідомили його тяжкість та мають спільну молитву за вбитих дітей і молитву як покуту за гріх аборту.

6. Сповідь людей, які перебувають у стані важкої хвороби?

У стані важкої хвороби людина може провалюватись у відчай, звинувачувати Бога чи навіть відкидати Його, або навпаки - вимагати чуда і якщо його не стається, то розчаровуватись. У такому випадку було б добре її повертати до того, що дає людині хвороба, чи змінюється її стосунок з іншими людьми. Показати, що Бог супроводжує людину в цій хворобі і не знущається над нею. Священник може запропонувати уділяти хворій особі час до часу Таїнство Єлеопомазання, наголошуючи на тому що це Таїнство хворих. Не давати конкретних відповідей, що хвороба це кара за наші гріхи чи гріхи родичів. Не боятись сказати що не знаєте чому Бог допустив таку хворобу для особи яку сповідаєте. Можливо це шлях навернення чи духовного зцілення.

Добре було б сфокусувати людину на вдячності до тих хто поряд, запропонувати особі примиритись з тими з ким можливо були не до кінця добрі стосунки. Показати, що хвороба це не раптова смерть, і це добра нагода приготувати рідних до відходу і залагодити справи.

7. Сповідь осіб, які перебувають у стані депресії чи гріху унінія?

Депресія - це ХВОРОБА! І найстрашніше те, що людина здатна від відчаю вчинити самогубство. Тут добре було б ознайомитись з критеріями діагностики депресії. Якщо кілька з перелічених симптомів тривають понад 2 тижні, то обов'язково скерувати до психолога/психотерапевта чи психіатра. Дуже ймовірно, що людина буде потребувати медикаментозної допомоги. Головне не казати людині "моліться", бо вона не має на це сили в депресії. Священник - не супермен і не лікар, хворобу має лікувати відповідний фахівець, тому людину краще обережно скерувати і підтримати на дусі що з цього стану

можна вийти, але потребує її особистих зусиль. Можна запропонувати свою молитовну підтримку.

8. Сповідь пенітента зі скрупульозністю, особливості, як потрібно діяти, які помилки можна вчинити під час сповідання таких осіб?

Скрупулянт - це тривожна людина, яка має ознаки обсесивно-компульсивного розладу. Він схильний "стягнути" священника в своє болото, а там він не переможний. Для нього молитва не є молитвою як діалог з Богом, а спосіб знизити рівень тривоги чи завдяки магічному мисленню придумати умови, після яких йому має полегшати. Йому варто показати, що не кількістю молитов вимірюється стосунок з Богом. Можна на деякий час навіть заборонити молитися зовсім і потім поступово відновлювати молитву даючи свободу його рефлексії і рамку водночас. Наприклад: не молитись 2-3- тижні зовсім, а потім молитись 15 хв на день Св Письмом і роздумувати над уривком. Не більше і не менше - лише 15 хв. І коли скрупулянтність пройде, відпускати людину у вільне плавання. Або можна давати за покуту одну коротеньку молитву. Також під час сповіді старатись зробити так, щоб дана особа називала тільки гріхи. Важливо, уточнити коли останній раз особа сповідалась, і чи справді за цей час вчинила перелічені гріхи.

Важливо не йти на повідку в скрупулянта, а максимально вишибти його з математичної моделі сприйняття Бога.

9. Особливості сповіді молодих осіб?

Сповідь молодої особи має показати їй не Бога тирана чи деспота. Молоді люди мало сприймають неаргументовані поради чи заборони. Ні бо ні не працює. Саме тому молодій особі варто в сповіді максимально доступно розжувати чому церква каже саме так, а не інакше і яка в тому логіка. Також молода особа зазвичай в штики сприймає будь-які заборони чи обмеження. Тому добрим є взивати до особистої відповідальності, адже вона і так сама обиратиме що і як робити. Хай Бог буде для неї другом, а не бухгалтером, який фіксує помилки. Важливо, щоб особа вийшла не осудженою і прибитою, а відчула що попри свої недосконалісті і прогрішення її підтримують у духовному розвитку та готові допомогти.

Витяг з інтерв'ю з о. Орестом Демком**1. Скільки років Ви є священником та де Ви виконуєте своє служіння?**

Мене звати Орест Демко. Я є парохом у смт. Дашава на Львівщині – Стрийська єпархія. З 1996-2003 навчався у ЛДС Святого Духа. З 2003-2005 у Римі в Академії Альфонсіана. З 2005 по 2014 був спочатку префектом опісля віцеректором у ЛДС. Опісля 2,5 роки в УКУ був референтом ректора. З 2017 р. віце-ректор Єпархіального Інституту душпастирства подружжя та сім'ї в Стрийській Єпархії УГКЦ.

2. Як Ви вважаєте чи сповідь є лише визнанням гріхів чи сповідь має мати елементи духовного наставництва?

Я більш ніж переконаний, що сповідь не можна зводити лише до визнання гріхів. Сповідь є особливою, і вважаю, що якщо її вставити лише в рамки визнання гріхів, то вона була б дуже скупою. Тут потрібно допомогти людині усвідомити суть гріха, допомогти побачити зв'язки, які пов'язані з її гріхами. Вірю, якщо людина не буде мати глибшого розуміння суті гріха, а лише буде їх перераховувати, користі буде дуже мало, тому що людина залишається без мотивації до навернення та зміни свого життя.

3. Як поводитися при сповіді осіб з нетрадиційною орієнтацією?

Насамперед, необхідно бути обережним у висловлюваннях. Тут я б радив тісно триматися навчання, яке подає Церква. Священик в такому випадку має триматися тієї свідомості, що ми не приймаємо грішних вчинків – Церква перестерігає перед грішними вчинками, але сама людина має право на розмову і сповідь. Тут дуже важливо є священику втриматися від будь-якого упередження, бо ми можемо мати несприйняття вчинків, які є моральним розладом, але щоб наше несприйняття вчинків не було апліковане на ту особу, яка прийшла, бо можливо ця людина хоче щиро покаятися і навернутися. Поводитися в дусі навчання Церкви – ми знаємо, що схильність не є приреченням для цієї людини, але злом і гріхом є вчинки, до яких ця схильність спонукає. І так довго доки людина бореться з цією схильністю, це є ознакою, що людина старається йти Божою дорогою.

4. Особливості сповідання чоловіків та жінок?

Перша особливість – це тривалість. Чоловіки менше говірливі і не завжди вони в деталях відкривають все, що сталося. Розбіжність є в психології – чоловік сказав і пішов, жінки навпаки готові все розказати не тільки за себе, а і за оточуючих. Тому тут важливо скеровувати і спрямовувати. Специфіка жінок – емоційне відкриття у сповіді. Жінки більше шукають суті переміни і навернення. Жінки більше готові до змін та обставин життя. Жінки відкриті, навіть до сліз. На психічному рівні, жінки більше відчувають

потребу у слуханні. Іноді тим адресатом слухання стає священник. Важливо що священник вмів часто навчити людину відділити її гріх від гріхів всіх хто її оточує. Наприклад: «А ви чим згрішили?». Коли жінка розкриває широкий контекст, часто на тому фоні губляться гріхи, які вона вчинила.

5. *Якою на Ваш погляд має бути духовна терапія для матері, яка вчинила аборт? (у подружжі чи поза подружжям).*

Це одне з важких питань, які часто потребують окрім священника, ще і психолога чи інших спеціалістів. Зараз існують такі терапевтичні зустрічі, як місія «Рахиль», де є окремі шляхи душпастирства для жінок, які вчинили аборт. Радив би туди податися. Ці люди часто є зранені і в особливий спосіб потребують, особливого милосердя. Є багато людей, які роками несуть тягар цього гріха. Часто сповідаються з нього, неодноразово. Людина не може сама собі цього пробачити. Тут потрібно наголошувати, що немає потреби згадувати кілька разів про цей гріх, бо Бог прощає цей гріх, а людина немовби ставить це під сумнів. Несення такого тягара є свідченням того, що людям є важко простити самому собі, цей тягар гріха. Навіть усвідомлення цього гріха є покутою на все життя. Для конкретного душпастирства я раджу звертатися до програми «Рахиль».

6. *Сповідь людей, які перебувають у стані важкої хвороби?*

Ці випадки є надзвичайно складними. Очевидно кожна з них має свої особливості. Більшість шукають, як з цим боротися. Священнику важливо супроводити людину в цьому. Священники не можуть змінити чи забрати цю хворобу, але натомість покликані максимально огорнути цю людину підтримкою та виявити їм те, що священник пам'ятає про них, виявити якщо Бог дає випробування цій людині, то дасть сили для того, щоб ці випробування належно пережити. Ми молимося і просимо, щоб Бог керував на цій дорозі як в особі лікарського персоналу, так і тих хто може підтримати, розрадити. Тут також важливо донести до людини, що хвороба не є якоюсь помстою Бога, але незнаним нами задумом Бога. Якщо є всі признаки відходу, то важливо бути поруч з цією людиною, закликати до уділення Святих Тайн. Поступово людина в боротьбі за життя усвідомлює це дуже щиро сповідається. Тут найбільшим завданням священники є молитва з упованням і надією, але з упевненням та ствердженням «нехай буде воля Твоя» та допомогти людині цю волю прийняти.

7. *Сповідь осіб, які перебувають у стані депресії?*

Депресія – стан коли людина не бачить сенсу в житті. А сповідник власне і є покликаний для того, щоб у сповіді людині показати ті сенси життя. Часто постає питання для чого мені жити праведним життям, який сенс тої праведності. Тут важливо людині показати

потрібність цього сенсу. Важливо показати сенс життя праведного і зміст життя праведного. Процес є складним і тривалим. І важливо усвідомлювати, що священник не може всього вирішити на сповіді. Необхідно також і скерувати людину до спеціалістів. Бо часто такі люди мають проблеми не лише з духовним життям, але й психологічні. Тут має бути дуже тісна співпраця психологів зі священником.

8. *Сповідь пенітента із скрупульозністю, особливості, як потрібно діяти, які помилки можна вчинити під час сповідання таких осіб?*

Часто, ця людина зі скрупулами часто працює над собою і є дотошною до гріха. Люди в такому стані шукають чогось. І завданням священника є підкорегувати цю людину. Тут є добра нагода, щоби в'яснити що таке гріх, які є ознаки гріха, яка природа гріха, як він діє, яка їхня градація. В таких ситуаціях сповіді мають йти на те, щоб в'яснити людині, що це гріх, а це ні. Важливо вивести людину помалу, відшарувати ці скрупули і навчити людину розпізнавання того, що є гріхом. Такі люди потребують більше часу, навіть на духовне поучення. Важливо такий стан лікувати, бо людина в такому стані постійно є виснаженою і щоб не приписувала собі всього, що робила і не робила, щоб не було духовного пригнічення. Коли людина виснажена надуманим, їй легше піддатися на спокуси диявола у важкому гріху.

9. *Особливості сповіді молодих осіб?*

Це є дуже різношерстна ситуація. Часто, залежить від воцерковленості людини. Кожна ситуація є специфічною і окремою. Зараз молодь потребує багато в'яснень, навіть під час сповіді. Вважаю, що людині потрібно в'яснювати те з чим вона прийшла – адресне поучення і напоумлення. Важливо почути гріх і дати на нього фідбек. Не всім потрібно говорити про розпусту, хіба у випадку того коли вона з цього сповідається. Але має бути адекватне пояснення. Священник має бути терапевтом, який повинен розізнати в чому є потреба цієї людини і на цих аспектах наголосити головню. Часто, навіть показати причину з якої походить той чи інший гріх. Необхідно дати людині зрозуміти, що це є корінь з якого розростаються плоди. Молоді люди відкриті на спілкування. І найчастіше, молоді люди сповідаються в тих, кому довіряють і самі спонукають до діалогу, і виявляють свої глибші духовні потреби. Молода людина мусить бути впевнена в тому, що вона може цій людині відкритися. Іноді, люди навіть на сповіді, шукають відповіді не тільки на свій гріх, але і різні катехизмові частини. Людині молодій характерні щирість, відкритість та діалогівання.

Витяг з інтерв'ю з о. Ігорем Гретом**1. Скільки років Ви є священником та де Ви виконуєте своє служіння?**

о. Ігор Грет, 2 роки священства. Виконую служіння сотрудника храму свв. апп. Петра і Павла у м. Новояворівськ. Також, виконую служіння медичного капелана у лікарні в м. Новояворівськ.

2. Як ви вважаєте чи сповідь є лише визнанням гріхів чи сповідь має мати елементи духовного наставництва?

Найперше, на що хотів би наголосити, що будь-яка сповідь – це визнання людиною гріхів, які вона вчинила, починаючи від попередньої сповіді. Священик в першу чергу має вислухати людину і після цього подати людині коротеньку науку, яка не має мати характер моралізаторства чи духовного наставництва. Для цього має бути виокремлений час у вигляді духовної розмови, якщо цього бажає людина.

3. Як поводитися при сповіді осіб з нетрадиційною орієнтацією?

Кожна сповідь є особливою, оскільки ти не знаєш хто до тебе прийде сповідатися. У сповіді ми приймаємо усіх людей. Щодо осіб з нетрадиційною орієнтацією маємо пам'ятати, що вони також є сотворені на образ і подобу Божу. І якщо така людина прийшла до сповіді, то це добрий знак того, що вона намагається боротися із своїми гріхами.

4. Особливості сповідання чоловіків та жінок?

Тут дуже цікаво я б сказав. Переважно більша частина чоловіків приходять до сповіді раз у рік, щоб відмітитися і виконати обов'язок сповіді. Тому від чоловіків потрібно трошки «витягувати гріхи», бо вони маломовні. Із жінками ситуація є простіша. Вони до сповіді приступають частіше, але багатомовні, і часто замість того, щоб вказувати конкретно про гріх можна дізнатися довгу передісторію.

5. Якою на Ваш погляд має бути духовна терапія для матері, яка вчинила аборт? (у подружжі чи поза подружжям).

Найпершим кроком для такої жінки заміжної чи незаміжної – це сповідь, визнання і розкаяння з цього гріха. Можна запропонувати наступні кроки у цій духовній терапії:

- Духовні розмови із священником, де жінка зможе отримати підтримку і пораду;
- можна жертвувати одну Св. Літургію в тиждень у наміренні її абортованої дитини/за прощення її гріхів/за оздоровлення її сім'ї;
- регулярно відвідувати Богослужіння, приступати до святих таїнств Сповіді та Євхаристії, читати, молитися і роздумувати над уривками Св. Письма;

- якщо потрібно, то звернутися також до психолога по допомогу.

6. Сповідь людей, які перебувають у стані важкої хвороби?

Якщо людина при свідомості і може говорити, або йде на операцію, то сповідь у такому випадку можлива. Проте бувають випадки, коли рідні запрошують священника, щоб висповідав ту чи іншу особу, а вона вже не реагує, не розмовляє, то у такому випадку потрібно поділити таїнство Єлеопомазання і дати розрешення від гріхів.

7. Сповідь осіб, які перебувають у стані депресії?

У такому випадку сповідь може бути недостатньою. Крім неї, тут потрібно декілька зустрічей із священником, щоб витягнути людину із того стану, в якому вона знаходиться або навіть і курс лікування у психолога.

8. Сповідь пенітента із скрупульозністю, особливості, як потрібно діяти, які помилки можна вчинити під час сповідання таких осіб?

Такі випадки не часті, але є. Людині потрібно пояснити, що Господь завжди виявляє свою любов і милосердя хто до нього приходить, а особливо в часі сповіді. З такими особами потрібно поводитися просто, чітко і лаконічно, бо є небезпека і самому впасти у скрупульозність. Людина має чітко визнати свій гріх і за нього жаліти.

9. Особливості сповіді молодих осіб?

Молоді люди завжди у пошуку чогось нового. Сповідь для молоді – це можливість у них, навіть у час сповіді, поспитати у священника те, що їм дуже цікаво або незрозуміло. Священик має вислухати і допомогти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДОКУМЕНТИ ЦЕРКВИ

1. *Святе Письмо* / перекл. з євр., араб. та грец. Хоменка І. Жовква 2015.
2. II Ватиканський Собор. Декрет про священиче виховання *Optatam totius* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 181-195.
3. Іван Павло II. Післясинодалне Апостольське повчання *Pastores dabo vobis* // Патріярша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхіседека* / перекл. з іт. Зінченко К. Львів 2018, 9-180.
4. II Ватиканський Собор. Декрет про служіння та життя пресвітерів *Presbyterorum Ordinis* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 302-333.
5. II Ватиканський Собор. Догматична конституція про Церкву *Lumen gentium* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 55-116.
6. *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995.
7. Конгрегація у справах духовенства. *Довідник про служіння і життя священиків* // Патріярша комісія у справах духовенства. *По чину Мелхіседека* / перекл. з іт. Зінченко К. Львів 2018, 182-342.
8. Конгрегація у справах духовенства. *Священик – служитель Божого милосердя. Посібник для сповідників та духовних наставників* / перекл. з іт. Курилець Т. Львів 2018.
9. Конгрегація у справах Східних Церков. *Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів 1998.
10. Синод Єпископів УГКЦ. *Канони Партикулярного Права Української Греко-Католицької Церкви*. 2018 // *Українська Греко-Католицька Церква* ugcс.ua (11.06.2020).
11. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм Католицької Церкви*. Жовква 2002.

12. Синод Єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012.
13. Francis. Apostolic letter *Misericordia et misera*. Rome 2016 // *The Holy See vatican.va* (10.06.2020).
14. International Theological Commission. *Penance and Reconciliation*. 1982 // *The Holy See vatican.va* (30.03.2020).
15. John Paul II. Apostolic letter *Misericordia Dei*. Rome 2002 // *The Holy See vatican.va* (05.04.2020).
16. John Paul II. Apostolic letter *Orientalis Lumen*. Vatican 1995 // *The Holy See vatican.va* (05.11.2020).
17. John Paul II. Post-Synodal Apostolic Exhortation *Reconciliation and Penance*. Rome 1984 // *The Holy See vatican.va* (10.04.2020).
18. *Kodeks Prawa Kanonicznego*. «Б.м.» 1983.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Didache XII Apostolorum = *Дідахе, Ранні Отці Церкви. Антологія*, (Витоки християнства, 1: Джерела, 1) / перекл. з дав.-гр. Кіндій О., ред. Гаряча М. Львів 2015, 23-32.
2. Clement Romanus. *epistula Clementis ad Corinthios* = *Перше послання святого Климента Римського до Коринтян. Ранні Отці Церкви. Антологія*, (Витоки християнства, 1: Джерела, 1) / перекл. з дав.-гр. Кіндій О., ред. Гаряча М. Львів 2015, 72-102.
3. Адамчевські В. *Право у сповідальниці. Окремі запитання* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник* / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, 120-129.
4. Груца В. *Святе таїнство покаяння у світлі Христового Воскресіння* / перекл. з нім. Конкевич О. Львів 2013.
5. Грюн А. *Від Christus iudex до Christus medicus. Сповідь: суд чи терапія?* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник* / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, 531-540.

6. Молоні Р. *Роздуми про Таїнство Примирення* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник* / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, 27-42.
7. Пентковский А. *Покаянная практика христианской Церкви во второй половине первого тысячелетия по Р.Х.* // *Православное учение о Церковных Таинствах*. Т. III: *Брак, Покаяние, Елеосвящение, Таинства и тайнодействия*. V Международная Богословская Конференция Русской Православной Церкви. Москва 2009, 203-215.
8. Скворнек А. Й. *Історія покаяння як ключ до розуміння Таїнства Прощення* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник* / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, 65-78.
9. Хаффнер П. *Тайна таїнств, (Современное богословие)* / перекл. з англ. Лукьянов А. Москва 2007.
10. Юревич Д. *Библейские основания таинства Покаяния* // *Православное учение о Церковных Таинствах*. Т. III: *Брак, Покаяние, Елеосвящение, Таинства и тайнодействия*. V Международная Богословская Конференция Русской Православной Церкви. Москва 2009, 177-202.
11. Яштомб Д. *Сповідь і духовне наставництво* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник* / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, 548-558.
12. Ожешина Я. *Сповідь наречених і подружніх пар* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник* / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, 412-423.
13. Шпаковскі Б. *Сповідання людей в особливо складних життєвих ситуаціях* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник* / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, 496-511.
14. Яштомб Д. *Сповідник та скрупульозність* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник* / перекл. з пол. Марків Н. Львів 2014, 548-558.

15. Blaza M. *Kierownictwo duchowe w tradycji Prawosławnej* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2007, 83-94.
16. Filipo C. *Towarzystwo duchowe w tradycji Kościoła* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2007, 95-100.
17. Machnik R. *Z historii kierownictwa duchowego* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Krakow 2007, 113-130.
18. Misiurek J. *Kierownictwo duchowe w formacyjnych doumentach solicy Apostolskiej* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2007, 101-112.
19. Stierli J. *Sztuka kierownictwa duchowego* // Augustyn J. – Kołach J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*. Kraków 2007, 25-38.
20. Zimoń D. *Rodzicielstwo duchowe* // Augustyn J. (red.). *Sztuka kierownictwa duchowego. Poradnik*, 2-ге вид. Kraków 2013, 97-102.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Августин Ю. *Практика духовного керівництва* / перекл. з пол. О. Кривобочок. Львів 2015.
2. Августин Ю. *Таїнство сповіді* / перекл. з пол. Андрусів Ю. Львів 2017.
3. Августин Ю. *Якби треба було бігти за щенятком. Кілька зауважень про скрупульозність* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 559-564.
4. Алексійчук В. *Настоятель, як духовний Отець: Дослідження у світлі творів і навчання преп. Теодора Студита (759-826)*, (Логос Λόγος Logos). Львів 2009.
5. Алмазов А. *Тайная исповедь в Православной Восточной Церкви*. Т. 1: *Общий устав совершения исповеди*. Одеса 1984.
6. Альфонс Марія де Лігуорі. *Як слід поводитись зі скрупулянтами* // Августин Ю. (ред.). *Мистецтво Сповіді. Порадник*. Львів 2014, 565-568.
7. Белоусов А. (ред.). *Собрание древних литургий восточных и западных. Евхаристическая молитва: Анафора*. Москва 2007.

8. Вайгель Дж. *Свідок надії. Життєпис Папи Івана Павла II* / перекл. з англ. Скакун Р. Львів 2011.
9. Вестбрук Д. та ін. *Вступ у когнітивно-поведінкову терапію* / перекл. Кременська Я. Львів 2014.
10. Груца В. *Сповідь як духовна терапія*. Львів 2019.
11. Катанский А. *Догматическое учение о семи церковных Таинствах в творениях древнейших отцов и писателей церкви до Оригена включительно*. Санкт-Петербург 1877.
12. Кунцлер М. *Літургія Церкви*. Львів 2001.
13. Мельник Н. Скрипт для студентів. *Духовний провід*. «Б.р.».
14. Мудрий С. *Сповідь джерело ласки*, 2-ге вид. Івано-Франківськ 1999.
15. Недунгатт Дж. (ред.). *Путівник по Східному Кодексу. Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков* / перекл. Гладкий О. Львів 2008.
16. Попелястий В. *Богослов'я таїнства Покаяння на основі текстів Требника митрополоти Петра Могили // Acta studiosa: Богословський науковий збірник, ч. 7: Літургійний випуск*. Львів 2014, 70-131.
17. Поспішил В. Д. *Східне Католицьке Церковне право згідно з Кодексом Канонів Східних Церков*. Львів 1997.
18. Смирнов С. И. *Духовний отець в Древне Восточной Церкви: История духовничества на Востоке*. Москва 2003.
19. *Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III*. Львів 2008.
20. Шпідлік Т. *Духовність християнського Сходу* / перекл. з іт. Прокопович М. Львів 1999.
21. Benedykt XVI. *Trwajcie mocni w wierze. Przemówienia i homilie w Polsce 25-28 maja*. Marki 2006.
22. Duzer M. V. *Spiritual direction and evangelicals: exploring its growth*. DMin. Dissertation, George Fox University 2011.
23. Foster K. – Ronayne M. J. (red.). *I, Catherine: Selected Writings of St. Catherine of Siena*. London 1980.

24. Krańczuk G. *Mnisi góry Atos o duchowości prawosławnej*. Hajnowka 1995.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Misiurek J. *Kierownictwo duchowe* // Chmielewski M. (red.). *Leksykon Duchowości Katolickiej*. Lubin-Kraków 2002, 411-414.
2. Misiurek J. *Kierownictwo duchowe* // *Encyklopedia Katolicka*. Т. 8. Lublin 2000, 1412-1416.
3. Naumowicz J. *Kierownictwo duchowe* // *Encyklopedia Katolicka*. Т. 8. Lublin 2000, 1416-1417.
4. Wall K. A. *Direction, Spiritual* // *New Catholic Encyclopedia*. Т. IV. New York 1976, 887-890.
5. Giblet J. – Grelot P. *Покаяние/Обращение* // Леон-Дюфура К. (ред.). *Словарь библейского богословия*. Київ 2003, 813-821.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. Алфеев И. *Православие*. Т. 2. Москва 2009 // *Азбука веры azbyka.ru* (09.05.2020).
2. Джон Виклиф // *Христианство, направление, история, догматы* www.cerkva.ks.ua (03.06.2020).
3. Золотов В. *Исповедь в христианстве: библейская перспектива*. Дипломная работа. Українська євангельська теологічна семінарія 2009 // *Esxatos (Эсхатос)* esxatos.com (01.04.2020).
4. Нефедов Г. *Таинства и обряды Православной Церкви* // *Азбука веры azbyka.ru* (07.05.2020).
5. Осипов А. *Почему исчезли старцы? Как не ошибиться в духовном наставнике* // *Азбука веры azbyka.ru* (09.11.2020).
6. Ян Гус // *Христианство, направление, история, догматы* www.cerkva.ks.ua (03.06.2020).
7. Davies J. A. *Patterns of Spiritual Direction* // *Alliance Academic Review* (1996) www.kneillfoster.com (29.10.2020).
8. *La Confessione Auricolare e la Penitenza Tariffata* // *San Colombano* www.saintcolumban.eu (17.05.2020).

СТАТТІ

1. Алексеева Н. *Таинство Исповеди в первые века неразделенной Церкви и его становление в Русской Православной Церкви // Вестник Череповецкого государственного университета* 2 (2009), 66-72.
2. Бьянки Э. *Духовное отцовство: библейские составляющие // Церковь и время* 4 (45) 2008, 19-30.
3. Демидов Д. *О значении старчества в духовной жизни русского общества // Власть* 1 (2012), 73-76.
4. Дутчак Р. *Святе таїнство Покаяння: Деякі історичні та канонічні аспекти // Метров* 4 (2006), 101-123.
5. Смолич И. *Жизнь и учение старцев // Богословские труды* 31 (1992), 97-174.
6. Dreitzer A. *New Testament images for spiritual direction // The Way Supplement* 91 (1998), 50-62.
7. Pryba A. *Posługa sakramentalnej pokuty i kierownictwa duchowego w perspektywie świętości chrześcijańskiej // Teologia i Moralność* Т. 10. 2011, 201-212.

ІНТЕРВ'Ю

1. Федун А. Інтерв'ю від 25.11.2020 / інтерв'юер Мельничук С. // додаток 1, 76-80.
2. Хоркавий З. Інтерв'ю від 26.11.2020 / інтерв'юер Мельничук С. // додаток 2, 81-84.
3. Хомічак І. Інтерв'ю від 23.11.2020 / інтерв'юер Мельничук С. // додаток 3, 85-87.
4. Демко О. Інтерв'ю від 29.11.2020 / інтерв'юер Мельничук С. // додаток 4, 88-90.
5. Грет І. Інтерв'ю від 30.11.2020 / інтерв'юер Мельничук С. // додаток 5, 91-92.